

ΊΔΡΥΜΑ ΕΥΓΕΝΙΔΟΥ
ΝΕΟ ΨΗΦΙΑΚΟ ΠΛΑΝΗΤΑΡΙΟ

ΤΟ ΑΣΤΡΟ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΩΝ

ΔΙΟΝΥΣΗΣ Π. ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΣ
Διευθυντής Ευγενιδείου Πλανηταρίου

Οδηγός Παράστασης

ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΓΕΝΙΔΟΥ
Νέο Ψηφιακό Πλανητάριο

Οδηγός Παράστασης

Το Άστρο των Χριστογεννητών

ΔΙΟΝΥΣΗΣ Π. ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΣ
Διευθυντής Ευγενιδείου Πλανηταρίου

ΑΘΗΝΑ
2006

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	4
ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ	7
1. Τα Χαρακτηριστικά του Άστρου	9
2. Νόβα, Μετέωρα και Κομήτες	15
3. Πλαμήτες και Συζυγίες	23
4. Διάφορες Θεωρίες	33
5. Ο Χρόμος της Γέμνησης του Χριστού	41
6. Η 25 ^η Δεκεμβρίου	51
7. Τα Σύμβολα των Χριστουγέννων	57
8. Η Εποχή της Γέμνησης	63
ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ	67
1. Αμαρτησίες και Ερμηνείες - Στράτος Θεοδοσίου	69
2. Το Άστρο της Μεγάλης Προσδοκίας - Μάμος Δαμέζης	74
3. Ο Αστέρας ως Υπερβατικό Φαινόμενο - Ευαγγελία Λύρατζη	81
4. Γέμνηση Θεώμ - Γεώργιος Δημητροκάλλης	87
5. Το Άστρο των Υμνογράφων - Νικόλαος Γ. Πολίτης	92
6. Ο Αστέρας στη Χριστιανική Τέχνη - Νικόλαος Γκιολές	96
7. Η Μετουσίωση του Αστέρος - Αθηνά Σχιμά	101
8. Ίδου Μάγοι εξ ανατολών... - Στράτος Θεοδοσίου-Μάμος Δαμέζης	109
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ	116
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	117
ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗΣ	118

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Εδώ και 35 ολόκληρα χρόνια, σχεδιάζα να γράψω κάποτε ένα πλήρες και ολοκληρωμένο βιβλίο για τη φύση του περίφημου «Άστρου των Χριστουγέννων». Συνεχώς όμως έβρισκα δικαιολογίες για να αναβάλλω μια τέτοια επίπονη διαδικασία δημοσιεύοντας αντ' αυτού διάφορα άρθρα και συνεντεύξεις, παράγοντας τηλεοπτικές εκπομπές ή παραστάσεις για το Πλανητάριο πάνω σ' αυτό το θέμα. Έτσι με το πέρασμα των χρόνων η συγγραφή του περίφημου αυτού βιβλίου έμοιαζε, κατά κάποιον τρόπο, να έχει μετατραπεί στη δική μου «Ταορμίνα» που «για μένα θε να μένει του εξόριστου τ' Ονείρου μου η Πατρίδα».

Κι όμως, η αναβλητικότητα αυτή μου βγήκε τελικά σε καλό. Γιατί, ακόμη κι αν πετύχαινα να γράψω όλα όσα σχεδιάζα, και κάτι πάρα πάνω, ακόμη κι αν εκπλήρωνα όλους τους στόχους που είχα θέσει γι' αυτό το βιβλίο, πάλι το αποτέλεσμα θα ήταν σήμερα πενιχρότατο σε σύγκριση με το βιβλίο που έγραψαν δύο φίλοι καθηγητές αστροφυσικής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών οι Στράτος Θεοδοσίου και Μάνος Δανέζης, «*Στα Ίχνη του Ι.Χ.Θ. Υ.Σ. - Αστρονομία-Ιστορία-Φιλοσοφία*», Εκδόσεις Δίαυλος, 2000, σελ. 732. Γιατί δεν θα ήταν καθόλου υπερβολή να πούμε ότι το βιβλίο αυτό των δύο συναδέλφων αποτελεί μία διεθνώς μοναδική μονογραφία στο θέμα που πραγματεύονται, παρόμοιας έκτασης και στα χνάρια που είχαν οι ίδιοι χαράξει πριν από αρκετά χρόνια με τη δημοσίευση μιας άλλης, εξ ίσου σημαντικής και εμπειριστωμένης, δίτομης μονογραφίας τους για τα Ημερολόγια. Το βιβλίο αυτό των Θεοδοσίου-Δανέζη είναι αποτέλεσμα έξι χρόνων ερευνητικής εργασίας σε μία εμφανώς επίπονη προσπάθεια αναζήτησης της φύσης του άστρου, το οποίο όπως αναφέρει μόνο ο Ευαγγελιστής Ματθαίος οδήγησε τους Μάγους στο μικρό «παιδίον» της Βηθλεέμ. Η περιπετειώδης αυτή διερεύνηση τους οδήγησε σιγά-σιγά σε επιστημονικά πεδία εντελώς διαφορετικά από αυτά που αποτελούν το κύριο αντικείμενο του επιστημονικού τους ενδιαφέροντος, αλλά που αποδεί-

χτηκε ότι ήταν απαραίτητο να γίνει για την πληρέστερη διερεύνηση του αρχικού τους στόχου. Ως επιστήμονες και ερευνητές των θετικών επιστημών δεν ήταν δυνατόν άλλωστε να κατέχονται από εμμονές και δογματικές αλήθειες οποιουδήποτε τύπου, γι' αυτό το αποτέλεσμα που καταγράφεται στο βιβλίο τους δεν θα μπορούσε να είναι παρά μόνο μία έντιμη και αντικειμενική παρουσίαση όλων όσων αποκαλύφθηκαν από τη μακρόχρονη ερευνητική τους προσπάθεια. Δεν έχω καμιά αμφιβολία ότι ο στόχος τους αυτός ήταν σωστός και, κρινόμενος εκ του αποτελέσματος, ιδιαίτερα επιτυχής.

Αντίθετα τα κείμενα που ακολουθούν αποτελούν απλώς έναν σύντομο Οδηγό στα χνάρια των παρόμοιων οδηγών που έχουν δημοσιευτεί στα πλαίσια των προηγούμενων παραστάσεων του Πλανηταρίου. Κι αυτό, γιατί το σενάριο μιας παράστασης Πλανηταρίου και η αφήγησή της αποτελεί απλώς μια σύντομη και εκλαϊκευμένη παρουσίαση των θεμάτων, στα οποία αναφέρεται κι όχι μία πλήρης διατριβή. Γι' αυτό, άλλωστε, και ο κύριος σκοπός των Οδηγών που προηγήθηκαν, όπως και αυτού που κρατάτε στα χέρια σας, δεν είναι άλλος από του να προσφέρει απλώς περισσότερες πληροφορίες, ώστε να καταστεί καλύτερα κατανοητό το περιεχόμενο της κάθε παράστασης.

Στη διάρκεια της δεδομένης παράστασης με τίτλο «*Το Άστρο των Χριστουγέννων*» οδηγούμαστε πίσω στο μικρό χωριό της Βηθλεέμ, όπου η γέννηση του Χριστού αναγγέλθηκε στους ταπεινούς βοσκούς από «*πλήθος στρατιάς ουραίνου*», και στο λαό του Ισραήλ από την άφιξη των Σοφών Μάγων της Ανατολής. Με οδηγό τους το φως «*άστéρος ὃν εἶδον ἐν τῇ Ἀνατολῇ*», διέσχισαν ερήμους και ὄρη για να έρθουν να προσκυνήσουν «*τὸ ἄγνωστο αὐτὸ παιδίον*». Στην προσπάθεια να διερευνήσουμε το φαινόμενο αυτό και τις διάφορες πτυχές του, το Πλανητάριο και οι υπερσύγχρονες εγκαταστάσεις εικονικής πραγματικότητας που διαθέτει, μεταφέρουν τους θεατές στην αρχαία εκείνη εποχή σε μια εορταστική

παράσταση για μικρούς και μεγάλους.

Ο Οδηγός αυτός χωρίζεται σε δύο μέρη. Το πρώτο μέρος ακολουθεί μία δομή παρόμοια με αυτήν που ακολουθεί και το σπονδυλωτό σενάριο της παράστασης σε αλληλένδετες ενότητες. Κάθε ενότητα περιλαμβάνει μέρος της αφήγησης του σεναρίου, αλλά είναι εμπλουτισμένο με πρόσθετα στοιχεία, τα οποία παρέχουν πολύ περισσότερες πληροφορίες απ' όσες θα ήταν δυνατόν να παρουσιαστούν σ' ένα σενάριο 40 λεπτών. Στο δεύτερο μέρος περιλαμβάνονται ορισμένα αξιολογικά άρθρα διάφορων έγκριτων συγγραφέων που πραγματεύονται σύντομα, αλλά περιεκτικά ορισμένες πτυχές του θέματος εμπλουτίζοντας έτσι την όλη παρουσίαση. Όπως είναι φυσικό δεν είναι δυνατόν να δώσουμε εδώ όλες τις πιθανές απαντήσεις και πληροφορίες, που ίσως κάποιος να ήθελε να μάθει γύρω από τα θέματα αυτά. Γι' αυτό άλλωστε στο τέλος του Οδηγού παραπέμπουμε σε ενδεικτική βιβλιογραφία απ' όπου ο αναγνώστης θα μπορέσει να αντλήσει περισσότερες σχετικές πληροφορίες.

Όπως και στις προηγούμενες παραστάσεις του Νέου Ψηφιακού Πλανηταρίου, το ίδιο και στην παρούσα, η «από καθέδρας» παρουσίαση και διάδοση των νέων γνώσεων έχει αντικατασταθεί από μια παρουσίαση «ψυχαγωγικής επιμόρφωσης» που είναι γνωστή με το διεθνή όρο «edutainment» ή «educational entertainment». Μ' αυτόν τον τρόπο η μεγάλη ποικιλία θεμάτων στον τρισδιάστατο χώρο του Πλανηταρίου κερδίζει τη συμμετοχή των θεατών του, οι οποίοι «ψυχαγωγούνται» (με όλη τη σημασία της λέξης) μαθαίνοντας. Μετά από 50 χρόνια εξέλιξης, άλλωστε, το Ευγενίδειο Πλανητάριο έχει μεταμορφωθεί σ' ένα εύελκτο διεπιστημονικό κέντρο παρουσιάσεων υπηρετώντας όχι μόνο τις επιστήμες, αλλά και τις τέχνες και απευθύνεται σ' ένα ευρύτατο κοινό ανεξαρτήτου ηλικίας και μορφωτικού επιπέδου. Οι δημιουργικές και τεχνικές δυνατότητες που παρέχουν σήμερα τα οπτικοακουστικά μέσα και οι νέες τεχνολογί-

ες συνδυάζονται για να αφηγηθούν την ιστορία της επιστήμης μ' έναν συναρπαστικό τρόπο. Πρόκειται δηλαδή για ένα επιστημονικό κέντρο με τη σημαντική αποστολή να γνωστοποιήσει τα επιτεύγματα της επιστήμης στο ευρύ κοινό με απλό και κατανοητό τρόπο και να διαφωτίσει τον κόσμο σχετικά με τη φύση της επιστημονικής έρευνας και της Επιστήμης.

Κλείνοντας το σημείωμα αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον πατέρα Γεώργιο Μεταλληνό, Κοσμήτορα της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, για τις αξιόλογες παρατηρήσεις του στα αρχικά κείμενα του παρόντος Οδηγού. Θέλοντας να τιμήσω τη μνήμη του αείμνηστου Γεώργιου Δημητροκάλλη, Καθηγητή του τμήματος Φιλολογίας του Δημοκρίτειου Παν/μίου Θράκης αναδημοσίευσά το εξαιρετο και άκρως κατατοπιστικό άρθρο του «Γέννηση θεών». Θερμές ευχαριστίες οφείλω επίσης στους αξιότιμους Νικόλαο Γκιολέ, Καθηγητή Βυζαντινής Αρχαιολογίας του Παν/μίου Αθηνών, Μάνο Δανέζη, Επίκουρο Καθηγητή Αστροφυσικής του Παν/μίου Αθηνών, Στράτο Θεοδοσίου, Αναπληρωτή Καθηγητή Αστροφυσικής του Παν/μίου Αθηνών, Ευαγγελία Λύρατζη, Διδάκτορα Αστροφυσικής, Νικόλαο Γ. Πολίτη, Καθηγητή της Φιλοσοφίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Παν/μίου Αθηνών και Αθηνά Σχινά, Κριτικό και Ιστορικό Τέχνης του Παν/μίου Αθηνών, που μου επέτρεψαν να αναδημοσιεύσω τα εξαιρετικά τους άρθρα πάνω στο θέμα, που πρωτοδημοσιεύτηκαν στις 21-12-03 στο Επτά Ημέρες της εφημερίδας *Η Καθημερινή*. Τέλος, δεν μπορώ να μην ευχαριστήσω εκ βαθέων τους συναδέλφους του Εκδοτικού Τμήματος του Ιδρύματος Ευγενίδου, οι οποίοι για μια ακόμη φορά επιμελήθηκαν με ιδιαίτερη φροντίδα την έκδοση και αυτού του Οδηγού.

Διονύσης Π. Σιμόπουλος
Διευθυντής Ευγενιδείου Πλανηταρίου

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

1. Τοῦ δὲ Ἰησοῦ γεννηθέντος ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας, ἐν ἡμέραις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως, ἰδοὺ, Μάγαι ἀπὸ ἀνατολῶν παρεγένοντο εἰς Ἱερουσόλυμα, λέγοντες·

2. Ποῦ ἐστὶν ὁ τεχθεὶς Βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων· εἶδομεν γὰρ αὐτοῦ τὸν ἀστέρα ἐν τῇ ἀνατολῇ, καὶ ἤλθομεν προσκυνῆσαι αὐτῷ.

3. Ἀκούσας δὲ Ἡρώδης ὁ βασιλεὺς, ἐταράχθη, καὶ πᾶσα Ἱερουσόλυμα μετ' αὐτοῦ.

4. Καὶ συναγαγὼν πάντας τοὺς Ἀρχιερεῖς καὶ Γραμματεῖς τοῦ λαοῦ, ἐπυνθάνετο παρ' αὐτῶν, ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται.

5. Οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ· Ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας οὕτω γὰρ γέγραπται διὰ τοῦ Προφήτου·

6. Καὶ σὺ Βηθλεὲμ, γῆ Ἰουδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰουδα· ἐκ σοῦ γὰρ μοι ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραὴλ.

7. Τότε Ἡρώδης, λάθρα καλέσας τοὺς Μάγους, ἠκρίβωσε παρ' αὐτῶν τὸν χρόνον τοῦ φαινομένου ἀστέρος.

8. Καὶ πέμψας αὐτοὺς εἰς Βηθλεὲμ, εἶπε· Πορευθέντες, ἀκριβῶς ἐξετάσατε περὶ τοῦ Παιδίου· ἐπαὶν δὲ εὗρητε, ἀπαγγεῖλατέ μοι, ὅπως καὶ γὼ ἐλθὼν προσκυνήσω αὐτῷ.

9. Οἱ δὲ, ἀκούσαντες τοῦ βασιλέως, ἐπορεύθησαν· καὶ ἰδοὺ, ὁ ἀστήρ, ὃν εἶδον ἐν τῇ ἀνατολῇ, προῆγεν αὐτοὺς, ἕως ἐλθῶν ἕστη ἐπαίνω, οὗ ἦν τὸ παιδίον.

Τὰ Χαρακτηριστικά τοῦ Ἄστροῦ

ναλογιζόμενοι τους αιώνες που παρήλθαν από τη Γέννηση του Χριστού δεν μπορούμε παρά με θαυμασμό να προσεγγίσουμε τον τρόπο του ερχομού Του στη Γη. Χωρίς τυμπανοκρουσίες, χωρίς καν να το γνωρίζει κάποιος από το λαό Του, η γέννησή Του αναγγέλθηκε στους ταπεινούς μόνον βοσκούς από «πλήθος στρατιάς οὐρανόυ», και στο λαό των Ιεροσολύμων από την άφιξη των Σοφών Μάγων της Ανατολής. Τι ήταν όμως αυτό το φως που οδήγησε τους Μάγους μακριά από τη χώρα τους; Τι είδους άστρο τους καθοδήγησε στο μέρος εκείνο όπου ήταν σπαργανωμένο το θείο βρέφος της Βηθλεέμ; Τι ήταν άραγε το μυστηριώδες και υπέροχο αυτό άστρο, του οποίου το ακτινοβόλο φως φωτίζει και εμπνέει τους ανθρώπους εδώ και 2.000, σχεδόν, χρόνια;

Αν προσπαθήσουμε να συλλέξουμε τις αναφορές που σχετίζονται με το Άστρο των Χριστουγέννων θα ανακαλύψουμε δυστυχώς ότι δεν υπάρχουν πολλές, αφού η μόνη αναφορά γι' αυτό βρίσκεται σε μία και μοναδική περικοπή στο κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο (κεφ. Β΄). Αυτή μάλιστα είναι και η μοναδική περικοπή που αναφέρεται στο Άστρο της Βηθλεέμ στα Κανονικά Βιβλία της Βίβλου, δηλαδή εκείνα που αναγνωρίστηκαν από την Εκκλησία ως θεόπνευστα και γνήσια.

1. Τοῦ δὲ Ἰησοῦ γεμνηθέντος ἐν Βηθλεέμ τῆς Γουδαίας, ἐν ἡμέραις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως, ἰδοὺ, Μάγοι ἀπὸ ἀματολῶν παρεγέμωτο εἰς Ἱεροσόλυμα, λέγοντες·

2. Ποῦ ἐστιμ ὁ τεχθεὶς Βασιλεὺς τῶν Γουδαίων; εἶδομεν γὰρ αὐτοῦ τὸν ἀστέρα ἐν τῇ ἀματολῇ, καὶ ἤλθομεν προσκυμῆσαι αὐτῷ.

3. Ακούσας δὲ ὁ Ἡρώδης ὁ βασιλεὺς, ἐταράχθη, καὶ πᾶσα Γέροσόλυμα μετ' αὐτοῦ...

7. Τότε Ἡρώδης, λάθρα καλέσας τοὺς Μάγους, ἠκρίβωσε παρ' αὐτῶν τὸν χρόνον τοῦ φαινομένου ἀστέρος.

8. Καὶ πέμψας αὐτοὺς εἰς Βηθλεέμ, εἶπε· Πορευθέντες, ἀκριβῶς ἐξετάσατε περὶ τοῦ Παιδίου· ἐπάμ δὲ εὔρητε, ἀπαγγείλατέ μοι, ὅπως καὶ γὰρ ἐλθῶμ προσκυμήσω αὐτῶ.

9. Οἱ δέ, ἀκούσαστες τοῦ βασιλέως, ἐπορεύθησαν· καὶ ἰδοὺ, ὁ ἀστὴρ, ὃν εἶδον ἐν τῇ ἀματολῇ, προῆγεν αὐτούς, ἕως ἐλθῶμ ἔστι ἐπάμω, οὗ ἦν τὸ παιδίον.

10. Ἰδόμετες δὲ τὸν ἀστέρα, ἐχάρησαν χαρὰμ μεγάλημ σφόδρα.

Ακόμη και εδώ, όμως, το άστρο αναφέρεται **τέσσερεις** μόνο φορές χωρίς να μας δίνεται ούτε ο χρόνος ούτε η εποχή που εμφανίστηκε, αλλά ούτε και οποιαδήποτε άλλη περιγραφή του. Παρ' όλα αυτά όμως, σήμερα είμαστε σε θέση να εξάγουμε ορισμένα συμπεράσματα και να σημειώσουμε ορισμένα χαρακτηριστικά αυτού του μυστηριώδους άστρου.

Το πρώτο συμπέρασμα που προκύπτει για το Άστρο της Βηθλεέμ είναι ότι το άστρο αυτό θα έπρεπε να ήταν κάτι το ασυνήθιστο, προκειμένου να έλξει την προσοχή των Μάγων. Εάν το άστρο αυτό ήταν κάτι το συνηθισμένο, κάτι που παρουσιαζόταν στον ουρανό συχνά δεν θα υπήρχε λόγος να «ξεσηκωθούν» οι Μάγοι και να ξεκινήσουν από εκατοντάδες χιλιόμετρα μακριά προκειμένου να πάνε στον οποιονδήποτε τόπο, που θα τους οδηγούσε αυτό το άστρο.

Το δεύτερο συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι το άστρο αυτό θα

Τοιχογραφία του 13^{ου} αι. στο Karanlık Kilise της Καππαδοκίας (Τουρκία).

πρέπει να είχε αρκετή διάρκεια ζωής. Θα πρέπει να ήταν δηλαδή ένα άστρο «διαρκείας», γιατί οι Μάγοι είχαν να διασχίσουν αρκετά μεγάλη απόσταση από τη χώρα τους έως τη Βηθλεέμ. Ας μην ξεχνάμε άλλωστε ότι τα ταξίδια την εποχή εκείνη, πάνω σε καμήλες ή άλλα ζώα, δεν ήταν τόσο γρήγορα. Οπότε, για να τους είναι δυνατό να το παρακολουθούν συνεχώς από τη χώρα τους έως τη Βηθλεέμ, το άστρο αυτό θα πρέπει να είχε διάρκεια ζωής αρκετά μεγάλη και θα έπρεπε να ήταν κάτι το οποίο φαινόταν στον ουρανό επί αρκετές εβδομάδες ή ακόμη και μήνες.

Το τρίτο συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι το άστρο αυτό θα έπρεπε να ήταν κάτι αρκετά δυσδιάκριτο στον πολύ κόσμο. Ίσως αυτό να σας φανεί παράξενο, γιατί συνήθως φανταζόμαστε το Άστρο της Βηθλεέμ ως ένα πολύ λαμπρό και μεγάλο άστρο που φωτίζει άπλετα τον ουρανό, με τις λαμπρές ακτίνες του πάνω από τη φάτνη. Αλλά δεν είναι δυνατό να ήταν κάτι τέτοιο, γιατί φαίνεται ότι οι Μάγοι ήταν οι μόνοι που το είχαν δει ή οι μόνοι που γνώριζαν κάτι γι' αυτό. Ο Ηρώδης δεν το είχε δει ούτε είχε ακούσει οτιδήποτε, το ίδιο και οι Γραμματείς και οι Φαρισαίοι. Ούτε και οι βοσκοί το πρόσεξαν παρ' όλο που βρίσκονταν με τα κοπάδια τους έξω στους κάμπους. Αλλά ούτε και οι Ρωμαίοι στρατιώτες της περιοχής ή οποιοσδήποτε άλλος, εκτός από τους Μάγους. Έτσι το Άστρο της Βηθλεέμ θα έπρεπε να ήταν στην πραγματικότητα αρκετά δυσδιάκριτο.

Το τέταρτο συμπέρασμα που εξάγουμε είναι ότι το άστρο αυτό ίσως να μην ήταν ένα άστρο με τη σημασία που έχει η λέξη αυτή σήμερα. Την εποχή που γράφτηκε το Ευαγγέλιο του Ματθαίου, η λέξη **αστήρ** είχε διαφορετική έννοια απ' αυτήν που έχει σήμερα. Την εποχή εκείνη ο κόσμος προσδιόριζε με τη λέξη **άστρο** οτιδήποτε έβλεπε στον ουρανό. Τα μετέωρα ονομάζονταν **διάττοντες αστέρες**, οι κομήτες **μακρυνάλληδες αστέρες**, οι δε πλανήτες **πλανώμενοι αστέρες**. Ο σύγχρονος άνθρωπος δεν ταξινομεί όλα αυτά τα αντικείμενα ως άστρα, αλλά οι αρχαίοι το έκαναν. Εκτός αυτού πολλοί αρχαίοι συγγραφείς, όπως ο Άρατος και ο Πλάτων, «χρησιμοποιούν την λέξιν άστρον με την περι-

ληπτική σημασία, καθώς ακριβώς ημείς την λέξιν αστερισμός και εννοούν ομάδα αστέρων». Τα αντικείμενα που σήμερα ονομάζουμε εμείς άστρα ήταν για τους αρχαίους οι **απλανείς αστέρες**. Έτσι το άστρο που αναφέρει ο Ευαγγελιστής Ματθαίος ως «*άστέρα*» ίσως να μην ήταν ένα πραγματικό άστρο, όπως το εννοούμε σήμερα, αλλά ένα οποιοδήποτε ουράνιο σώμα ή φαινόμενο.

Τέλος, το πέμπτο συμπέρασμα που προκύπτει αφορά στη θέση του άστρου στον ουρανό. Οι Μάγοι αναφέρουν στο λαό των Ιεροσολύμων ότι είδαν «*τὸν ἀστέρα αὐτοῦ ἐν τῇ ἀνατολῇ*». Το σημείο αυτό δεν εννοεί ότι το άστρο ήταν στο ανατολικό μέρος του ουρανού, αλλά ότι οι Μάγοι βρίσκονταν στις ανατολικές, από την Παλαιστίνη, χώρες της Ασίας, όταν πρωτοπαράτηρησαν το Άστρο. Μιας λοιπόν και οι Μάγοι βρίσκονταν στην Ανατολή όταν το είδαν για πρώτη φορά, ο μόνος τρόπος για να φθάσουν στη Βηθλεέμ ήταν να ταξιδέψουν προς τη Δύση. Έτσι, το άστρο που τους οδηγούσε θα έπρεπε να βρισκόταν στο δυτικό μέρος του ουρανού. Εάν ακολουθούσαν κάποιο άστρο, που θα βρισκόταν στο ανατολικό μέρος του ουρανού θα έφθαναν στην Κίνα ή στις Ινδίες και όχι στη Βηθλεέμ. Θα πρέπει να συμπεράνουμε λοιπόν ότι το άστρο αυτό βρισκόταν στο δυτικό τμήμα του ουρανού.

Τι ήταν λοιπόν αυτό που συνέβη στον ουρανό του μικρού χωριού της Βηθλεέμ εκείνη την εποχή κι έκανε τους Μάγους να ξεκινήσουν για το μακρινό τους ταξίδι;

Ρότζιερ βαν ντερ Βάιντεν, Οι Τρεις Μάγοι, (15^{ος} αι.)

ΝΟΒΑ, ΜΕΤΕΩΡΑ ΚΑΙ ΚΟΜΗΤΕΣ

ια να ανακαλύψουμε τι ήταν το περίφημο αυτό άστρο θα πρέπει να αναλογιστούμε τις ιδέες και τα πιστεύω που είχαν οι αρχαίοι για τα ουράνια σώματα και φαινόμενα. Οι αρχαίοι μας πρόγονοι όταν απευθύνονταν στους διάφορους θεούς τους ύψωναν τα μάτια, τα χέρια και τις σκέψεις τους στον ουρανό. Όλοι τους δηλαδή θεωρούσαν ότι πλησίαζαν κάπως τους θεούς τους με το να ανεβαίνουν στα κτίσματά τους και να υψώνουν τα πρόσωπά τους στον ουρανό. Οι αρχαίοι Βαβυλώνιοι από την κορυφή των πυραμίδικών τους Ζιγκουράτ. Οι Μάγια και οι Αζτέκοι ιερείς του Νέου Κόσμου με τις θυσίες τους στους βωμούς των παράξενων πυραμίδων τους. Οι νομάδες στη μέση της ερήμου, και βέβαια μην ξεχνάμε ότι και οι θεοί των αρχαίων Ελλήνων ζούσαν στην κορυφή του Ολύμπου, ενώ ο θεός του Μωυσή του μίλησε στο όρος Σινά.

Υπάρχει φαίνεται κάτι στα ψηλά κτίσματα, και σ' αυτόν ακόμη τον ουρανό, που ελκεί την πνευματική φύση του ανθρώπου. Αντικείμενα που έπεσαν από τον ουρανό διατηρήθηκαν με μεγάλη προσοχή και λατρεύτηκαν ιδιαίτερα. Μια πέτρα που έπεσε στη Φρυγία της Μικράς Ασίας λατρεύτηκε σαν την Κυβέλη, τη μητέρα των θεών. Και σε άλλα μέρη του κόσμου έχουν ανακαλυφθεί ανάλογα στοιχεία που μας πληροφορούν ότι η λατρεία μετεωριτών ήταν αρκετά διαδεδομένη.

Ο **Μαύρος Λίθος**, ένας μεγάλος μετεωρίτης που έπεσε στο νοτιοανατολικό τμήμα της Καάβας στη Μέκκα, αποτελεί αντικείμενο λατρείας των Μωαμεθανών από τον 7^ο ακόμη μ.Χ. αι.. Ο **Σιδηρός Μετεωρίτης**, ένας μετεωρίτης βάρους δύο περίπου τόνων βρέθηκε ντυμένος με ενδύματα μούμιας σ' έναν αρχαίο μεξικάνικο τάφο.

Σήμερα γνωρίζουμε πάρα πολλά πράγματα γι' αυτά τα πέτρινα και

σιδερένια αντικείμενα που βομβαρδίζουν συνεχώς τη Γη μας. Γνωρίζουμε ότι καθώς περιφέρονται γύρω από τον Ήλιο, μερικές φορές οι τροχιές τους συναντούν την τροχιά της Γης, με αποτέλεσμα να προσκρούσουν σ' αυτήν. Καθώς τα σώματα αυτά διασχίζουν τη γήινη ατμόσφαιρα με ταχύτητες από 12 έως 70 χιλιόμετρα το δευτερόλεπτο θερμαίνονται από τη συμπίεση και την τριβή που υφίστανται και αναφλέγονται εκπέμποντας λαμπρό φως σχηματίζοντας τους διάττοντες αστέρες, οι οποίοι, εάν τελικά επιζήσουν από την ανάφλεξη, φτάνουν στην επιφάνεια της Γης και τότε ονομάζονται **μετεωρίτες**.

Χιλιάδες από τα μικροσκοπικά αυτά σωματίδια, προσθέτουν καθημερινά εκατοντάδες κιλά στο βάρος του πλανήτη μας. Μερικά από αυτά είναι αρκετά ογκώδη με αποτέλεσμα όταν συγκρουστούν με την επιφάνεια της Γης να δημιουργούν έναν τεράστιο κρατήρα ή ακόμη και σμήνος κρατήρων.

Πριν από αρκετές χιλιάδες χρόνια ένας μεγάλος μετεωρίτης έπεσε στην Αριζόνα των ΗΠΑ, σχηματίζοντας έναν τεράστιο κρατήρα με διάμετρο λίγο μεγαλύτερη από ένα χιλιόμετρο. Στις 30 Ιουνίου του 1908 στην Κεντρική Σιβηρία μια παρόμοια έκρηξη, δημιούργησε για πολλά χρόνια πολλές προκαταλήψεις για το «θαυμάστο» αυτό γεγονός.

Ακόμη και τα λιλιπούτεια και ακίνδυνα μετέωρα, που είναι αδύνατο να επιζήσουν και να φτάσουν στην επιφάνεια της Γης, χωρίς πολύ πριν να έχουν καταστραφεί στην ατμόσφαιρα, προκαλούν πολλές φορές το θαυμασμό των παρατηρητών.

Μεγάλη θαυματικότητα παρουσιάζουν επίσης και οι

γνωστές **βροχές διαττόντων**. Ένα τέτοιο θέαμα είναι πράγματι κάτι το απερίγραπτο. Στις 9 Οκτωβρίου 1948 ένα τέτοιο φαινόμενο είχε ως αποτέλεσμα την πτώση αρκετών χιλιάδων μετεώρων την ώρα. Νωρίτερα, το 1833, μια ακόμη πιο θεαματική βροχή διαττόντων, θεωρήθηκε από πολλούς ως η αρχή του τέλους του κόσμου. Λέγεται μάλιστα ότι ακόμη και το περίφημο εκείνο ουράνιο φαινόμενο, που εμφανίστηκε στον ουρανό και έκανε τον Μέγα Κωνσταντίνο να γίνει χριστιανός, δεν ήταν παρά η έκρηξη ενός μεγάλου μετεώρου.

Γι' αυτόν το λόγο, υπάρχουν μερικοί ερευνητές που υπέθεσαν ότι το Άστρο της Βηθλεέμ ίσως να ήταν κάποιο μετέωρο. Τα μετέωρα όμως δεν είναι καθόλου σπάνιο φαινόμενο, και λογικό είναι να αποκλείσουμε την περίπτωση να προκάλεσαν τόση αναστάτωση στους Μάγους, ώστε να τους υποχρεώσει να ξεκινήσουν για το μακρινό ταξίδι τους προς τη Βηθλεέμ. Ακόμη και στην περίπτωση που αναφλεγεί ένα μεγαλύτερο κομμάτι, οι γνωστές σαν **βολίδες**, δεν είναι δυνατό να θεωρήσουμε ότι οι Μάγοι θα μπορούσαν να την ακολουθήσουν ως τη Βηθλεέμ, αφού η ζωή τους διαρκεί μερικά μόλις δευτερόλεπτα.

Μια άλλη πιθανότητα είναι και η εμφάνιση κάποιου κομήτη. Συνολικά 135 κομήτες έχουν καταγραφεί από τους αρχαίους χρόνους μέχρι την εποχή της γέννησης του Χριστού. Αργότερα ο Ωριγένης, τον 3^ο μ. Χ. αιώνα, αναφέρει σχετικά τα εξής: *«Έχω τη γνώμη ότι το άστρο που εμφανίστηκε στους σοφούς της Ανατολής... ήταν ένα από εκείνα τα φωτεινά σώματα που εμφανίζονται από καιρό σε καιρό και που οι Έλληνες οι οποίοι συνηθίζουν να τα ξεχωρίζουν με ονομασίες ανάλογα με τη μορφή και το σχήμα τους τα ονόμαζαν κομήτες, φωτεινές δοκούς,*

θυσάνους, άστρα με ουρά, καράβια και με διάφορα άλλα ονόματα».

Οι κομήτες έχουν παρομοιαστεί με γιγάντια βρόμικα παγόβουνα, γιατί ο πυρήνας τους αποτελείται από παγωμένα αέρια αναμειγμένα με μέταλλα και σκόνη. Καθώς λοιπόν πλησιάζουν προς τον Ήλιο τα παγωμένα αέρια εξατμίζονται από τη θερμότητα του Ηλίου και αποχωρίζονται από την **κεφαλή** τους λόγω της πίεσης που ασκεί η ακτινοβολία του στο κενό του διαστήματος. Ως αποτέλεσμα έχουμε τη φωτεινή κόμη, την ουρά δηλαδή, η οποία στην περίπτωση μερικών θεαματικών κομητών είναι δυνατό να καλύψει αρκετά μεγάλο τμήμα του ουρανού. Είναι βέβαιο λοιπόν ότι μια τέτοια εμφάνιση θα είχε εγείρει μεγάλο θαυμασμό και αναστάτωση στους κατοίκους της Παλαιστίνης.

Οι γνωστότερες την εποχή εκείνη εμφανίσεις κομητών ήταν η εμφάνιση του κομήτη του Χάλει το 12 π.Χ. και ενός άλλου κομήτη, ο οποίος καταγράφηκε από τους Κινέζους το 5 π.Χ.. Εν τούτοις δεν είναι δυνατό να θεωρηθεί ότι το άστρο των Χριστουγέννων ήταν ένας κομήτης αφ' ενός μεν γιατί θα τον έβλεπαν όλοι, αφ' ετέρου δε γιατί οι αρχαίοι λαοί θεωρούσαν τους κομήτες ως προ-άγγελους δυσάρεστων γεγονότων και καταστροφών.

Όταν, για παράδειγμα, ο Ιούλιος Καίσαρας δολοφονήθηκε το 44 π.Χ. εμφανίστηκε ένας πολύ φωτεινός κομήτης. Ο κομήτης του 11 π.Χ. συνδέθηκε με το θάνατο του Αγρίππα και ο κομήτης του 14 μ.Χ. με το θάνατο του Καίσαρα Αυγούστου. Ο δε κομήτης του Χάλει, ακόμη και στην προτελευταία του εμφάνιση, το Μάιο του 1910, προκάλεσε τρομερούς φόβους και δεισιδαίμονες προφητείες. Δεν θα μπορούσε λοιπόν ένας κομήτης να ήταν το

Άστρο της Βηθλεέμ, γιατί γνωρίζουμε πολύ καλά ότι οι Μάγοι εξέλαβαν το φαινόμενο σαν ένα αγαθό και ευαγγελίζον σημείο και όχι σαν κάτι που θα προκαλούσε θάνατους, επαναστάσεις, λιμούς, σεισμούς και πολέμους.

Μήπως ήταν άραγε κάποιος νόβα, κάποιο νέο, δηλαδή, «καινοφανές» άστρο; Πότε-πότε, φαίνεται, ότι κάποιο νέο άστρο προστίθεται στον ουρανό. Η τελευταία φορά που συνέβη κάτι τέτοιο αρκετά κοντά μας, χρονολογικά, ήταν το Φεβρουάριο του 1987 στο Μεγάλο Νέφος του Μαγγελάνου. Το φαινόμενο αυτό συμβαίνει ως εξής: καθώς τα άστρα γερνάνε γίνονται ασταθή στις θερμοπυρηνικές τους αντιδράσεις και φτάνει μια στιγμή που το άστρο αυτό αποβάλλει με μια ή περισσότερες εκρήξεις μερικά από τα εξωτερικά του στρώματα αερίων και έτσι παρουσιάζεται λαμπρότερο από ό,τι ήταν πριν.

Μερικές φορές λοιπόν, άστρα που ήσαν πολύ αμυδρά, και γι' αυτό ήταν αδύνατο να τα διακρίνει κάποιος με γυμνό μάτι, όταν μετατραπούν σε νόβα γίνονται εύκολα ορατά. Μ' αυτόν τον τρόπο φαίνεται ότι ξαφνικά ένα νέο, ένα «καινοφανές» άστρο δημιουργήθηκε στον ουρανό. Ένα άστρο μπορεί να περάσει αυτό το στάδιο της εξέλιξής του αρκετές φορές, χωρίς μια τελειωτική καταστροφή.

Δεν υπάρχει όμως δεύτερη επανάληψη για ένα άστρο που γίνεται σουπερνόβα, δηλαδή υπερνέος ή **υπερκαινοφανής**. Όταν ένα άστρο μεταβληθεί σε σουπερνόβα, διασπάται κυριολεκτικά στα «εξ ων συνετέθη» και μπορεί να εκπέμψει εκατομμύρια φορές περισσότερο φως και ακτινοβολία απ' ό,τι ο Ήλιός μας.

Τρεις μόνο περιπτώσεις υπερκαινοφανών του γαλαξία μας έχουν ιστορικά εξακριβωθεί και καταγραφεί κατά

το παρελθόν. Κινέζοι αστρονόμοι περιέγραψαν μια σουπερνόβα, έναν **επισκέπτη αστέρα** όπως τον ονόμασαν, που εμφανίστηκε το 1054 μ.Χ. Στις 11 Νοεμβρίου του 1572 ο Δανός αστρονόμος Tycho Brahe μελέτησε μια σουπερνόβα στον αστερισμό της Κασσιόπης, η οποία έλαμψε τόσο πολύ, ώστε ήταν ορατή και κατά τη διάρκεια της ημέρας και τέλος ο Γερμανός αστρονόμος Πόχαν Κέπλερ παρατήρησε και μελέτησε προσεκτικά μια σουπερνόβα, που εμφανίστηκε το 1604.

Η σουπερνόβα του 1054 εμφανίστηκε στον αστερισμό του Ταύρου και άφησε πίσω της το νεφέλωμα που ονομάζουμε σήμερα **Καρκίνο** γιατί μοιάζει λίγο με κάβουρα. Το νεφέλωμα Καρκίνος αποτελείται από ένα γιγάντιο φωτεινό σύννεφο σκόνης και αερίων, που μεγαλώνει μερικές χιλιάδες χιλιόμετρα κάθε μέρα, αποτέλεσμα της τεράστιας δύναμη που είχε η έκρηξή του. Ένας καινοφανής ή υπερκαινοφανής αστέρας συνήθως χάνεται μέσα σε μερικές εβδομάδες.

Το Άστρο της Βηθλεέμ όμως μάλλον δεν θα πρέπει να ήταν ένα παρόμοιο άστρο. Εάν πράγματι ήταν κάποια σουπερνόβα ασφαλώς θα υπήρχε κάποια ένδειξη των αστρονόμων της εποχής εκείνης και κάτι τέτοιο δεν έχει μέχρι τώρα βρεθεί. Εκτός αυτού ο καθένας θα μπορούσε να δει έναν υπερκαινοφανή και όπως είπαμε μέχρι τώρα, το Άστρο της Βηθλεέμ το παρατήρησαν προφανώς μόνον οι Μάγοι.

Το νεφέλωμα Καρκίνος στον αστερισμό του Ταύρου.

Γιοχάνες Κέπλερ
(1571-1630)

ΠΛΑΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΟΥΖΥΓΙΕΣ

Μερικές φορές ένας από τους ορατούς με γυμνό μάτι πλανήτες λάμπει με ιδιαίτερη φωτεινότητα και αποσπά μεγάλη προσοχή. Η Αφροδίτη για παράδειγμα, όταν εμφανίζεται ως αυγερινός ή ως αποσπερίτης λάμπει περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο ουράνιο σώμα (εκτός φυσικά από τη Σελήνη και τον Ήλιο).

Πολλοί άνθρωποι, ακόμη και σήμερα στη διαστημική εποχή μας, θεωρούν μερικές φορές τον πλανήτη αυτόν σαν ένα εξωγήινο ιπτάμενο δίσκο. Ένα πολεμικό πλοίο μάλιστα πριν από μερικά χρόνια άνοιξε πυρ εναντίον της πριν καταλάβουν περί τίνος επρόκειτο ακριβώς. Μήπως λοιπόν ήταν η Αφροδίτη ή κάποιος άλλος πλανήτης το μυστηριώδες άστρο που αναζητάμε;

Κάτι τέτοιο όμως δεν είναι καθόλου πιθανό. Οι άνθρωποι της εποχής εκείνης γνώριζαν αρκετά καλά τα άστρα και τους πλανήτες. Και το περιπλανώμενο αυτό άστρο, η Αφροδίτη, ήταν ένα συνηθισμένο θέαμα γιατί παρουσιαζόταν κανονικά στον ουράνιο θόλο. Η Αφροδίτη ήταν πάρα πολύ γνωστή και εκτός αυτού θα ήταν ορατή από τον καθένα.

Στο ίδιο πάντως πλαίσιο ο φημισμένος αστρονόμος του 17^{ου} αι. Γιόχαν Κέπλερ, είχε μία ενδιαφέρουσα πρόταση. Το 1604 ο Κέπλερ παρατήρησε μία θαυμάσια σειρά ενός ουράνιου φαινομένου που τον οδήγησε σε ορισμένα συμπεράσματα για το τι θα μπορούσε να ήταν το Άστρο της Βηθλεέμ.

Ο Κέπλερ ήταν μαθητής του περίφημου Δανού αστρονόμου Tycho Brahe, ο οποίος είχε εξοριστεί στην Πράγα μετά από μια διαφωνία του με το Βασιλιά της Δανίας. Στην Πράγα λοιπόν ο Κέπλερ, βασιζόμενος στις πολύχρονες παρατηρήσεις των κινήσεων των πλανητών που είχε κάνει ο δάσκαλός του, καθώς και ο ίδιος, μπόρεσε να ανακαλύψει και

κυρίως να διατυπώσει τους τρεις περίφημους νόμους του για την κίνηση των πλανητών, που έκτοτε φέρουν το όνομά του.

Σε μια αρκετά εμπειριστατωμένη μελέτη που δημοσιεύτηκε στο Journal of the Royal Astronomical Society of Canada το Δεκέμβριο του 1937, ο κληρικός W. Burke Gaffney περιέγραψε εκτενέστατα τις παρατηρήσεις που έκανε ο Κέπλερ για το Άστρο της Βηθλεέμ. Η περιγραφή αυτή μας πληροφορεί ότι ο Κέπλερ γνώριζε ότι το Δεκέμβριο του 1603 θα συνέβαινε μία σύνοδος του Δία με τον Κρόνο στον αστερισμό του Τοξότη.

Πράγματι η σύνοδος αυτή έγινε στα μέσα Δεκεμβρίου του 1603, αλλά δυστυχώς, επειδή οι πλανήτες αυτοί βρίσκονταν πολύ κοντά στον Ήλιο, ο Κέπλερ δεν μπόρεσε να την παρατηρήσει. Εν τούτοις, με βάση διάφορους μαθηματικούς υπολογισμούς υπολόγισε ότι μέσα σε λίγους μήνες θα συνέβαινε ένα άλλο ενδιαφέρον και σπάνιο γεγονός. Το γεγονός αυτό ήταν ο σχηματισμός ενός τριγώνου ανάμεσα στους πλανήτες Δία, Άρη και Κρόνο.

Έτσι το Σεπτέμβριο 1604 ο Κέπλερ ανέμενε να παρατηρήσει το σπουδαίο για την εποχή εκείνη ουράνιο φαινόμενο. Όπως αναφέρει ο ίδιος *«μερικοί το παρατηρούσαν για να διορθώσουν τις αστρονομικές τους εφημερίδες, μερικοί από απλή ευχαρίστηση, μερικοί λόγω του ότι το συμβάν ήταν σπάνιο, μερικοί για να αποδείξουν τους υπολογισμούς τους, ενώ άλλοι για να δουν εάν θα παρουσιαζόταν και ένας κομήτης»*.

Πραγματικά οι τρεις πλανήτες βρίσκονταν σε άριστη τοποθέτηση παρατήρησης γιατί έδναν πέντε ώρες μετά τον Ήλιο. Στις 26 Σεπτεμβρίου του 1604 ο Άρης ήρθε σε σύνοδο με τον Κρόνο και λίγες ημέρες αργότερα, στις αρχές Οκτωβρίου, σχηματίστηκε το περίφημο τρίγωνο των τριών πλανητών. Οι μέρες όμως περνούσαν και ο Άρης συνέχισε την πορεία του ερχόμενος σε σύνοδο με τον Δία στις 9 Οκτωβρίου και σε απόσταση τεσσάρων σεληνιακών διαμέτρων κάτω απ' αυτόν.

Την επόμενη μέρα, Κυριακή 10 Οκτωβρίου, εκεί που δεν παρατηρούταν κάτι, διάφοροι παρατηρητές διέκριναν ένα «νέο» άστρο, έναν

νόβα δηλαδή, που ήταν τόσο λαμπρό όσο και ο Δίας. Η θέση του ήταν προς τα δεξιά του Δία και πάνω απ' αυτόν στην ίδια απόσταση που είχε ο Άρης κάτω από τον Δία. Για πρώτη φορά ο Κέπλερ είδε τον νόβα αυτόν το βράδυ της 17^{ης} Οκτωβρίου. Ο περίφημος αστρονόμος μελέτησε το νόβα αυτόν εξονυχιστικά, δημοσιεύοντας τις παρατηρήσεις του, και για τον λόγο αυτό ονομάστηκε το **Άστρο του Κέπλερ**, καθώς και τη θεωρία του για το Άστρο της Βηθλεέμ σε τέσσερις πραγματείες του.

Στο μεταξύ ο νόβα άρχισε να χάνει τη λάμψη του παρόλο που ήταν ακόμη καθαρά εμφανής τις πρώτες πρωινές ώρες. Για τελευταία φορά ο Κέπλερ τον παρατήρησε στις 8 Οκτωβρίου του 1605, έναν χρόνο σχεδόν μετά την πρώτη του εμφάνιση. Κατά τη λαμπρότερη μάλιστα φάση του ήταν ο τρίτος λαμπρότερος σουπερνόβα στην ιστορία. Στις 6 Σεπτεμβρίου του 1606 ο Κέπλερ σ' ένα γράμμα που έστειλε στο φίλο του Γιόχαν Μπάνβιτς έγραφε τα εξής: *«Όταν το περασμένο καλοκαίρι επισκέφθηκα τη Στύρια, είχα την καλή τύχη να βρω στο Γκρατς ένα μικρό βιβλίο του Πολωνού Λόρενς Σουσιλίγκα. Ευχαριστήθηκα πολύ με τα επιχειρήματα του βιβλίου αυτού και άρχισα να σκέφτομαι να το χρησιμοποιήσω στο μικρό μου βιβλίο για το Νέο Άστρο, που σκεφτόμουν να γράψω. Γιατί αν ο συγγραφέας είχε δίκιο, για να υπολογιστεί το Χρονικό του Χριστού, πρέπει να προστεθούν τέσσερα χρόνια στο Χριστιανικό Χρονολόγιο που είναι σε χρήση τώρα. Θα προέκυπτε δηλαδή ότι ο Χριστός είχε γεννηθεί ένα ή δύο χρόνια μετά τη μεγάλη σύνοδο των Τριών Εξωτερικών Πλανητών στο πρώτο (ένα τρίτο) μέρος του Κριού ή στο τελευταίο (ένα τρίτο) των Ιχθύων, γεγονός που συνέβη για έκτη φορά από την ίδρυση του κόσμου. Οπότε το άστρο που οδήγησε τους μάγους στη φάτνη του Χριστού, ενώ εμφανίστηκε δύο χρόνια πριν από τη γέννηση του Χριστού θα μπορούσε να συγκριθεί με το δικό μας άστρο (του 1604)».*

Όταν τελικά μετά από μερικά χρόνια, το 1614 δημοσιεύτηκε στη Φρανκφούρτη το βιβλίο του με το δικό του υπολογισμό για το χρόνο της γέννησης του Χριστού, ο Κέπλερ μας πληροφορεί τα εξής: *«Το*

Το βιβλίο στο οποίο ο Κέπλερ δημοσίευσε τις παρατηρήσεις του για τον νόβα του 1604.

άστρο αυτό δεν ήταν οι συνηθείς κομήτες ή ένα άστρο, αλλά [ένα αντικείμενο που] με έναν ιδιαίτερα θαυμαστό τρόπο κινούταν στο κατώτερο στρώμα της ατμόσφαιρας... για να οδηγήσει τους Μάγους από τη Χαλδαία στη Βηθλεέμ».

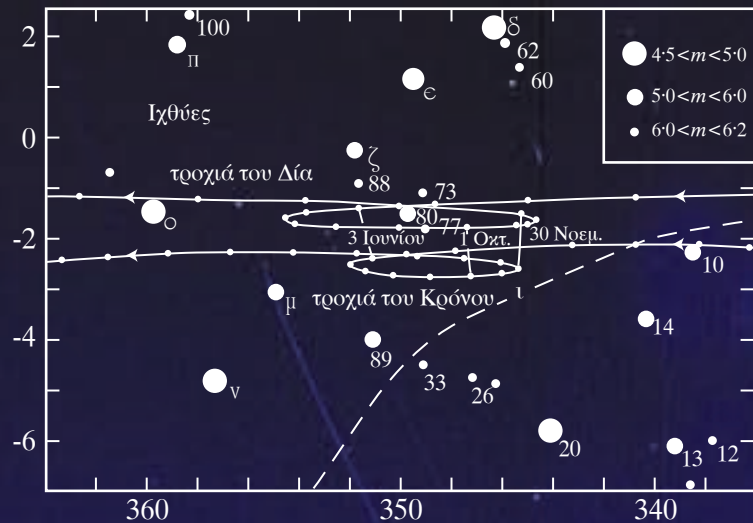
Μπορούμε όμως να είμαστε βέβαιοι ότι οι Χαλδαίοι Μάγοι πραγματικά παρακολούθησαν ή πρόσεξαν καθόλου την τριπλή αυτή σύνοδο, στην οποία βασίζεται η θεωρία του Κέπλερ; Το 1925 ο Π. Σνάμπελ μας πληροφορεί ότι ένα κείμενο αστρονομικών δελτίων σε νεοβαβυλωνιακή σφηνοειδή γραφή, που προέρχεται από το φημισμένο ιερό της Σιππάρ, αναφέρει ότι το 7 π.Χ. αι. τουλάχιστον πέντε από τα αστρονομικά αυτά δελτία παρατηρήσεων αρχίζουν με τη φράση: «Δίας και Κρόνος στους Ιχθείς».

Σύμφωνα με τους υπολογισμούς του Κέπλερ, που προσδιόριζε τη χρο-

Σφηνοειδής βαβυλωνιακή πινακίδα από το ιερό της Σιππάρ.

☉ Δίας

Η τριπλή σύνοδος Δία - Κρόνου το 7 π. Χ..

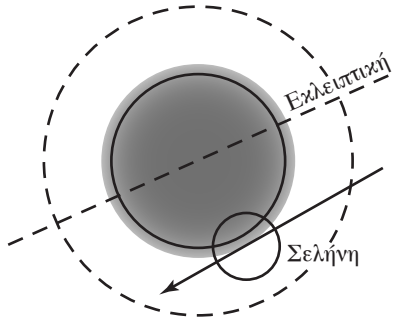
Κρόνος ☉ Άρης
Αφροδίτη
Ερμής

νολογία της γέννηση του Χριστού στο έτος 6 π.Χ. οι πλανήτες Δίας και Κρόνος στη διάρκεια του 7 και του 6 π.Χ. έλαβαν μέρος σε μια τριπλή ή μεγάλη συζυγία.

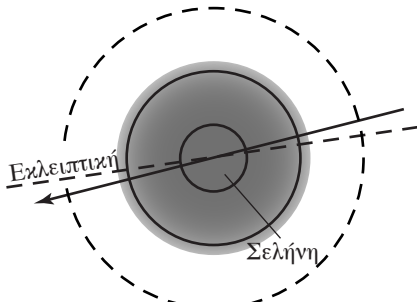
Ας εξηγηθούμε όμως καλύτερα. Οι πλανήτες, στις κανονικές τους κινήσεις γύρω από τον Ήλιο φαίνονται να κινούνται στον ουρανό από τη Δύση στην Ανατολή. Οι πλανήτες που βρίσκονται πλησιέστερα στον Ήλιο φαίνονται να κινούνται ταχύτερα, ενώ οι πιο απομακρυσμένοι φαίνονται να κινούνται βραδύτερα. Μ' αυτόν τον τρόπο ένας από τους πλανήτες είναι δυνατόν να φτάσει και να προσπεράσει κάποιον άλλον. Το προσπέρασμα αυτό το ονομάζουμε *σύνοδο* ή *συζυγία* των δύο πλανητών. Δεν είναι μάλιστα καθόλου παράξενο το να δει κάποιος έναν πλανήτη να σταματά την κανονική του πορεία και να οπισθοδρομεί προς τη Δύση. Αυτή η κίνηση παραξένευε και βασάνιζε τους αρχαίους. Σήμερα όμως ξέρουμε ότι οι πλανήτες στην πραγματικότητα δεν αλλάζουν κατεύθυνση ποτέ. Αυτό που συμβαίνει είναι ότι καθώς περιφέρεται η Γη μας γύρω από τον Ήλιο, έρχεται πολλές φορές στη θέση να προσπεράσει έναν από τους εξωτερικούς πλανήτες και τότε ο πλανήτης αυτός φαίνεται να κινείται προς τα πίσω, όπως όταν ένα αυτοκίνητο προσπερνάει κάποιο άλλο.

Την Άνοιξη του 7 π.Χ. λοιπόν υπήρχαν αρκετοί πλανήτες στον ουρανό. Η κίνηση του Δία, είναι πιο γρήγορη από του Κρόνου, γιατί ο Δίας βρίσκεται πλησιέστερα στον Ήλιο από τον Κρόνο. Με αυτήν την ταχύτητα ο Δίας και ο Κρόνος έρχονται σε σύνοδο (προσπερνά δηλ. ο ένας τον άλλο) μια φορά κάθε 20 χρόνια. Μια τέτοια σύνοδος έγινε στις 27 Μαΐου του 7 π.Χ.. Αμέσως μετά ο Δίας συνέχισε να προχωρεί προς τα εμπρός και οι δύο πλανήτες άρχισαν να απομακρύνονται ο ένας από τον άλλον.

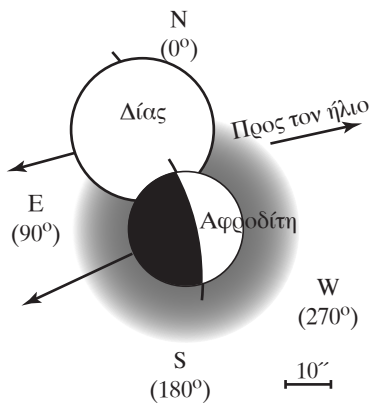
Τον Ιούνιο οι δύο πλανήτες φαίνονται πως άρχισαν να μειώνουν την ταχύτητά τους, και μετά άρχισαν να κινούνται προς τα πίσω. Το γεγονός αυτό θα έπρεπε να εξέπληξε τους Μάγους που μελετούσαν τις κινήσεις των πλανητών. Παρ' όλο που είχαν αφιερώσει όλη τους τη

Η μερική έκλειψη της Σελήνης της 12ης-13ης Μαρτίου του 4 π.Χ.

Η ολική έκλειψη της Σελήνης της 9ης-10ης Ιανουαρίου του 1 π.Χ.

Η σύνοδος Δία-Αφροδίτης στις 17 Ιουνίου του 2 π.Χ.

ζωή στη μελέτη των πλανητών δεν μπορούσαν να γνωρίζουν γιατί οι πλανήτες εκκινούνταν προς τα πίσω.

Σήμερα γνωρίζουμε ότι η Γη μας είχε αρχίσει να προσπερνάει το Δία και τον Κρόνο, και γι' αυτό οι δύο αυτοί πλανήτες φαίνονταν να κινούνται προς τα πίσω μιας και η Γη τους προσπερνούσε. Επειδή ο Δίας είναι πλησιέστερα στη Γη φαινόταν ότι αυτός κινούταν προς τα πίσω με μεγαλύτερη ταχύτητα από τον Κρόνο. Έτσι οι δύο πλανήτες, Δίας και Κρόνος, ήλθαν και πάλι σε σύνοδο στις 6 Οκτωβρίου. Κατόπιν η Γη συνέχισε το δρόμο της, ενώ οι άλλοι πλανήτες άρχισαν να μειώνουν και πάλι την ταχύτητά τους. Αργότερα ξανάρχισαν και πάλι την κανονική τους κίνηση προς την Ανατολή. Έτσι ξαναπέρασαν ο ένας τον άλλον και πάλι την 6^η Δεκεμβρίου, κάτι που κανονικά συμβαίνει μια φορά κάθε 20 χρόνια. Με έναν «παράξενο» για τους Μάγους τρόπο, είχε συμβεί τρεις φορές σε λιγότερο από ένα χρόνο. Κι όμως ο περισσότερος κόσμος ούτε καν το παρατήρησε. Οι Μάγοι όμως παρακολουθούσαν το φαινόμενο αυτό με μεγάλη προσοχή γιατί αυτή ήταν η δουλειά τους. Και το φαινόμενο αυτό ήταν κάτι που δεν είχαν ξαναδεί ποτέ ούτε είχαν ακούσει ότι είχε ξανασυμβεί.

Καθώς λοιπόν έμπαινε ο νέος χρόνος, το 6 π.Χ., ένας τρίτος πλανήτης, ο Άρης, άρχισε να κινείται στην ίδια περιοχή του ουρανού. Ο Άρης είναι πλησιέστερα στον Ήλιο και από τον Δία και από τον Κρόνο, γι' αυτό κινείται στον ουρανό γρηγορότερα. Στις 25 Φεβρουαρίου του 6 π.Χ. ο πλανήτης Άρης βρισκόταν σε μια θέση πάνω και ανάμεσα στον Δία και τον Κρόνο σχηματίζοντας ένα λαμπρό ισοσκελές τρίγωνο, στέφοντας έτσι θεαματικά την πιο παράξενη σειρά φαινομένων που είχαν παρατηρήσει ποτέ οι Μάγοι.

Οι πλανήτες όμως δεν σταματούν ποτέ την κίνησή τους· τέτοιου είδους συμπεριφορά συμβαίνει συχνά. Πάρτε για παράδειγμα όλα όσα συνέβησαν μερικά χρόνια αργότερα, στη διάρκεια των ετών 3 και 2 π.Χ.. Στις 19 Μαΐου του 3 π.Χ. λοιπόν βλέπουμε τον Ερμή να προσπερνάει τον Κρόνο πάρα πολύ κοντά ο ένας στον άλλον. Στις 12 Ιουνίου είναι

η σειρά της Αφροδίτης να προσπεράσει τον Κρόνο, σε ακόμη πιο μικρή απόσταση. Στις 12 Αυγούστου έχουμε ένα ακόμη πιο θεαματικό προσπέρασμα δύο πλανητών. Αυτήν τη φορά πρόκειται για τους πλανήτες Δία και Αφροδίτη, σε απόσταση ενός δεκάτου της μοίρας ο ένας από τον άλλο. Η συζυγία αυτή συνέβη στον αστερισμό του Λέοντα, που περιλαμβάνει ένα από τα λαμπρότερα άστρα στον ουρανό, τον Βασιλίσκο.

Δύο βδομάδες αργότερα η Αφροδίτη ήρθε σε σύνοδο με τον Ερμή, ενώ ο Δίας πλησιάζει τον Βασιλίσκο που θα τον προσπεράσει στις 14 Σεπτεμβρίου. Καθώς λοιπόν περνούσε ο καιρός, ο Δίας κοντοστάθηκε για λίγο και άρχισε να γυρίζει πάλι προς τα πίσω, όπως είδαμε ότι είχε κάνει νωρίτερα. Έτσι ο Δίας ξαναπέρασε τον Βασιλίσκο για δεύτερη φορά στις 17 Φεβρουαρίου του 2 π.Χ. Με την πάροδο του χρόνου, ο Δίας ξανάρχισε την κανονική του πορεία προς την ανατολή και ξαναπέρασε τον Βασιλίσκο για τρίτη φορά στις 8 Μαΐου του 2 π.Χ..

Αυτού του είδους οι τριπλές σύνοδοι, παρ' όλο που θεωρούνται σημαντικές από τους αστρολόγους, δεν είναι ούτε σπάνιες, αφού συμβαίνουν μια φορά κάθε 40 περίπου χρόνια, ούτε μπορούν να επηρεάσουν οποιαδήποτε γεγονότα πάνω στη Γη ή πάνω στους άλλους πλανήτες του Ηλιακού μας Συστήματος. Είναι απλά, και σήμερα εύκολα εξηγήσιμα, ουράνια φαινόμενα που φαίνονται ότι συμβαίνουν απλώς γιατί εμείς τα παρατηρούμε από το κινούμενο διαστημόπλοιό μας που ονομάζουμε Γη, ταξιδιώτες και 'μεις στο αέναο ταξίδι του γύρω από τον Ήλιο, όπως κάνουν άλλωστε και όλοι οι άλλοι πλανήτες.

Με όλα αυτά λοιπόν καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι το Άστρο της Βηθλεέμ δεν θα μπορούσε να ήταν κάποια πολλαπλή σύνοδος των πλανητών είτε μεταξύ τους είτε με κάποιο άστρο, γιατί τέτοιοι σύνοδοι συμβαίνουν συχνά.

ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ

Επί 200 χρόνια μετά τη δημοσίευση της θεωρίας του Κέπλερ, καμιά άλλη μνεία δεν υπάρχει στα σωζόμενα κείμενα για το Άστρο της Βηθλεέμ, μέχρις ότου το 1826 ο L. Ideler επανέφερε στο προσκήνιο την ξεχασμένη θεωρία του Κέπλερ.

Ένας αιώνας περνάει και πάλι, χωρίς περισσότερες αναφορές για το Άστρο της Βηθλεέμ, οπότε το 1911 έρχονται στη δημοσιότητα δύο απόψεις για το θέμα αυτό. Η πρώτη από τον Alfred Jeremias, Γερμανό θρησκευολόγο, που υποστηρίζει, σχεδόν αβάντισμα, ότι το Άστρο της Βηθλεέμ ήταν το λαμπρότερο άστρο στον αστερισμό του Λέοντος, γνωστό ως Βασιλίσκος. Η δεύτερη άποψη, τον ίδιο χρόνο, δημοσιεύτηκε από τον H. H. Krizinger, ο οποίος υποστηρίζει τη θεωρία του Κέπλερ με βάση ορισμένα δεδομένα αρχαίων συγγραφέων.

Δύο χρόνια αργότερα, το 1913, ο A. Stenzel, εμφανώς επηρεασμένος από την εμφάνιση, το 1910, του φαντασμαγορικού κομήτη του Χάλεϊ υποστηρίζει ότι το Άστρο της Βηθλεέμ ήταν ο εμφανιστείς το 12 π.Χ. ανωτέρω κομήτης. Αλλά και αυτή η άποψη αποκλείεται λόγω της χρονολογίας εμφάνισης του κομήτη 6 με 10 τουλάχιστον χρόνια πριν από τη γέννηση του Χριστού.

Το 1922, ο O. Gerhardt επαναφέρει τη θεωρία του Κέπλερ στο προσκήνιο και την υποστηρίζει με διάφορα αστρονομικά δεδομένα. Το ίδιο κάνει το 1936 και ο K. Herning, ενώ το 1954 ο L. Liebhardt υποστηρίζοντας τη θεωρία του Κέπλερ αποδεικνύει πόσο σπάνια ήταν η τριπλή σύννοδος των πλανητών Δία και Κρόνου το 7 π.Χ.

Το 1967 ο C. St. J. H. Daniel μεταξύ άλλων, επαναφέρει στο προσκήνιο την ιδέα για έναν κομήτη που εμφανίστηκε το 4 π.Χ., ενώ ένα χρόνο αργότερα ο R. W. Sinnott υποστηρίζει συμπληρώνοντας τη θεωρία του

Jeremias, ότι το Άστρο της Βηθλεέμ ήταν η διπλή σύνοδος Αφροδίτης και Δία στον αστερισμό του Λέοντος, το 3 με 2 π.Χ.. Τέλος το 1969 ο Konradin Ferrari d' Occhiello, συμπληρώνοντας τον Κέπλερ, υποστηρίζει ανεπιτυχώς ότι το Άστρο της Βηθλεέμ ήταν ο πλανήτης Δίας όταν αυτός στάθηκε, στις 12 Νοεμβρίου του 7 π.Χ. πάνω από τη Βηθλεέμ, στην κορυφή του κώνου που σχημάτιζε το ζωδιακό φως.

Μια από τις πιο πλήρεις, πάντως, προσπάθειες συμπλήρωσης της θεωρίας του Κέπλερ για την ερμηνεία του Άστρου της Βηθλεέμ διατυπώθηκε το 1970 από τον Έλληνα αστρονόμο, αείμνηστο Κωνσταντίνο Χασάπη, στο εκτενέστατο βιβλίο του «*Ο Αστήρ της Βηθλεέμ*». Η θεωρία αυτή του Χασάπη ξεκινάει με τη θεωρία του Κέπλερ επεκτείνοντάς την, ώστε να περιλαμβάνει και μια άλλη νεότερη που ανέφερε περιληπτικά ο καθηγητής Στ. Πλακίδης το 1952. Ο Πλακίδης ανέφερε τότε ότι «*άλλοι ερευνηταί δέχονται, ότι τον Μάιον, Οκτώβριον και Δεκέμβριον του 747 από κτίσεως Ρώμης (ήτοι 7 π.Χ.) συνέβη σύνοδος Διός και Κρόνου, ηκολούθησε δε τον Μάιον του 748 σημαντική προσέγγις μετ' αυτού του Ηλίου, του Ερμού, της Αφροδίτης και του Άρεως*».

Με κύρια βάση λοιπόν το συνδυασμό αυτών των δύο θεωριών, ο Χασάπης συγκεντρώνει, στις 209 πρώτες σελίδες του βιβλίου του, και αναλύει κριτικά όλα τα γνωστά γύρω από το Άστρο θέματα. Στις τελευταίες δε 26 σελίδες του, με βάση τις διάφορες δοξασίες των αστρολόγων της εποχής, δίνει μία «*γενική αστρολογική ερμηνεία της συγκεντρώσεως των πλανητών του 6 π.Χ.*» αφού προηγουμένως προειδοποιεί ότι οι αστρολογικές γενικά απόψεις «*εφόσον δεν εδράζονται επί επιστημονικών δεδομένων, δεν είναι δυνατόν να γίνουν αποδεκταί*».

Στο τέλος της αστρολογικής αυτής ερμηνείας του, ο Χασάπης καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η γέννηση του Χριστού πρέπει να ορισθεί στις 6 Δεκεμβρίου του 5 π.Χ., η δε προσκύνηση των Μάγων 13 ημέρες αργότερα στις 19 Δεκεμβρίου του 5 π.Χ.. Ως Άστρο της Βηθλεέμ αποδέχεται τον πλανήτη Κρόνο, τον οποίο αποκαλεί «*ηγετικό πλανήτη της μεγάλης συγκεντρώσεως του 6 π.Χ.*».

Όμως παρά την αξιοθαύμαστη αυτή προσπάθεια, δεν μπορούμε να αποδεχτούμε ούτε κι αυτήν την ερμηνεία ως μία τελική και απόλυτη απάντηση στο αίνιγμα του Άστρου της Βηθλεέμ. Είναι φυσικά μία αξιόλογη και αξιοσέβαστη άποψη. Η όλη δε εργασία του αυτή, όπως γράφει και ο αείμνηστος καθηγητής Ανδρέας Σώκος, είναι «*καρπός εμβριθεστάτης και πολυχρονίου μελέτης, βασισθείσης αφ' ενός μεν εις την πλουσιωτάτην πράγματι βιβλιογραφίαν, ... αφ' ετέρου δε εις πολυμήνους πειραματισμούς και υπολογισμούς γενομένους εις το Πλανητάριον του Ιδρύματος Ευγενίδου*». Παρ' όλα αυτά ούτε ο Χασάπης καταθέτει τις αδιαφιλονίκητες αποδείξεις που χρειάζεται μια «*τελική απάντηση*».

Κατ' αρχήν δεν λαμβάνει υπόψη του το γεγονός της αρρώστιας που παίδευε τον Ηρώδη. Γνωρίζουμε σήμερα ότι ο Ηρώδης ήταν βαριά άρρωστος σ' όλη τη διάρκεια των τελευταίων έξι μηνών της ζωής του. Λόγω της αρρώστιας του αυτής είχε αποσυρθεί στο παλάτι του στην Ιεριχώ, οπότε αφ' ενός μεν δεν βρισκόταν στην Ιερουσαλήμ κατά την υποτιθέμενη από τον Χασάπη ημερομηνία της επίσκεψης των Μάγων το Δεκέμβριο, αφ' ετέρου δε, λόγω της αρρώστιας του αυτής, δεν θα μπορούσε να δεχτεί και να συζητήσει εκτενώς με τους Μάγους, ούτε και αργότερα θα μπορούσε να έχει τη διάθεση ή τη δύναμη να δώσει τη διαταγή της σφαγής των παιδών, ένα ή δύο μήνες πριν από τον επικείμενο και «*επώδυνο θάνατό του*».

Τέλος, δεν δίνονται αρκετά ισχυρά επιχειρήματα, τα οποία να υποστηρίζουν το αντίθετο από τις απόψεις πολλών άλλων ερευνητών, όσον αφορά στην ηλικία που είχε ο Χριστός κατά την προσκύνηση των Μάγων. Διότι ο Ιησούς δεν είναι δυνατό να ήταν 13 μόνον ημερών όταν τον προσκύνησαν οι Μάγοι, για πολλούς λόγους, αλλά ιδιαίτερα για εκείνον, που είχε ήδη διατυπώσει από το 1805 ο Ευγένιος Βούλγαρις: «*Εάν οι μάγοι επεσκέφθησαν και προσεκύνησαν τον Ιησούν εντός των πρώτων 40 ημερών από της Γεννήσεώς του, τότε δεν εξηγείται πώς ετόλμησε ο Ιωσήφ να οδηγήσει την Μητέρα και το Παιδίον εις τον ναόν των Ιεροσολύμων, εφ' όσον εκεί υπήρχε ο κίνδυνος να γίνη αντιληπτή η παρουσία του Ιησού και οι στρατιώται του Ηρώδου να Τον φονεύσουν*».

Άλλωστε και ο καθηγητής της Θεολογίας Π. Ι. Μπρατσιώτης μας πληροφορεί τα εξής: «Μετά την γέννηση του Ιησού έλαβε χώραν συμφώνως προς τον Μωσαϊκόν νόμον η περιτομή αυτού και η παράστασις αυτού ως βρέφους τεσσαρακονθήμερου εις τον ναόν... βραδύτερον δε, ως φαίνεται, και τα συναφή προς άλλα γεγονότα της προσκυνήσεως των μάγων, της κατά διαταγήν του Ηρώδου σφαγής των νηπίων της Βηθλεέμ και της φυγής του Ιησού εις Αίγυπτον...».

Επί πλέον, στις Ευαγγελικές μαρτυρίες ο μεν Λουκάς, στην περικοπή που περιγράφει την προσκύνηση των βοσκών (κεφ. Β΄ 12, 16) την πρώτη νύχτα της γέννησης, αναφέρεται στον Ιησού με τη λέξη «βρέφος», ενώ ο Ματθαίος στην περικοπή που περιγράφει την προσκύνηση των Μάγων (κεφ. Β΄ 8, 9, 11) τον αναφέρει αποκλειστικά και μόνο με τη λέξη «παιδίον».

Όσοι υποστηρίζουν ότι το Άστρο της Βηθλεέμ ήταν η σύνοδος των πλανητών Δία και Κρόνου βασιζουν τη θεωρία τους στην παρουσία των Μάγων στη Χριστουγεννιάτικη αφήγηση. Ο Ματθαίος που τους αναφέρει όμως δεν μας πληροφορεί ούτε πόσοι ήσαν, ούτε ποια ήσαν τα ονόματά τους, ούτε και από ποια χώρα είχαν έλθει, εκτός από τη γενική κατεύθυνση, δηλαδή «από ανατολών».

Τις περισσότερες πληροφορίες που έχουμε σήμερα για τους Μάγους της αρχαίας εποχής, τις παίρνουμε από τον Ηρόδοτο, σύμφωνα με τον οποίο ως Μάγοι ονομάζονταν μία από τις έξι γενεές των Μήδων, που εκτελούσαν καθήκοντα ιερέων, ονειροκριτών και ασχολούνταν με διάφορες απόκρυφες τέχνες. Μιας λοιπόν και ο Ζωροαστρισμός ήταν η θρησκεία της Περσίας την εποχή εκείνη, θα μπορούσαμε να πούμε επίσης ότι οι Μάγοι ήσαν Ζωροάστρες ιερείς, μελετητές της φύσης και των άστρων. Ο Ωριγένης αντιθέτως υποστήριζε ότι κατάγονταν από τη Χαλδαία, ενώ ο καθηγητής της Θεολογίας Π. Μπρατσιώτης αναφέρει άλλους που υποστηρίζουν ότι ήσαν Βαβυλώνιοι.

Όμως και ο αριθμός των μάγων είναι αρκετά μπερδεμένος. Η παράδοση αναφέρει άλλοτε δύο και άλλοτε περισσότερους (τρεις, τέσσερις,

Η παράσταση των Μάγων στον ψηφιδωτό διάκοσμο του ναού του Αγίου Απολλιναρίου του Νέου στη Ραβέννα (περ. 561).

οκτώ ή ακόμη και δώδεκα). Τον αριθμό τρεις ανέφερε ο Πάπας Λέων τον 5^ο μ.Χ. αι. ο οποίος, όπως και ο Ωριγένης, καθόρισε τον αριθμό αυτόν από τα τρία δώρα που προσφέρθηκαν στον Χριστό από τους Μάγους. Η παράδοση μάλιστα έδωσε και την ερμηνεία των δώρων αυτών: *«χρυσόν προς τον κοσμικόν Ἄρχοντα και Βασιλέα, και λίβανον προς τον θεϊόν Λόγον, και σμύρναν εις εκείνον ο οποίος θα υποστεί την κατάθλιψιν του κόσμου και θα εγκαταλείψει την γην θνήσκων ως άνθρωπος».*

Τα ονόματά τους, για πρώτη φορά αναφέρονται στο περίφημο μωσαϊκό του ναού του Αγίου Απολλιναρίου του Νέου στη Ραβέννα. Τα ονόματα Βεθισαρά ή Βαλτάσαρ, Γκαθασπά ή Κάσπαρ και Μελχιώρ δεν πρέπει όμως να έχουν κάποια ιστορική βάση, αφού το μωσαϊκό αυτό ανάγεται στην εποχή του Ιουστινιανού τον 6^ο μ.Χ. αι.. Σε όλες σχεδόν τις απεικονίσεις των μάγων ο Κάσπαρ, ο γεροντότερος και σχεδόν πάντοτε με γενειάδα είναι πρώτος, ο Μελχιώρ πάντοτε νέος και χωρίς γενειάδα, είναι δεύτερος, ο Βαλτάσαρ, είναι πάντοτε πολύ μελαχρινός ή μαύρος και έρχεται τρίτος κατά σειρά.

ИХЪТОНЪ РИНОУ

Ο ΧΡΟΝΟΣ ΤΗΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

την προσπάθεια που κάναμε στις προηγούμενες ενότητες προκειμένου να εντοπίσουμε τι ακριβώς ήταν το Άστρο της Βηθλεέμ, είδαμε ότι δεν θα μπορούσε να ήταν κάποιο μετέωρο, κάποιος νόβα ή σουπερνόβα, κάποιος κομήτης, κάποιος μεμονωμένος πλανήτης ή ακόμη και κάποια μεγάλη σύνοδος ή συζυγία πλανητών.

Και όχι μόνον αυτό! Γιατί όπως φαίνεται από τις νεότερες ιστορικές και αστρονομικές έρευνες, όχι μόνον δεν γνωρίζουμε τι ακριβώς ήταν το περίφημο αυτό άστρο, αλλά δεν γνωρίζουμε επακριβώς ούτε και αυτόν ακόμη τον ακριβή χρόνο της γέννησης του Χριστού. Δυστυχώς, οι Ευαγγελιστές δεν μας αναφέρουν ακριβώς το χρόνο της γέννησης γιατί το χρονολόγιο που χρησιμοποιούσαν την εποχή εκείνη ήταν διαφορετικό από το σημερινό.

Ο Ευαγγελιστής Ματθαίος μας αναφέρει ότι ο Ιησούς γεννήθηκε «*ἐν ἡμέραις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως*», γεγονός που σημαίνει ότι ο Ηρώδης ήταν ακόμη ζωντανός. Για το βασιλιά αυτόν ο Ιουδαίος ιστορικός του 1^{ου} μ.Χ. αι. Φλάβιος Ιώσηπος, γράφει πολλά στα έργα του *Ιουδαϊκός Πόλεμος* και *Ιουδαϊκή Αρχαιολογία*. Τον ονόμασε μάλιστα «μέγα», για να διακρίνεται μάλλον από τους διαδόχους του Ηρώδες, όπως τον εγγονό του Ηρώδη Αγρίππα τον 1^ο, στη διάρκεια της βασιλείας του οποίου σταυρώθηκε ο Χριστός.

Το χρονολόγιο που χρησιμοποιούσε ο Ιώσηπος ήταν το ίδιο που εισήγαγε από το 265 π.Χ. ο ιστορικός Τιμαίος, και το οποίο χρονολογούσε διάφορα γεγονότα με βάση τις Ολυμπιάδες. Ως αρχή του χρονολογίου αυτού καθορίστηκε η πρώτη Ολυμπιάδα, η οποία άρχισε την 1η Ιουλίου του 776 π.Χ..

Στο έργο του λοιπόν ο Ιώσηπος μας πληροφορεί ότι ο Ηρώδης ο Μέγας εξασφάλισε την ανακήρυξή του σε βασιλέα την 184^η Ολυμπιάδα. Στο δικό μας χρονολόγιο η Ολυμπιάδα αυτή είναι η χρονική περίοδος μεταξύ της 1^{ης} Ιουλίου του 44 π.Χ. και της 1^{ης} Ιουλίου του 40 π.Χ.. Μας πληροφορεί επίσης ότι ο Ηρώδης κατέλαβε την Ιερουσαλήμ και στέφθηκε εκεί βασιλιάς, στη διάρκεια της 185^{ης} Ολυμπιάδας (40-36 π.Χ.).

Στο 15^ο βιβλίο του έργου του ο Ιώσηπος αναφέρει ότι η περίφημη ναυμαχία στο Άκτιο μεταξύ των στόλων του Οκταβιανού και του Μάρκου Αντωνίου-Κλεοπάτρας, έγινε το έβδομο έτος αφ' ότου στέφθηκε βασιλέας ο Ηρώδης. Μιας και σήμερα γνωρίζουμε πως η ναυμαχία στο Άκτιο έγινε το Σεπτέμβριο του 31 π.Χ., μπορούμε να υπολογίσουμε ότι ο Ηρώδης στέφθηκε βασιλέας το 38 π.Χ..

Τέλος ο Ιώσηπος μας πληροφορεί ότι ο Ηρώδης αρρώστησε βαριά όταν ήταν 70 περίπου ετών και πέθανε λίγο αργότερα, μετά από μια έκλειψη της Σελήνης που συνέβη πριν από την εορτή του Εβραϊκού Πάσχα, έχοντας βασιλέψει 34 συνολικά χρόνια, από το έτος της στέψης του και 37 χρόνια αφότου ανακηρύχθηκε βασιλιάς από τους Ρωμαίους. Τούτο μας υποδεικνύει ότι ο Ηρώδης πέθανε το έτος 4 π.Χ..

Το έτος εκείνο το Εβραϊκό Πάσχα γιορτάστηκε στις 12 Απριλίου και η πλησιέστερη έκλειψη της Σελήνης πριν από το Πάσχα και ορατή από την Ιεριχώ, όπου ο Ηρώδης είχε ένα από τα παλάτια του, έγινε στις 13 Μαρτίου του ίδιου έτους. Έτσι σήμερα μπορούμε να προσδιορίσουμε ότι ο Ηρώδης πέθανε μεταξύ 13 Μαρτίου και 12 Απριλίου του 4 π.Χ..

Άρα ο χρόνος της γέννησης του Χριστού πρέπει να τοποθετηθεί πριν από το 4 π.Χ. και πιθανώς 2 χρόνια νωρίτερα από το θάνατο του Ηρώδη, γιατί ο Ματθαίος μας πληροφορεί (κεφ. Β΄) πως ο Ηρώδης διέταξε

Ι 6. ... ἀμείλε πάντας τοὺς παῖδας τοὺς ἐν Βηθλεὲμ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ὀρίοις αὐτῆς ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω, κατὰ τὸν χρόνον ὃν ἠκρίβωσε παρὰ τῶν μάγων.

Η περικοπή δηλαδή αυτή μας δίνει την πληροφορία ότι μετά τη συζήτηση που είχε ο Ηρώδης με τους Μάγους θα έπρεπε να είχε μάθει κάτι που να του υποδείκνυε ότι ο Ιησούς ήταν τότε δύο περίπου ετών.

Τα τελευταία όμως χρόνια νεότεροι ερευνητές υποστηρίζουν ότι η έκλειψη του 4 π.Χ. δεν πρέπει να είναι η έκλειψη που αναφέρει ο Ιώσηπος σε σχέση με το θάνατο του Ηρώδη. Αφενός μεν γιατί η έκλειψη αυτή ήταν μερική (37%) και δύσκολα παρατηρήσιμη στην Παλαιστίνη, αφετέρου δε γιατί ο χρόνος που μεσολάβησε μεταξύ της σεληνιακής έκλειψης (12/13 Μαρτίου) και της αρχής του Εβραϊκού Πάσχα εκείνης της χρονιάς (11 Απριλίου) ήταν πάρα πολύ μικρός για να «χωρέσουν» όλα όσα αναφέρει ο Ιώσηπος ότι συνέβησαν. Η νεότερη αυτή άποψη υποστηρίζει ότι η σωστή έκλειψη του Ιώσηπου πρέπει να ήταν η ολική έκλειψη που έγινε τη νύχτα της 9/10 Ιανουαρίου του 1 π.Χ. και διήρκεσε από τις 11:30 μ.μ. έως τις 3:00 το πρωί. Και επειδή το Εβραϊκό Πάσχα ακολούθησε μετά από 90 ημέρες υπήρχε αρκετός χρόνος για να συμβούν όλα όσα αναφέρει ο Ιώσηπος.

Μ' αυτήν την άποψη συμφωνούν άλλωστε και οι πληροφορίες του Ευαγγελιστή Λουκά. Στο Ευαγγέλιό του αναφέρει ότι ο Ιωάννης ο Βαπτιστής άρχισε «... κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας εις ἄφεισιν ἁμαρτιῶν» το 15^ο έτος της αυτοκρατορικής «*ἡγεμονίας Τιβερίου Καίσαρος*».

Ο Τιβέριος ανεκηρύχθη αυτοκράτορας στις 19 Αυγούστου του 767 από κτίσεως Ρώμης ήτοι το 13 μ.Χ.. Έτσι το 15^ο έτος της ηγεμονίας του άρχισε στις 19 Αυγούστου του 28 μ.Χ. και τελείωσε στις 18 Αυγούστου του 29 μ.Χ. Αυτό σημαίνει ότι ο Ιωάννης άρχισε το κήρυγμα του την άνοιξη του 29 μ.Χ., σε ηλικία 30 ετών σύμφωνα με τις διατάξεις του Μωσαϊκού Νόμου. Επειδή ο Χριστός ήταν έξι μήνες μικρότερος από τον Ιωάννη, το δικό του κήρυγμα πρέπει να άρχισε το Φθινόπωρο του 29 μ.Χ. και διήρκεσε 3,5 χρόνια, όπως μας αναφέρει ο Ευαγγελιστής Ιωάννης. Οπότε η σταύρωσή Του πρέπει να έγινε την περίοδο του Εβραϊκού Πάσχα του 33 μ.Χ..

Μπορούμε όμως να επιβεβαιώσουμε την ημερομηνία αυτή της Σταύ-

ρωσης; Οι Ευαγγελιστές μας πληροφορούν ότι τη χρονιά της σταύρωσης το Εβραϊκό Πάσχα εορτάστηκε ημέρα Σάββατο, ενώ από διασταύρωση διαφόρων ιστορικών δεδομένων γνωρίζουμε επίσης ότι ο Πόντιος Πιλάτος ήταν ηγεμόνας της Ρώμης στην Παλαιστίνη κατά την περίοδο από το 26 έως το 35 μ.Χ..

Με βάση τα αστρονομικά και ημερολογιακά δεδομένα, και σύμφωνα μ' αυτά που απαιτούσε ο προσδιορισμός του εορτασμού του, το Πάσχα των Εβραίων γιορτάστηκε ημέρα Σάββατο σε τρεις χρονιές της περιόδου εκείνης: το 26, το 30 και το 33 μ.Χ.. Επειδή το 26 και το 30 είναι ωρίς, επιβεβαιώνεται ότι η χρονιά της Σταύρωσης ήταν μάλλον το 33 μ.Χ..

Αν πραγματικά, λοιπόν, ο Χριστός άρχισε τη διδασκαλία του το έτος 29 μ.Χ. σε ηλικία 30 ετών, τότε η γέννησή Του πρέπει να τοποθετηθεί στο έτος 2 π.Χ., που συμφωνεί άλλωστε και με την έκλειψη της 9^{ης} προς 10^η Ιανουαρίου του 1 π.Χ..

Από όλα αυτά καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι ο Χριστός πρέπει να γεννήθηκε μεταξύ των ετών 7 π.Χ. και 2 π.Χ.. Αλλά πότε ακριβώς; Ας ψάξουμε λοιπόν να βρούμε πότε έγινε η απογραφή που διέταξε ο Αύγουστος Καίσαρας. Ο Λουκάς μας αναφέρει ότι «*αὕτη ἡ ἀπογραφή πρώτη ἐγένετο ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας Κυρηνίου*» (κεφ. Β' 2). Μερικοί υποστηρίζουν ότι μ' αυτήν του την περικοπή ο Λουκάς, αφήνει να εννοηθεί ότι η απογραφή που αναφέρει δεν έγινε από τον Κυρήνιο.

Διάφοροι μάλιστα σύγχρονοι μελετητές και λόγιοι των Γραφών υποστηρίζουν ότι η συντακτική έκφραση του Λουκά είναι αρκετά ασαφής, ώστε να μπορεί κάποιος να δώσει την έννοια της φράσης του ως εξής: «*Η απογραφή ήταν αυτή που έγινε πριν γίνει ο Κυρήνιος ηγεμών της Συρίας*».

Η διευκρίνιση αυτή γίνεται, γιατί σήμερα γνωρίζουμε ότι ο Κυρήνιος, του οποίου το πλήρες Ρωμαϊκό όνομα ήταν Publius Sulpicus Quirinus, ήταν ηγεμόνας ή Legatus της Συρίας από το 6 έως το 12 μ.Χ. οπότε δεν είναι δυνατό ο Ιησούς να γεννήθηκε, μεταξύ του 6 και του 12 μ.Χ. όταν ο Ηρώδης είχε ήδη πεθάνει πριν από μια περίπου δεκαετία.

Μια άλλη εκδοχή είναι και η εξής: η φράση «ή απογραφή πρώτη» μπορεί να υπονοεί ότι η απογραφή που αναφέρει ο Λουκάς είναι η πρώτη απογραφή που έγινε επί Κυρηνίου, οπότε ο Κυρήνιος θα ήταν υπεύθυνος και για μια τουλάχιστον ακόμη απογραφή. Πραγματικά ο Ιώσηπος αναφέρει ότι ο Κυρήνιος διέταξε μια τέτοια απογραφή το 37^ο έτος από τη νίκη του Καίσαρα Αυγούστου επί του Αντωνίου στο Άκτιο, δηλαδή το 6-7 μ.Χ.. Κατά την απογραφή αυτή όμως αντιμετώπισε τόσες δυσκολίες και αντιρρήσεις, ώστε δεν ξαναεπιχείρησε καμιά άλλη μετά απ' αυτήν (*Ιουδαϊκός Πόλεμος και Ιουδαϊκή Αρχαιολογία 17-1-1*).

Άρα, εφόσον υποτίθεται ότι ο Κυρήνιος έκανε περισσότερες από μια απογραφές, η πρώτη θα πρέπει να είχε γίνει από τον ίδιο πριν από το 6 μ.Χ.. Ο Κέλλερ μας πληροφορεί ότι ένα απόσπασμα ρωμαϊκής επιγραφής που βρέθηκε στην Αντιόχεια αναφέρει πως ο Κυρήνιος βρισκόταν στην περιοχή μεταξύ των ετών 10 και 7 π.Χ. με ειδική στρατιωτική εντολή από τον ίδιο τον Αύγουστο Καίσαρα. Είχε δε εγκαταστήσει την επίσημη έδρα του στη Συρία.

Εκτός αυτού, το 1932 κοντά στην Άγκυρα της Τουρκίας, μια επιγραφή που βρέθηκε σ' έναν ρωμαϊκό ναό αναφέρει ότι κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Καίσαρα Αυγούστου είχαν προκηρυχθεί τρεις μεγάλες απογραφές. Η πρώτη το 28 π.Χ., το χρόνο της ανακήρυξης του ως αυτοκράτορα από τη Γερουσία της Ρώμης, η δεύτερη το 8 π.Χ. επί υπατείας των C. Censorius και C. Asinius και η τρίτη το 14 μ.Χ. επί υπατείας των Sextus Pompelius και Sextus Applielus.

Τα 14 μ.Χ. είναι πολύ αργά και το 28 π.Χ. είναι πολύ νωρίς. Έτσι η απογραφή του 8 π.Χ. ίσως είναι αυτή που αναφέρει ο Ευαγγελιστής Λουκάς. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι η απογραφή πραγματοποιήθηκε κιόλας το 8 π.Χ. γιατί αυτό είναι το έτος που η διαταγή της απογραφής εκδόθηκε στη Ρώμη.

Εάν επίσης υπολογίσει κάποιος ότι οι μετακινήσεις γίνονταν και οι πληροφορίες μεταδίδονταν με αργό ρυθμό την εποχή εκείνη, ίσως να μεσολάβησαν ένα ή ακόμη και δύο χρόνια προτού η διαταγή φτάσει

στους κατοίκους των πιο απομακρυσμένων περιοχών της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Έτσι, και επειδή ο Κυρήνιος παρέμεινε στη Συρία μέχρι και κατά το 7 π.Χ., θα πρέπει να υποθέσουμε ότι η απογραφή στη Βηθλεέμ ίσως να κηρύχθηκε το έτος εκείνο και να πραγματοποιήθηκε το 7 ή το 6 π.Χ..

Νεότεροι όμως ερευνητές υποστηρίζουν ότι η απογραφή που υποχρέωσε τη Μαρία και τον Ιωσήφ να μεταβούν στη Βηθλεέμ, δεν ήταν η απογραφή του 8 π.Χ. γιατί οι απογραφές αυτές αφορούσαν άτομα που είχαν τη ρωμαϊκή υπηκοότητα και σε καμιά περίπτωση δεν θα αφορούσε στη Μαρία, έστω κι αν υποθέσουμε ότι ο Ιωσήφ είχε ρωμαϊκή υπηκοότητα. Σύμφωνα με τους ερευνητές αυτούς η απογραφή που αναφέρει ο Λουκάς πρέπει να ήταν ο όρκος πίστεως που διετάχθη με την ευκαιρία του Αργυρού Ιωβιλαίου της βασιλείας του Αύγουστου Καίσαρα όταν του απενεμήθη ο τίτλος Pater Patriae στις 5 Φεβρουαρίου του 2 π.Χ.. Η «απογραφή» αυτή αναφέρεται και από τον Ιώσηπο και ήταν υποχρεωτική για όλους, υπηκόους και μη. Σ' αυτήν την περίπτωση η γέννηση του Χριστού ίσως συνέβη το 2 ή το 3 π.Χ. ανάλογα με το πότε ακριβώς έγινε η «απογραφή-όρκος» στην Παλαιστίνη.

Ανακεφαλαιώνοντας τα γεγονότα της εποχής εκείνης το «σενάριο» μας διαμορφώνεται ως εξής: το 4 π.Χ. ο Ηρώδης έχασε την εύνοια της Ρώμης και τον τίτλο «amici Caesaris» και ίσως τότε ήταν που ονόμασε το νεότερο γιο του Αντίπατρο συμβασιλέα. Το 3 π.Χ. εκδόθηκε το «*δόγμα παρά Καίσαρος Αυγούστου απογράφεσθαι πάσαν την οικουμένην*». Το Φεβρουάριο του 2 π.Χ. ο Αύγουστος γιορτάζει το Αργυρούν Ιωβιλαίο του, ενώ ένα χρόνο σχεδόν αργότερα, στις 9 Ιανουαρίου του 1 π.Χ., το βράδυ της σεληνιακής έκλειψης, ο Ηρώδης θανάτωσε τους επαναστατήσαντες ιερείς και το γιο του Αντίπατρο, και πέθανε αρκετές εβδομάδες πριν από το Εβραϊκό Πάσχα, που γιορτάστηκε στις αρχές Απριλίου του 1 π.Χ..

Μ' αυτές λοιπόν, τις νεότερες εκτιμήσεις η γέννηση του Χριστού πρέπει να συνέβη μερικούς μήνες πριν ή και μετά από τη γιορτή του Αρ-

γυρού Ιωβηλαίου και ίσως το Σεπτέμβριο του 3 π.Χ. ή την Άνοιξη του 2 π.Χ.. Είτε έτσι όμως είτε αλλιώς, η γέννηση του Χριστού εντοπίζεται πια μεταξύ των ετών 7 και 3 π.Χ..

Ίσως λοιπόν τώρα να σας δημιουργηθεί το ερώτημα γιατί το χρονολόγιο μας δεν αρχίζει ακριβώς με τη γέννηση του Χριστού, παρ' όλο που σήμερα προσονομάζουμε τα διάφορα χρόνια με την προσθήκη «προ ή μετά Χριστόν».

Το σημερινό χρονολόγιο εθεωρείτο ότι άρχιζε με τη γέννηση του Χριστού, από τότε που ο ελληνικής καταγωγής Σκύθης μοναχός Διονύσιος ο Μικρός έγραψε το 533 μ.Χ. μια πραγματεία με τον τίτλο *Cyclus Decem Novennalis*, στην οποία υπολόγισε τις ημερομηνίες εορτασμού του Πάσχα σε έναν πίνακα για τα επόμενα 95 έτη (532-626). Αυτό το μικρό του σύγγραμμα τον απαθανάτισε, γιατί σημείωνε για πρώτη φορά τα έτη του πίνακα, με βάση τη χρονολόγηση από τη γέννηση του Ιησού Χριστού, αντί της χρονολόγησης που επικρατούσε στη Δύση (από κτίσεως Ρώμης ή από τον Διοκλητιανό) και στην Ανατολή (από κτίσεως κόσμου ή από τον Αβραάμ ή από την Πρώτη Ολυμπιάδα).

Την εποχή που έζησε ο Διονύσιος υπήρχε μεγάλο ενδιαφέρον στα ημερολογιακά θέματα με βάση τις Γραφές. Έτσι, και αφού οι πίνακες που είχε συντάξει ο Κύριλος ο Αλεξανδρεύς για τον προσδιορισμό του Πάσχα έληγαν το 531 μ.Χ., ο επίσκοπος της Ακουιταίνης Βικτώριος ανέλαβε, με εντολή του Πάπα, να συντάξει νέους πασχάλιους πίνακες.

Στη διάρκεια των προσδιορισμών αυτών ο Βικτώριος ανακάλυψε ότι οι ημερομηνίες του εορτασμού του Πάσχα επαναλαμβάνονταν στην ίδια σειρά κάθε 532 χρόνια υπολογιζόμενα με το σε χρήση τότε Ιουλιανό Ημερολόγιο. Έτσι ο επαναλαμβανόμενος αυτός κύκλος ονομάστηκε *Βικτωριανός Κύκλος* (ήταν δηλ. ο *Μετωνικός Σεληνιακός Κύκλος* ετών πολλαπλασιαζόμενος με τον ηλιακό κύκλο ετών: $19 \times 28 = 532$).

Ο Διονύσιος στο μεταξύ βασιζόμενος στην πληροφορία του Κλήμεντα του Αλεξανδρέα (150-220 μ.Χ.), ότι ο Χριστός γεννήθηκε το 28^ο έτος

της αυτοκρατορίας του Καίσαρα Αύγουστου, και χωρίς καμιά άλλη απόδειξη, υπολόγισε ως έτος γέννησης του Χριστού το 754 από κτίσεως Ρώμης. Βλέποντας όμως ότι από τότε είχαν περάσει ακριβώς 532 χρόνια, ένας δηλαδή πλήρης Βικτωριανός Κύκλος, το θεώρησε τόσο σημαντικό, ώστε προσδιόρισε το έτος 754 από κτίσεως Ρώμης ως *Primo Anno Domini*, δηλαδή «Πρώτο έτος του Κυρίου» ή 1 μ.Χ..

Κανονικά όμως το έτος αυτό θα έπρεπε να ονομαστεί έτος μηδέν, γιατί όπως έχουν τα πράγματα σήμερα έχουμε το έτος 1 π.Χ. και το έτος 1 μ.Χ. αλλά όχι και έτος μηδέν. Λείπει δηλαδή ένας χρόνος. Δεν είναι όμως δυνατό να κατηγορήσουμε τον Διονύσιο για την παράλειψη αυτή, αφού την εποχή που έζησε η έννοια του μηδενός δεν είχε ακόμη εισαχθεί στην Ευρώπη. Η έννοια αυτή χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από Ινδούς μαθηματικούς και εισήχθη στην Ευρώπη από τους Άραβες, με τους Αραβικούς αριθμούς τον 12^ο μ.Χ. αι. Εκτός αυτού ο Διονύσιος μη διαθέτοντας τα στοιχεία που βρέθηκαν αργότερα, έσφαλε όπως είδαμε κατά 3 έως 6 χρόνια. Μιας λοιπόν και το ημερολόγιό μας παρέμεινε χρονολογούμενο όπως το είχε καθορίσει ο Διονύσιος, το σφάλμα του αυτό δικαιωνίζεται πια για πάντα στην ιστορία.

Η γέννηση του Χριστού, Κύπρος, Λαγουδερά, Παναγία του Αράκου.

Η 25^Η ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ

έχρι τώρα διαπιστώσαμε ότι σήμερα δεν μπορούμε να εντοπίσουμε επακριβώς ούτε τι ήταν το Άστρο της Βηθλεέμ, ούτε και τον ακριβή χρόνο της γέννησης του Χριστού. Μήπως όμως θα μπορούσαμε να εντοπίσουμε την εποχή, τουλάχιστον, της γέννησης Του; Γιατί παρ' όλο που σήμερα γιορτάζουμε τα Χριστούγεννα στις 25 Δεκεμβρίου δεν πρέπει να είναι αυτή η ημερομηνία που γεννήθηκε ο Χριστός. Υπάρχουν μάλιστα αρκετές ενδείξεις που μας πείθουν ότι ο προσδιορισμός της 25ης Δεκεμβρίου ως ημέρας εορτασμού των Χριστουγέννων δεν είχε καμιά απολύτως σχέση με την αντίληψη των πρώτων Πατέρων της εκκλησίας για την πραγματική ημέρα ή εποχή της γέννησης του Χριστού.

Σήμερα γνωρίζουμε ότι η 25^η Δεκεμβρίου ήταν ημέρα εορτασμού πολλών και διαφόρων εθνικών ή ειδωλολατρικών θρησκειών, αφού είχε σπουδαία αστρονομική σημασία. Στην εποχή μας δηλαδή ο Ήλιος βρίσκεται στο νοτιότερο ύψος του στις 22 Δεκεμβρίου. Επί έξι μήνες, κάθε μέρα χαμηλώνει όλο και περισσότερο στον ουρανό, ανατέλλοντας όλο και αργότερα, και δύοντας καθημερινά νωρίτερα. Μετά τις 22 Δεκεμβρίου όμως, ο Ήλιος αρχίζει σιγά-σιγά να αναρριχάται και πάλι στον ουρανό και οι μέρες αρχίζουν να μεγαλώνουν. Έτσι, τα μεσημέρια ο Ήλιος φαίνεται όλο και πιο ψηλά στον ουρανό.

Ονομάζουμε την 22^α Δεκεμβρίου ημέρα της χειμερινής τροπής του Ηλίου, οπότε ο Ήλιος σταματάει την προς Νότο κίνησή του και τρέπεται στην αντίθετη φορά, προς Βορρά. Η ημέρα αυτή επισημαίνει επίσης την αρχή του χειμώνα. Δεν ήταν όμως πάντα έτσι.

Το πρόβλημα αρχίζει με το Ιουλιανό Ημερολόγιο, το οποίο εισήγαγε ο Ιούλιος Καίσαρας το 44 π.Χ., που είχε όμως κι αυτό τις δικές του ατέλειες γιατί έχανε μία ημέρα κάθε 128 χρόνια. Το Ιουλιανό Ημερολόγιο λοιπόν είχε θεσπίσει τη χειμερινή τροπή του Ηλίου, δηλαδή το χειμερι-

νό ηλιοστάσιο, στις 25 Δεκεμβρίου, αλλά με την πάροδο των ετών το προστιθέμενο μικρό λάθος είχε μεταθέσει την πραγματική ημερομηνία της χειμερινής τροπής. Έτσι λοιπόν το 325 μ.Χ., το έτος που πραγματοποιήθηκε η Σύνοδος της Νικαίας, η χειμερινή τροπή συνέβαινε στις 22 Δεκεμβρίου. Η μετάθεση όμως του χειμερινού ηλιοστασίου συνεχίστηκε χωρίς να διορθωθεί μέχρι και το έτος 1582, οπότε η χειμερινή τροπή συνέβαινε στις 12 Δεκεμβρίου. Τότε ο Πάπας Γρηγόριος ο 13^{ος} εισήγαγε μία νέα μεταρρύθμιση, και ως εκ τούτου και το νέο ημερολόγιο, αυτό που χρησιμοποιούμε σήμερα, το οποίο ονομάζεται **Γρηγοριανό** και χάνει μία μόνον ημέρα κάθε 4.000 χρόνια. Για να γίνει μια καινούρια αρχή, η Γρηγοριανή μεταρρύθμιση έτρεψε τη θέση του ημερολογίου προς τα εμπρός με βάση το έτος της Συνόδου της Νικαίας και όχι το έτος εισαγωγής του Ιουλιανού Ημερολογίου, το 44 π.Χ.. Γι' αυτό και το χειμερινό ηλιοστάσιο συμβαίνει σήμερα στις 22 Δεκεμβρίου και ο πρωταρχικός λόγος για τον εορτασμό της 25^{ης} Δεκεμβρίου έχει πια χαθεί.

Ο Saturnus, θεός των Ρωμαίων, προστάτης της γονιμότητας της γης και των καιρικών μεταβολών.

Επειδή λοιπόν οι πρώτοι χριστιανοί ήταν εκτός νόμου στη Ρώμη και δεν τους επιτρεπόταν να συναντιούνται ή να εκκλησιάζονται μαζί, οι συναντήσεις τους γίνονταν κρυφά και σε μικρές ομάδες σε κατακόμβες, όπου και τελούσαν τις θρησκευτικές τους εορτές. Οι διωγμοί στους οποίους υπόκεινταν ήσαν τρομεροί, όπως αναφέρει άλλωστε και ο Τάκιτος: «Ο Νέρων υπέβαλλε εις εκτάκτους τιμωρίας εκείνους, οὐς διά τας αισχροουργίας μισουμένους, ο λαός εκάλει Χριστιανούς... Και κατέστησαν υποκείμενον παιδιάς οι μελλοθάνατοι, οίτινες διά δερμάτων θηρίων κεκαλυμμένοι εισπράχθησαν υπό των κυνών ή εσταυρώθησαν ή εκάησαν χρησιμεύσαντες ως νυκτερινόν φως». Για να αποφύγουν, λοιπόν, τους διωγμούς αποφάσισαν να γιορτάζουν τα Χριστούγεννα στις 25 Δεκεμβρίου, όταν οι Ρωμαίοι ήσαν απασχολημένοι με τις δικές τους γιορτές τα Σατουρνάλια. Μ' αυτόν τον τρόπο ήλπιζαν να μην ανακαλυφτούν από τους εορτάζοντες Ρωμαίους.

Οι διάφορες πρωτοχριστιανικές εκκλησίες γιόρταζαν πάντως τα Χριστούγεννα σε διαφορετικές ημερομηνίες, μερικές μάλιστα δεν τα

Ρωμαϊκό συμπόσιο

γιόρταζαν καθόλου. Ο Κλήμης ο Αλεξανδρεύς, τον 2^ο μ.Χ. αι., είναι ο πρώτος που αναφέρει την εορτή των Χριστουγέννων. Στη μνεία που κάνει μας πληροφορεί ότι μερικοί γιόρταζαν τα Χριστούγεννα στις 20 Μαΐου, άλλοι στις 19 ή 20 Απριλίου. Ενώ ο ίδιος ο Κλήμης γιόρταζε τα Χριστούγεννα στις 17 Νοεμβρίου. Εκτός από αυτές τις ημερομηνίες, άλλες μαρτυρίες μας πληροφορούν ότι ο εορτασμός των Χριστουγέννων τελούταν επίσης και στις 25 Μαρτίου και στις 29 Σεπτεμβρίου. Με ποια στοιχεία όμως βάσιζαν τον εορτασμό στις ημερομηνίες αυτές είναι σήμερα πια άγνωστο.

Μεταξύ των ετών 212 και 221 μ.Χ. ένας εκχριστιανισμένος Ρωμαίος

στρατιωτικός, ο Σίξτος Ιούλιος Αφρικανός προσπάθησε να συνδυάσει τη θρησκευτική και την πολιτική ιστορία, στο σύγγραμμά του *Χρονικά*. Σ' αυτό συνδύασε ορισμένες περικοπές της Παλαιάς Διαθήκης: [*«... ἐγὼ ἄγω τὸν δοῦλόν μου Ἀνατολήν»* (Ζαχ. κεφ. Γ', 8) και *«... ἰδοὺ ἀνὴρ ἀνατολὴ ὄνομα αὐτῶ, καὶ ὑποκάτωθεν αὐτοῦ ἀνατελεῖ, καὶ οἰκοδομήσει τὸν οἶκον Κυρίου»* (Ζαχ. κεφ. ΣΤ', 12) και *«... ἀνατελεῖ ὑμῖν τοῖς φοβουμένοις τὸ ὄνομά μου ἥλιος δικαιοσύνης ...»* (Μαλ. κεφ. Δ', 2)] με τη χειμερινή τροπή του Ηλίου, και από αυτές τις περικοπές θεώρησε φυσικό να οριστεί η 25^η Δεκεμβρίου ως ημέρα εορτασμού των Χριστουγέννων.

Οι περισσότερες όμως πρωτοχριστιανικές εκκλησίες συνεόρταζαν τα Χριστούγεννα, *«υπό την καθολικωτέραν επίκλησιν Επιφάνεια»*, στις 6 Ιανουαρίου μαζί με την επίσης μεγάλη Δεσποτική γιορτή του Βαπτίσματος. Κατά την άποψη των Πατέρων της Εκκλησίας, ο εορτασμός στην ημερομηνία αυτή στηριζόταν στην περικοπή του Ευαγγελιστή Λουκά, που αναφέρει ότι κατά τη Βάπτισμα *«... αὐτός ἦν ὁ Ἰησοῦς ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα ἀρχόμενος, ...»* (κεφ. Γ', 23), από την οποία συνάγεται ότι ο Ιησούς βαπτίστηκε την ημέρα των γενεθλίων του.

Η 25^η Δεκεμβρίου ως ημέρα εορτασμού των Χριστουγέννων καθορίστηκε αργότερα, όταν ο Πατριάρχης Ιεροσολύμων Κύριλλος (350-386) έγραψε στον Πάπα της Ρώμης Ιούλιο (337-352), παρακαλώντας τον να ψάξει στα σωζόμενα στη Ρώμη ιουδαϊκά αρχεία με την ελπίδα να βρει και να καθορίσει ακριβώς την ημερομηνία της γέννησης. Κατά την παράδοση αυτή του 8^{ου} αι. ο Πάπας Ιούλιος *«συναγαγὼν πάντα τα συγγράμματα και ἀχθέντα εἰς Ρώμην εὔρε σύγγραμμά τι Ἰωσήπου του Χρονογράφου, συγγραφέν παρ' αὐτοῦ... ὅτι τη 9^η του Σεπτε, Δεκεμβρίου 25, ἐγένετο η γέννησις του Χριστοῦ... και οὕτως κατέθετο ο Ιούλιος ο Ρώμης πατριάρχης»*.

Άλλη εκδοχή για τον καθορισμό της 25^{ης} Δεκεμβρίου ως ημέρα γέννησης του Χριστού αναφέρει ότι χρησιμοποιήθηκε ο χρόνος της ιερατείας του Ζαχαρία, που ήταν πατέρας του Ιωάννη του Βαπτιστή. Κατά

την εκδοχή αυτή η ιερατεία του Ζαχαρία συνέπεσε το μήνα Σεπτέμβριο, οπότε και η «σύλληψις του Προδρόμου τη 25 Σεπτεμβρίου, ήν πανηγυρίζει η εκκλησία ως απαρχήν των εφεξής τελεσθέντων μεγάλων μυστηρίων της απολυτρώσεως ημών», η δε γέννησή του στις 25 Ιουνίου, αμέσως δηλαδή μετά την καλοκαιρινή τροπή του Ηλίου οπότε οι ημέρες αρχίζουν να μικραίνουν. Με βάση λοιπόν τη γέννηση του Ιωάννη και με το λεγόμενο από τον Ιωάννη για τον Ιησού Χριστό «ἐκεῖνον δεῖ αὐξάνειν, ἐμέ δὲ ἐλαττοῦσθαι» (κεφ. Γ', 30) καθορίστηκε η γέννηση του Χριστού στις 25 Δεκεμβρίου, επειδή μετά τη χειμερινή τροπή του Ηλίου οι ημέρες αρχίζουν να μεγαλώνουν.

Σήμερα λοιπόν θεωρείται ότι ο κύριος λόγος που υποχρέωσε την εκκλησία να προσδιορίσει τον εορτασμό των Χριστουγέννων στις 25 Δεκεμβρίου είναι η προσπάθεια των Πατέρων, όπως αναφέρει ο Πάπας Γρηγόριος ο Α' «να μετατραπούν βαθμιαίως αι εορταί των εθνικών εις Χριστιανικάς». Η 25^η Δεκεμβρίου ήταν για τους Ρωμαίους η κεντρική εορτή της γέννησης του «αηττήτου ηλίου», η γνωστή ως Dies Natalis Invicti. Παράλληλα οι αρχαίοι Έλληνες γιόρταζαν τα Κρόνια (αφιερωμένα στον Κρόνο) και τα Διονύσια, καθώς επίσης και τα Θεοφάνεια ή επιφάνεια του ηλιακού θεού Φοίβου-Απόλλωνα.

Τα ΣΥΜΒΟΛΑ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΩΝ

α Σατουρνάλια ήταν η αρχαιότερη εορτή των Ρωμαίων και την απέδιδαν στον Ρωμύλο ή στους Πελασγούς. Ξεχώρισε όμως από τις άλλες αγροτικές γιορτές τους το 217 π.Χ.. Οι γιορτές αυτές έπαιρναν πανηγυρικό χαρακτήρα και είχαν κατακτήσει ολόκληρο τον ελληνορωμαϊκό κόσμο. Αρχίζαν με τα Βρουμάλια, από τις 24 Νοεμβρίου έως τις 17 Δεκεμβρίου και ακολουθούσαν τα Σατουρνάλια από τις 18 έως τις 24 Δεκεμβρίου. Κατά την κεντρική ημέρα της γιορτής του «*αηττήτου ηλίου*» στις 25 Δεκεμβρίου, εορταζόταν το γεγονός της τροπής του ηλίου, που άρχιζε και πάλι να ανεβαίνει στον ουρανό, να μεγαλώνουν οι ημέρες και μαζί τους οι ζωογόνες ακτίνες του ηλίου ξανάκαναν τη Γη να καρποφορήσει. Την 1^η Ιανουαρίου εορτάζονταν οι Καλένδες, στις 3 τα Βότα, στις 4 τα Λορεντάλια ενώ στις 7 Ιανουαρίου τελείωνε η περίοδος αυτή των εορτών.

Στην Περσία η 25^η Δεκεμβρίου γιορταζόταν ως ημέρα της γέννησης του Θεού «ηλίου-βασιλέως» Μίθρα, ενώ το 275 μ.Χ. ο Ρωμαίος αυτοκράτορας Αυρηλιανός θέσπισε τη γιορτή αυτή σ' ολόκληρη τη ρωμαϊκή αυτοκρατορία.

Στους Άγγλους επίσης η 25^η Δεκεμβρίου ήταν η σπουδαία ημέρα του εορτασμού της «*Μάντρανεχτ*», η «*Νύχτα της Μάνας*», ενώ στους λαούς των Σκανδιναβικών χωρών η τροπή του ηλίου ήταν ιδιαίτερα αγαπητή, και το σημερινό έθιμο του «σκαρκάντζαλου» ή Χριστόξυλου στα τζάκια ίσως να προέρχεται από τις γιορτές των Σκανδιναβών και από το έθιμό τους του «*Yule Log*». Οι Νορβηγοί επίσης πίστευαν ότι από τις 25 Δεκεμβρίου έως τις 6 Ιανουαρίου μπορούσαν να αισθανθούν καλύτερα το σύνδεσμο του θεού τους Όντιν με την ανθρωπότητα.

Είναι πάντως γεγονός ότι η 25^η Δεκεμβρίου καθιερώθηκε ως ημέρα εορτασμού των Χριστουγέννων, για πρώτη φορά στη Ρώμη κατά τα

Ο Οντίν, θεός του πολέμου και της ανδρείας, υπέρτατος θεός των Σκανδιναβών.

Νικηφόρου Λύτρα, «Τα κάλαντα».

μέσα περίπου του 4^{ου} μ.Χ. αι., ενώ κατά τη διάρκεια της αυτοκρατορίας του Ιουστινιανού, τον 6^ο αι., ο εορτασμός των Χριστουγέννων στις 25 Δεκεμβρίου εξαπλώθηκε σ' ολόκληρη την Ανατολή εκτός από την Αρμενία όπου διατηρήθηκε ο συνεορτασμός στις 6 Ιανουαρίου.

Ο εορτασμός όμως των Χριστουγέννων την ίδια ημέρα που οι εθνικοί γιόρταζαν τα δικά τους Σατουρνάλια ή Κρόνια είχε και τις δυσμενείς του επιπτώσεις. Γιατί, σιγά-σιγά, και ιδιαίτερα μεταξύ του 5^{ου} και 8^{ου} αι., πολλά από τα απαράδεκτα για την εκκλησία έθιμα των αρχαίων εορτασμών πέρασαν και στην Χριστιανική εορτή και ιδιαίτερα στο Βυζάντιο «όπου ο λαός τα ακολουθούσε με υπερβολή και γι' αυτό οι Πατέρες της Εκκλησίας ή οι Κανόνες των Συνόδων τα πολεμούσαν». Το 729 μ.Χ. μάλιστα ο Πάπας Ζαχαρίας αναγκάστηκε να απαγορεύσει με αυστηρότητα τους εορτασμούς των Χριστουγέννων του τύπου των αρχαίων Καλενδών.

Εν τούτοις πολλά από τα έθιμα αυτά των Σατουρνάλιων και των Καλενδών που διαρκούσαν 12 συνολικά ημέρες, διατηρούνται ακόμη και σήμερα στους εορτασμούς του Δωδεκαημέρου του χρονικού δηλαδή διαστήματος μεταξύ των δύο μεγάλων ακινήτων εορτών της Χριστιανοσύνης, των Χριστουγέννων στις 25 Δεκεμβρίου και των Θεοφανίων στις 6 Ιανουαρίου.

Τα πρώτα χρόνια η Εκκλησία δεν ενέκρινε φυσικά τους πανηγυρισμούς, ως τρόπο εορτασμού της γέννησης του Σωτήρα. Στην Αγγλία μάλιστα του 17^{ου} αι., η Εκκλησία ήταν τόσο αυστηρή, ώστε στρατιώτες επιτηρούσαν τους δρόμους και μύριζαν τον αέρα. Οποιοσδήποτε μαγείρευε χριστουγεννιάτικο χοιρομέρι συλλαμβανόταν. Παρόμοιοι νόμοι ίσχυαν και σε μερικές αποικίες στην Αμερική.

Μια σύγχρονη χριστουγεννιάτικη συνήθεια είναι και η ανταλλαγή δώρων. Και αυτό ακόμη το έθιμο ανάγεται στην εποχή των Σατουρνάλιων. Οι Ρωμαίοι αντάλλασαν δώρα μεταξύ τους και πρόσφεραν επίσης και στους φτωχούς.

Το σύγχρονο σύμβολο της υπερκαταναλωτικής εμπορευματοποίησης των Χριστουγέννων είναι ο Σάντα-Κλος, ο οποίος λανθασμένα στην Ελλάδα έχει ταυτιστεί με τον Άη-Βασίλη. Η γενεολογική προέλευσή του είναι ο Άγιος Νικόλαος, ο επίσκοπος του 4^{ου} μ.Χ. αι. και φύλακας-άγγελος των παιδιών, καθώς επίσης και ο Όντιν ένας από τους θεούς όπως είπαμε των Νορβηγών. Σύμφωνα με την παράδοση, ο Όντιν με το οχτάποδο άλογό του, διέσχισε τον παγωμένο βορρά την ημέρα του χειμερινού ηλιοστασίου σκορπώντας δώρα στα παιδιά που κοιμόντουσαν.

Το ομορφότερο όμως σύμβολο των Χριστουγέννων είναι χωρίς αμφιβολία το χριστουγεννιάτικο δέντρο, κάτι που ήταν σπάνιο πριν από έναν αιώνα. Εμφανίστηκε για πρώτη φορά στη Γερμανία στο τέλος του 16^{ου} και στις αρχές του 17^{ου} αι. χωρίς όμως να είναι ιδιαίτερα στολισμένο. Ακόμη και στις αρχές του 19^{ου} αι. τα δέντρα ήταν σπάνια και τοποθετούνταν μόνο στις Εκκλησίες. Μερικές μάλιστα φορές οι εκκλησίες επέβαλαν και την πληρωμή εισιτηρίου σε όσους ήθελαν να το δουν.

Στις αρχές του 20^{ου} αι. τα χριστουγεννιάτικα δέντρα στολίζονταν με κάθε είδους στολίδια, κυρίως φαγώσιμα, καθώς επίσης και με κεριά. Έτσι φθάσαμε να θεωρούμε το χριστουγεννιάτικο δέντρο ως το τέλειο σύμβολο των Χριστουγέννων. Το δέντρο είναι αειθαλές για να συμβολίζει την ζωή που δεν υπάρχει το χειμώνα. Στολίζεται δε με κεριά ή ηλεκτρικά φώτα, που συμβολίζουν τον Ήλιο και την αναγέννησή του, ενώ τα δώρα τοποθετούνται κάτω από το δέντρο.

Και είναι ακριβώς στις συνθήκες αυτές που βρίσκουμε την απάντηση στην ερώτηση ως προς το γιατί γιορτάζουμε τα Χριστούγεννα στις 25 Δεκεμβρίου.

Γεωργίου Οικονόμου, « Το δέντρο της Πρωτοχρονιάς».

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ

2. (Ἀὕτη ἡ ἀπογραφὴ πρώτη, ἐγένετο ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας Κυρνήϊου).

3. Καὶ ἐπορεύοντο πάντες ἀπογράφεσθαι, ἕκαστος εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν.

4. Ἀνέβη δὲ καὶ Ἰωσήφ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, ἐκ πόλεως Ναζαρέτ, εἰς τὴν Ἰουδαίαν, εἰς πόλιν Δαυὶδ, ἣτις καλεῖται Βηθλεὲμ (διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐξ οἴκου καὶ πατρίδος Δαυὶδ),

5. Ἀπογράψασθαι σὺν Μαριὰμ τῇ μεμνηστευμένη αὐτῷ γυναικί, οὓση ἐγκύῳ.

6. Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς ἐκεῖ, ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτήν.

7. Καὶ ἔτεκε τὸν Υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον, καὶ ἐσπαργάνωσεν αὐτὸν, καὶ ἀνέκλινεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτνῃ· διότι οὐκ ἦν αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι.

8. Καὶ ποιμένες ἦσαν ἐν τῇ χώρᾳ τῇ αὐτῇ ἀγραυλοῦντες, καὶ φυλάσσοντες φυλακὰς τῆς νυκτὸς ἐπὶ τὴν ποιμνὴν αὐτῶν.

9. Καὶ ἰδοὺ, ἄγγελος Κυρίου ἐπέστη αὐτοῖς, καὶ δόξα Κυρίου περιέλαμψεν αὐτούς· καὶ ἐφοβήθησαν φόβον μέγαν.

10. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ ἄγγελος· Μὴ φοβεῖσθε· ἰδὲ γάρ, εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χαρὰν μεγάλην, ἣτις ἔσται παντὶ τῷ λαῷ·

11. Ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν σήμερον Σωτὴρ, ὃς ἔστι Χριστὸς Κύριος, ἐν πόλει Δαυὶδ.

12. Καὶ τῆτο ὑμῖν τὸ σημεῖον· Εὐρήσετε βρέφος ἐσπαργανωμένον, κείμενον ἐν τῇ φάτνῃ.

13. Καὶ ἐξαίφνης ἐγένετο σὺν τῷ ἄγγέλῳ πλῆθος στρατιᾶς οὐρανοῦ, αἰνούντων τὸν Θεόν, καὶ λεγόντων·

Η ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ

ν λοιπόν η 25^η Δεκεμβρίου είναι μια συμβατική ημέρα εορτασμού των Χριστουγέννων και όχι η πραγματική, το ερώτημα παραμένει: Ποια εποχή γεννήθηκε ο Χριστός; Το κατά Λουκάν Ευαγγέλιο (κεφ. Β΄) μας δίνει την απάντηση:

8. Καὶ ποιμέμεσ ἦσαμ ἐν τῇ χώρᾳ τῇ αὐτῇ ἀγραυλοῦντες καὶ φυλάσσομεσ φυλακάσ τῆσ νυκτὸσ ἐπὶ τὴν ποιμνὴν αὐτῶμ.

9. καὶ ἰδοὺ, ἄγγελοσ Κυρίου ἐπέστη αὐτοῖσ, καὶ δόξα Κυρίου περιέλαμψεν αὐτούσ, καὶ ἐφοβήθησαμ φόβομ μέγαμ.

10. καὶ εἶπερ αὐτοῖσ ὁ ἄγγελοσ· μὴ φοβεῖσθε· ἰδοὺ γὰρ, εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χαρὰν μεγάλην, ἣτισ ἔσται παρτὶ τῶ λαῶ·

11. ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν σήμερομ σωτῆρ, ὃσ ἐστί Χριστὸσ Κύριοσ, ἐν πόλει Δαυῖδ.

Μετεωρολόγοι έχουν κάνει σήμερα λεπτομερείς μελέτες και αναφέρουν ότι η Βηθλεέμ τον Δεκέμβριο είναι βυθισμένη στην παγωνιά και τη βροχή. Δεν θα ήταν λοιπόν λογικό να παραμένουν, με τέτοιες συνθήκες βοσκοί και πρόβατα στην ύπαιθρο. Σε μια μόνο εποχή του έτους οι βοσκοί «φυλάσσουν φυλακάσ νυκτὸσ ἐπὶ τὴν ποιμνὴν αὐτῶν», την άνοιξη, όταν τα νεογέννητα αρνάκια χρειάζονται τη βοήθεια τους. Οπότε η γέννηση του Χριστού πρέπει να έγινε μάλλον την άνοιξη.

Φτάσαμε πια στο τέλος της αναζήτησής μας και δυστυχώς μέχρι τώρα καμιά από τις επεξηγήσεις που έχουν προταθεί δεν μπορεί να μας ικανοποιήσει πλήρως. Γιατί είναι μάλλον δύσκολο να αποδείξουμε όλα τα

επί μέρους στοιχεία που απαιτεί μια πλήρης και τεκμηριωμένη απόδειξη.

Πολλοί μάλιστα ερευνητές των Γραφών υποστηρίζουν ότι το Άστρο της Βηθλεέμ δεν είναι κάποιο συγκεκριμένο αστρονομικό σώμα ή φαινόμενο, αλλά πρόκειται απλά και μόνο για το συμβολικό άστρο των προφητειών της Παλαιάς Διαθήκης για τον προσδοκώμενο Μεσσία. Δύο ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες περικοπές της Παλαιάς Διαθήκης ομιλούν περί άστρου λαμπρού φωτός: «... *ἀνατέλλει ἄστρον ἐξ Ἰακώβ, ἀναστήσεται ἄνθρωπος ἐξ Ἰσραήλ...*» (Αριθμ. ΚΔ', 17), «... *καὶ πορεύσονται βασιλεῖς τῷ φωτί σου καὶ ἔθνη τῇ λαμπρότητί σου.*» (Ησ. κεφ. Ξ', 3).

Ειδικοί όμως ερευνητές πιστεύουν ότι και οι δύο αυτές περικοπές αναφέρονται μεταφορικά στον Μεσσία-Χριστό και όχι σε ένα πραγματικό λαμπρό άστρο, όπως άλλωστε συμβαίνει και με άλλες περικοπές όπου οι «*λαμπροὶ ἀστέρες*» θεωρούνται σαν «*σύμβολα τῶν δικαίων*». Στην Καινή Διαθήκη μάλιστα ο Ιωάννης ονομάζει τον Χριστό άστρο λαμπρό και πρωινό [«... *ἐγὼ εἶμι ἡ ρίζα καὶ τὸ γένος Δαυΐδ, ὁ ἀστὴρ ὁ λαμπρὸς καὶ ὀρθρινός*» (Αποκ. κεφ. ΚΒ', 16)].

Δεν πρέπει να μας διαφεύγει επίσης το γεγονός ότι η εμφάνιση κάποιου άστρου ή άλλου αξιοσημείωτου ουράνιου φαινομένου κατά τη γέννηση σπουδαίων ανδρών της ιστορίας είναι αρκετά διαδεδομένη στα αρχαία κείμενα. Τα *Χειρόγραφα της Νεκράς Θαλάσσης* αναφέρουν για παράδειγμα ότι όταν γεννήθηκε ο Αβραάμ ένα άστρο εμφανίστηκε στην ανατολή και περιφερόταν στον ουρανό. Οι σύμβουλοι τότε του Βασιλέα Νιμρώδ τον πληροφόρησαν ότι το άστρο αυτό προέλεγε τη γέννηση ενός παιδιού που επρόκειτο να γίνει μέγας. Ο Βασιλιάς τρομοκρατήθηκε και έστειλε να θανατώσουν το γιο του Θάρα (τον Αβραάμ). Αλλά ο Θεός έστειλε τον άγγελο Γαβριήλ και προστάτευσε το μικρόν Αβραάμ κρύβοντάς τον μέσα σε σύννεφα και ομίχλη. Αμέσως μετά ο Θάρα, φοβισμένος για τη ζωή του γιου του, εγκατέλειψε τη χώρα των Χαλδαίων. Σ' άλλο πάλι σημείο των χειρογράφων αναφέρεται η θαυμαστή γέννηση του Νώε, όπου ο Λαμέχ δεν θεωρείται ο πραγματικός πατέρας του διότι ο Νώε είναι «*δι' ἀγγέλου θεόπεμπτος*».

Η σφαγή άλλωστε των παιδών από τον Ηρώδη μας θυμίζει και μιαν άλλη σφαγή που είχε διατάξει ο Φαραώ της Αιγύπτου, όταν γεννήθηκε ο Μωυσής, και το θαυμαστό επίσης τρόπο με τον οποίο ο Μωυσής γλίτωσε. Δεν πρέπει επίσης να μας διαφεύγει και το γεγονός ότι η εμφάνιση κάποιου άστρου ή άλλου αξιοσημείωτου ουράνιου φαινομένου κατά τη γέννηση σπουδαίων ανδρών της ιστορίας είναι αρκετά διαδεδομένη στα αρχαία κείμενα, όπως είναι η θαυμαστή γέννηση του Περσέα από την παρθένα Δανάη, του Μεγάλου Αλεξάνδρου και του Απολλώνιου του Τυανέα.

Σήμερα, πάντως, η γέννηση του Χριστού αντιμετωπίζεται ως ένα θαύμα. Πολλοί μάλιστα πιστοί θεωρούν και την εμφάνιση του Άστρου της Βηθλεέμ ως ένα ακόμη θαύμα. Αν προτιμάτε να πιστεύετε ότι το Άστρο των Χριστουγέννων ήταν ένα θαύμα, η επιστήμη δεν έχει τη δυνατότητα ούτε να υποστηρίξει, αλλά ούτε και να απορρίψει κάτι τέτοιο. Είναι ασφαλώς έξω από το πεδίο της επιστήμης και απόλυτα μέσα στο πεδίο της πίστης.

Σε τελική όμως ανάλυση δεν έχει και τόσο μεγάλη σημασία το τι συνέβη στον ουρανό εκείνη τη νύχτα των Χριστουγέννων, γιατί κάτι πολύ πιο σπουδαίο συνέβαινε επάνω σ' αυτήν τούτη τη Γη μας. Κάτι υπέροχο συνέβη στη μικρή πόλη της Βηθλεέμ εκείνο το βράδυ, και το γεγονός αυτό ήταν πολύ πιο σπουδαίο απ' οτιδήποτε και αν γινόταν στον ουρανό. Γιατί όταν ο Ήλιος ανέτειλε το άλλο πρωινό, την πρώτη εκείνη μέρα των Χριστουγέννων, ανέτειλε πάνω από ένα κόσμο που ποτέ πια δεν θα μπορούσε να είναι ο ίδιος.

Και ίσως έτσι, η καλύτερη εξήγηση για το Άστρο της Βηθλεέμ να βρίσκεται κρυμμένη στα λόγια του ποιητή μας Γεώργιου Δροσίνη:

*Τήν ἄγια νύχτα τήν Χριστουγεννιάτικη ποιός δέν τό ξέρει;
τῶν Μάγων κάθε χρόνο τά μεσάνυχτα λάμπει τ' ἀστέρι.
Κι ὅποιος τό βρῆ μέσ στ' ἄλλα ἀστέρια ἀνάμεσα καί δέν τό χάση
σέ μιάν ἄλλη Βηθλεέμ ἀκολουθώντας το μπορεῖ νά φτάση!*

ΜΕΡΟΣ
ΔΕΥΤΕΡΟ

ΑΝΑΖΗΤΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΕΣ

Στράτος Θεοδοσίου

Αναπληρωτής Καθηγητής Αστροφυσικής Πανεπιστημίου Αθηνών

το διάστημα των σχεδόν είκοσι αιώνων από τότε που γράφτηκε το Κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο, πλήθος – αρχής γενομένης από τους Πατέρες της Εκκλησίας– θεολόγων, ερευνητών, ερμηνευτών των Γραφών, αστρονόμοι και άλλοι έχουν καταθέσει τη συνεισφορά τους στην προσπάθεια να εξηγηθεί η φύση του Άστρου της Βηθλεέμ.

Το μέγα αυτό πλήθος ερμηνειών, ο John Charles Webb Jr., σε σχετικό άρθρο του γραμμένο το 1997, θεωρεί ότι μπορεί ουσιαστικά να ταξινομηθεί σε δύο βασικές κατηγορίες: στις παραδοσιακές ερμηνείες και στις ερμηνείες που βασίζονται στη Μιδράς, στα ραβινικά, δηλαδή, σχόλια της Παλαιάς Διαθήκης.

Στην πρώτη κατηγορία ο Webb κατατάσσει πρωτίστως τις υπερφυσικές και μεταφυσικές ερμηνείες του Ιωάννη του Χρυσοστόμου, του Διοδώρου της Ταρσού, του Ιγνατίου του Θεοφόρου και άλλων εκκλησιαστικών πατέρων, ερμηνείες που έχουν και σήμερα υποστηρικτές, όπως ο P. Schanz, ο J. Knabenbauer, ο D. Buzy, ο A. Durand κ.ά.. Στην ίδια κατηγορία κατατάσσονται και όλες οι απόψεις που θεωρούν το «άστρο» φυσικό ουράνιο φαινόμενο.

Ο πρώτος, μετά τον συγγραφέα του Κατά Ματθαίον, που αναφέρει το άστρο της Βηθλεέμ ως αστρικό φαινόμενο είναι ο Ιγνάτιος ο Θεοφόρος (35-107 μ.Χ.), μαθητής του ευαγγελιστή Ιωάννη, τρίτος επίσκοπος Αντιοχείας, μετά τον Σίμωνα Πέτρο και τον Ευόδιο. Στην προς Εφεσίους Επιστολή του, γράφει σχετικά: «*Τι συνέβη όταν γεννήθηκε ο Ιησούς; Έλαμψε στον ουρανό ένα πρωτόφαντο άστρο, που το φως του ήταν ανεκκλάλητο. Αυτό το αστέρι έλαμψε περισσότερο από τ' άλλα αστέρια.*

Η λαμπρότητά του δεν περιγράφεται με λέξεις και το μυστήριό του έκανε τον κόσμο να απορήσει. Τ' άλλα αστέρια, ο Ήλιος και η Σελήνη, μαζεύτηκαν γύρω του σαν σε χορωδία. Όμως αυτό επισκίασε όλα τα άλλα». Στην ίδια κατεύθυνση, ο Ωριγένης (185-254) –και, αιώνες μετά, οι M. J. Langrange, J. Bruns κ.ά.– θεωρεί το άστρο της Βηθλεέμ κομήτη, πιθανώς τον κομήτη του Halley, κατά μία σύγχρονη ερμηνεία.

Για τον Webb, η πλέον αξιοπρόσεχτη από τις παραδοσιακές εξηγήσεις ανήκει στον Γιοχάνες Κέπλερ (1604), που πρότεινε ως ερμηνεία τη σύνοδο των πλανητών Δία και Κρόνου του 7 π.Χ. στον ζωδιακό αστερισμό των Ιχθύων. Βεβαίως, αυτό δεν είναι απολύτως ακριβές, αφού ο Κέπλερ δεν πρότεινε αυτοτελώς την τριπλή σύνοδο, αλλά τον συνδυασμό της με την εμφάνιση ενός καινοφανούς αστέρα.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1970 η Βιβλιοθήκη του Κογκρέσου δημοσίευσε τον πληρέστερο (και μακροσκελέστατο) κατάλογο αναφορών για το άστρο της Βηθλεέμ. Διαπιστώνει κανείς ότι τα περισσότερα άρθρα και βιβλία περιστρέφονται γύρω από την αστρονομική φύση του άστρου, προτείνοντας ως πιθανά σενάρια διάφορα αστρικά φαινόμενα που συνέβησαν μεταξύ των ετών 11 π.Χ. και 1 μ.Χ.. Οι περισσότερες εργασίες εστιάζουν στη σύνοδο Δία και Κρόνου το 7 π.Χ., όπου και τοποθετούν τη Γέννηση.

Η δεύτερη κατά Webb ομάδα ερμηνειών έχει τη ρίζα της σε μια γενικότερη καμπαλιστική ιουδαϊκή αντίληψη, με βάση την οποία ο μεν Ιησούς θα μπορούσε να ταυτιστεί με την έννοια και την ύπαρξη της «Σεκινά» (Shekinah), ενώ ο αστέρας της Βηθλεέμ με τη λαμπρή και φωτοβόλο «δόξα» που συνοδεύει τη Σεκινά.

Τι είναι η Σεκινά; Στην ιουδαϊκή Καμπαλά, η ιερή θεία δεκάδα των Σεφиров συνοψίζεται σε μια απλή μορφή, τη 10^η Σεριφά, το βασίλειο του «Κόσμου των κελυφών» ή «Σεκινά», η οποία ονομάζεται επίσης «Τσεντέκ» ή «Δικαιοσύνη». Ως λέξη προέρχεται από την εβραϊκή «σακάν», που σημαίνει «να κατοικεί κανείς (στη σκηνή του)». Ως έννοια περιγράφει την εικόνα, την κατανοητή δηλαδή όψη του Θεού, η οποία

κατοικούσε μαζί με τους Εβραίους στη Γη, συνοδεύοντάς τους στις περιπλανήσεις τους. Η Σεκινά, σύμφωνα με την μιδραϊκή αντίληψη, ενσαρκωμένη στο πρόσωπο του Ιησού, συνοδεύεται από την υπέρλαμπρη δόξα/λάμψη της, η οποία εκλαμβάνεται από τους αδαείς ως αστέρας. Στη γήινη παρουσία της, η Σεκινά-Ιησούς, ηγείται και συνοδεύεται από τρεις αγγέλους με επικεφαλής τον αρχάγγελο Ντουμάχ, τον άγγελο της σιωπής.

Υπό την παραπάνω έννοια του όρου, στην Αποκάλυψη του Ιωάννη ο Ιησούς, αναφερόμενος στο πρόσωπό του, αυτοχαρακτηρίζεται ως αστέρας: «*εγώ ειμί η ρίζα και το γένος Δαβίδ, ο αστήρ ο λαμπρός ο πρωινός*» (22, 16). Σε άλλο σημείο της Αποκάλυψης σαν αστέρες φέρονται ή παρομοιάζονται, σύμφωνα με τα καμπαλιστικά πρότυπα, οι άγγελοι της αποκάλυψης: «*οι επτά αστέρες άγγελοι των επτά εκκλησιών εισίν*» (1, 20).

Οι ανώνυμοι συγγραφείς των απόκρυφων ευαγγελίων υποθέτουν, ακολουθώντας την καμπαλιστική παράδοση, ότι το έκτακτο γεγονός του «αστέρα» μάλλον ήταν κάποιος άγγελος, ο οποίος συμβολικά ονομάστηκε «άστρο» από τον Ματθαίο. Το απόκρυφο «Αραβικό Ευαγγέλιο της νηπιακής ηλικίας του Σωτήρος», αναφερόμενο στην οδήγηση των μάγων από τον αστέρα, διηγείται: «*Και κατά την ιδίαν ώραν ενεφανίσθη εις αυτούς (τους Μάγους) άγγελος, εν μορφή του ιδίου αστέρος, ο οποίος προηγουμένως εγένετο εις αυτούς οδηγός της πορείας· ακολουθήσαντες την κατεύθυνσιν του φωτός τούτου απήλθον, μέχρις ότου έφθασαν εις την χώραν αυτών*» (Κεφ. 7).

Τα ίδια περίπου γράφονται και στο απόκρυφο συριακό χειρόγραφο: «*Άγγελος εστάλη εις Περσίαν, όστις εν μορφή λάμποντος αστέρος φανείς, εφώτισεν όλην την Περσικήν χώραν ως μέγας Ήλιος και οδήγησεν τους βασιλείς της Περσίας εις Ιερουσαλήμ*». Η περί αγγέλου άποψη υποστηρίζεται τόσο από τον Ψευδο-Καισάριο: «*εικότως αστέρα τον άγγελον ο θεός ευαγγελιστής φησι*» (Καισαρίου του Σοφωτάτου, διάλογος II), όσο και από τον Γρηγόριο τον Θεολόγο: «*Σιγάσθω Χριστοίο μέγα κλέος άγγελος αστήρ*».

Τέλος, ο Webb αναφέρει πως κάποιοι άλλοι ερευνητές, όπως ο Bloch και ο Iglesias, ισχυρίζονται ότι το άστρο ίσως να υπαινίσσεται τους θρύλους που αναφέρονται στη γέννηση του Μωυσή. Σ' αυτήν την περίπτωση ο Ιησούς αντιμετωπίζεται ως ο νέος Μωυσής.

Αλλά και οι ακραίες απόψεις δεν είναι λίγες. Μεταξύ άλλων, οι μάρτυρες του Ιεχωβά, π.χ., θεωρούν ότι το φαινόμενο αυτό δεν ήταν ένα συνηθισμένο άστρο, αλλά διαβολική επινόηση. Στηρίζουν δε την άποψη αυτή στο ότι το άστρο δεν οδήγησε τους Μάγους απ' ευθείας στη Βηθλεέμ, αλλά στην Ιερουσαλήμ, στον βασιλιά Ηρώδη, ο οποίος ήθελε να εξοντώσει τον Ιησού – πράγμα που θα συνέβαινε, αν δεν επενέβαινε ο Θεός για να ειδοποιηθούν οι Μάγοι και να μην αποκαλύψουν στον Ηρώδη πού βρισκόταν ο Ιησούς: *«Αυτός που ήθελε να θανατωθεί ο Ιησούς ήταν εχθρός του Θεού, ο Σατανάς, ο Διάβολος και αυτός χρησιμοποίησε εκείνο το άστρο προσπαθώντας να πετύχει τον σκοπό του»* (Ο Μεγαλύτερος Άνθρωπος που έζησε ποτέ, 1991, κεφ. 7). Παρόμοιες απόψεις εμφανίζονται και σε πολλές άλλες βιβλιογραφικές περιπτώσεις, σύμφωνα με τις οποίες ο αστέρας ήταν ο Σατανάς μεταμορφωμένος σε άγγελο του φωτός. Οι απόψεις αυτές έρχονται ως αντίπαλες της καμπαλιστικής και μιδραϊκής άποψης, που θέλει τον αστέρα να είναι το υπερφυσικό φως της δόξας Σεκινά, όπως είδαμε παραπάνω.

Στις ακραίες περιπτώσεις πρέπει να συμπεριληφθούν οι απόψεις περί εξωγήινων και U.F.O., σύμφωνα με τις οποίες το άστρο ήταν ένας ιπτάμενος δίσκος. Προς ενίσχυση των ισχυρισμών τους επικαλούνται λεπτομέρειες από εικόνες, έργα θρησκευτικής εικονοποιίας, από τοιχογραφίες ναών, κ.λπ., που, κατά τη γνώμη τους, εικονίζουν ιπτάμενους δίσκους.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν όσα ερασιμικά συνοψίζει στο βιβλίο της «Αντιγνώση» η αλησμόνητη Λιλή Ζωγράφου: *«... το άστρο που παρουσιάζεται στη Βηθλεέμ για να οδηγήσει τους Μάγους είναι το τελευταίο από αμέτρητες φεγγοβολές και άστρα που επισήμαναν τη γέννηση θεών, πριν χιλιετίες. Από τη λαμποκοπή του σπηλαιίου της Κρήτης που δίνει μια μεγάλη φωτιά, μια φορά το χρόνο, από το λόχιο αίμα της Ρέας που γεννάει τον Δία, ως τον Διόνυσο, “που η φωτιά σημα-*

δεύει τη Θεία Γέννηση όσο και η λαμποκοπή που αναδίνεται από τον τόπο της κι απ' το κορμί του θείου βρέφους”.

Από το ιερό του Διονύσου στην Κραστωνία ξεπηδά την ώρα της νυχτερινής χρονιάτικης θυσίας μεγάλη φωτιά (Λεκατσάς, Έρωσ, σελ. 128). Η γέννηση του θείου Βρέφους στα Ελευσίνια μνηνείται “υπό πολλώ πυρί” κάτω από τη φλόγα την πολλή των λαμπάδων (Ιππόλυτος, Έλεγχος, 5, 8). Τον Διόνυσο ο Ερμής τον ανεβάζει “ημιτέλεστον βρέφος” στον Όλυμπο, “ουρανώ πυρί γυία λελουμένον” (Νόννος, Διόνυσος, 8, 405/6).

Ο βοσκός που βρήκε τον Ασκληπιό βρέφος, είδε ν' αστράφτει από το κορμί του λαμποκοπή, που γύρισε το πρόσωπό του (Παυσανίας, 2, 26, 3/5).

Ένα αστέρι πέφτοντας σ' ένα σπήλαιο, οδηγεί τους Μάγους εκεί για να βρουν σ' ένα νιογέννητο το σωτήρα βασιλιά, την ενσάρκωση του Μίθρα. Είναι το ίδιο αστέρι –θα μας πει ο Λεκατσάς (Έρωσ, σελ. 128)– που μεταφέρεται στον ουρανό της Ιουδαίας κι οδηγεί τους Μάγους ξανά στο Βηθλεεμικό Θείο Βρέφος. “Ίδου νεφέλη φωτεινή επισκιάζουσα το σπήλαιον... και εφάνη ως μέγα εν τω σπηλαίω, ώστε τους οφθαλμούς μη φέρειν...” (Πρωτοευαγγέλιον Ιακώβου, σελ. 35). Για να καταλήξει στην άποψη, ότι: “Σύστοιχος χαρακτήρας του Θείου Βρέφους είναι να φεγγοκοπά από μόνο του, διάφεγγο από τη φλόγα της φεγγαρικής του ουσίας... Η φεγγαρική λαμποκοπή του Θείου Βρέφους μεταφέρεται σε λογίς κοσμοβόητα βρέφη. Ο Κάιν ήταν παιδί φωτεινό... που ξηγιέται από το φεγγαρικό χαρακτήρα της Εύας. Από το μύθο βέβαια δεν μπορεί να υστερήσει ο Μωυσής που, για τους ραβινικούς θρύλους, το σπίτι πλημμύρισε με φως την ώρα της γέννησής του”.

Οι Ρωμαίοι που, στην αφύπνισή τους, βρίσκουν έτοιμες κοσμογονικές ανακαλύψεις (όπως τη συμβολή του σερνικού στη γονιμοποίηση) “βλέπουν τον Σέρβιο Τύλλιο να γεννιέται από 'να φλόγινο φαλλό που βγαίνει από την εστία”. Όταν ο Σέρβιος ήταν παιδί φεγγοκοπούσε το κεφάλι του σαν κοιμόταν, θα πει ακόμα ο Πλούταρχος. Και ο Βούδας, φώτιζε ολόγυρα τον τόπο, μέσα από τα σπλάχνα της μάνας του».

ΤΟ ΑΣΤΡΟ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΠΡΟΣΔΟΚΙΑΣ

Μάνος Δανέζης

Επίκουρος Καθηγητής Αστροφυσικής Πανεπιστημίου Αθηνών

Είκοσι αιώνες μετά την αναφορά της πιθανής εμφάνισής του, το περίφημο άστρο της Βηθλεέμ φαίνεται να κρατεί καλά τα μυστικά του. Στη διεθνή βιβλιογραφία υπάρχουν χιλιάδες άρθρα και εκατοντάδες βιβλία που, καθένα με τον τρόπο του, παρουσιάζει τη δική του εκδοχή και παρέχει τις δικές του πληροφορίες γι' αυτό το δυναμικό σύμβολο των Χριστουγέννων. Υπάρχει, λοιπόν, ένα μεγάλο πλήθος αναφορών, που μας δίνει τη δυνατότητα προσπέλασης σε ένα σύνολο θέσεων αρκετά σοβαρών, τουλάχιστον όσον αφορά το γενικότερο επιστημονικό κύρος τους.

Υπενθυμίζουμε ότι κανονική αναφορά στον αστέρα της Βηθλεέμ γίνεται μόνο στο κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο. Το Ευαγγέλιο αυτό απευθυνόταν στους εξ Ιουδαίων χριστιανούς και είχε βασικό στόχο να τους πείσει ότι ο Ιησούς ήταν ο αναμενόμενος από τους Εβραίους Μεσσίας. Και επειδή την έλευση ιερών προσώπων στον κόσμο η καμπαλική ιουδαϊκή παράδοση συνδέει άμεσα με την εμφάνιση αστρολογικών ουράνιων σημείων, για να γίνει αποδεκτό από τους Εβραίους ότι ο Ιησούς ήταν ο αναμενόμενος Μεσσίας, δεν θα έπρεπε να αποστερηθεί αυτήν την αστρολογική συνάφεια.

Αναφορές σε υπερφυσικές γεννήσεις αγοριών με θεία αποστολή, υπό το φως ουράνιων σωμάτων δεν συναντάμε μόνο στα κανονικά βιβλία, αλλά και στην απόκρυφη ιουδαϊκή γραμματεία. Στα χειρόγραφα της Νεκρής Θάλασσας, στην «Ιστορία του Αβραάμ» (Ma' ase Abraham) αναφέρεται ότι κατά τη γέννηση του (πατριάρχη) Αβραάμ, γιου του πρίγκιπα Θάρα, εμφανίστηκε στην ανατολή ένας κομήτης που περιφερόταν στον ουρανό της Χαλδαίας, «καταπίνοντας» τέσσερα άστρα,

το καθένα τους στερεωμένο σε διαφορετικό τεταρτημόριο του ουράνιου θόλου. Το έκτακτο αυτό γεγονός ερμηνεύτηκε από τους σοφούς ιερείς-αστρολόγους της Αυλής ως σημάδι γέννησης ενός αγοριού που θα γινόταν βασιλιάς και που οι απόγονοί του θα κληρονομούσαν τη Γη στους αιώνες. Αμέσως οι σοφοί ειδοποίησαν τον βασιλιά Νεμρώδ (ή Νεβρώδ), που θορυβήθηκε όταν άκουσε την πρόβλεψή τους και θέλησε να εξοντώσει το νεογέννητο. Όμως ο αρχάγγελος Γαβριήλ με εντολή του Θεού έκρυψε τον μικρό Αβραάμ από τους στρατιώτες του Νεμρώδ, σκεπάζοντάς τον με ένα σύννεφο. Τότε ο Θάρα (Τεράχ, κατά το Ταλμούδ), φοβούμενος για τη ζωή του πρωτότοκου γιου του, εγκατέλειψε την Ουρ –ή τη Χαρράν– της Μεσοποταμίας για τη Γη Χαναάν. Έτσι ή αλλιώς, ο Νεμρώδ σφάγιασε 70.000 αρσενικά νήπια, προκειμένου να φονεύσει και τον Αβραάμ.

Στην εβραϊκή παράδοση ένα άστρο εμφανίζεται περιστασιακά για να λάμψει κατά την αναγγελία της γέννησης του Μωυσή στην Αίγυπτο. Ο Φαραώ το θεώρησε κακό προμήνυμα, συνδέοντάς το μάλιστα με ένα σημαδιακό όνειρο που είδε. Οι σοφοί ιερείς, από τους οποίους ζήτησε να του ερμηνεύσουν το όνειρο, του είπαν ότι σε κάποια από τις οικογένειες των Εβραίων της Αιγύπτου θα γεννιόταν ένα αγόρι που θα οδηγούσε τη χώρα στην καταστροφή. Έτσι, ο Φαραώ διέταξε μόλις γεννιούνται αρσενικά παιδιά στους Ισραηλίτες, να πετιούνται στον ποταμό. Όμως, άγγελος Κυρίου έσωσε τον μικρό Μωυσή, ειδοποιώντας τον Αμράμ, τον πατέρα του, να τον κρύψει (Ταργκούμ της Παλαιστίνης, Ιώσ. Ιουδ. Αρχ. 2,9, 3-4 και Έξοδ. Α'). Αξιοπαρατήρητη είναι και στις δύο περιπτώσεις η ομοιότητα με την καινοδιαθηκική αφήγηση, πολλούς αιώνες αργότερα, περί εντολής του Ηρώδη να σφαγιαστούν όλα τα άρρενα νήπια κάτω των δύο ετών.

Το άστρο της Βηθλεέμ ως αστρονομικό πρόβλημα απασχόλησε τους ορθολογιστές θεολόγους της Δύσης τον 16^ο αι. και εξής, στην επιθυμία τους να τεκμηριώσουν με επιστημονικοφανή τρόπο την ύπαρξή του. Η εμφάνιση του άστρου της Βηθλεέμ, συνδυαζόμενη με το γενικό αστρολογικό πλαίσιο της εποχής του, θα ήταν η ικανή και αναγκαία συνθήκη

που θα απεδείκνυε πέραν πάσης αμφιβολίας την ιστορική ύπαρξη του ενσαρκωμένου θεού. Οι προσπάθειες, δηλαδή, των δυτικών χριστιανών αστρονόμων –κάτω από την πίεση των θεολογικο-αστρολογικών κύκλων της εποχής– επικεντρώθηκαν στην απόδειξη της ιστορικότητας της Γέννησης του Ιησού μέσω της απόδειξης της «εν χρόνω» ύπαρξης του άστρου.

Η άποψη αυτή –που ουσιαστικά υποστηρίζει την αστρολογική ερμηνεία και τις αστρολογικές αναφορές για το άστρο της Βηθλεέμ– άρχισα να ενδιαφέρει τη Δυτική Εκκλησία από τον 16^ο αι., εποχή κατά την οποία η Αστρολογία γνώριζε μια δεύτερη άνθηση, λόγω της σύνδεσής της με την ιουδαϊκή Καμπαλά, η οποία εθεωρείτο τότε μέρος της χριστιανικής παράδοσης. Την εποχή εκείνη οι αστρολόγοι δεν έλειπαν από καμιά βασιλική αυλή, και πολλοί ποντίφηκες είχαν τον προσωπικούς αστρολόγο, ενώ πολλοί αστρολόγοι έγιναν κληρικοί και ανέβηκαν ψηλά στην εκκλησιαστική ιεραρχία.

Χαρακτηριστικά, ο πάπας Λέων ο 10^{ος} (1513-1521) ίδρυσε έδρα Αστρολογίας στη Scuola Vaticana, ενώ ο πάπας Παύλος ο 3^{ος} (1534-1549), προκαθήμενος της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας κατά την Αντιμεταρρύθμιση, είχε προσωπικό αστρολόγο του τον Λουκά Γκούαρικο –τον οποίο μάλιστα χειροτόνησε καρδινάλιο– και στη συνέχεια τον Μάριο Αλτέριο. Ο πάπας Γρηγόριος ο 13^{ος} (1572-1585), που δημιούργησε το νέο ημερολόγιο, είχε επίσημο αστρολόγο του τον περιβόητο Ιερώνυμο Καρντάνο (Geronimo Cardano, 1501-1576), ο οποίος εξηγούσε τη γέννηση, ακμή και παρακμή των θρησκειών ως αποτέλεσμα αστρικών επιδράσεων, πεπεισμένος ότι τα άστρα επιδρούν και καθορίζουν τις τύχες της ανθρωπότητας. Τη μεγάλη ανάπτυξη της χριστιανικής θρησκείας ο Καρντάνο ερμήνευσε από το ωροσκόπιο του Ιησού, που, κατ' αυτόν είχε γεννηθεί υπό τη συζυγία του Δία και του Ήλιου.

Αυτός είναι ο λόγος που οι μεγάλοι αστρονόμοι της εποχής, όπως ο Τύχων Μπραχέ (Tycho Brache, 1546-1601) και ο βοηθός-συνεργάτης του Γιοχάνες Κέπλερ (Johannes Kepler, 1571-1630), πιεζόμενοι από το

ιερατείο, ωθήθηκαν να ασχοληθούν με το άστρο της Βηθλεέμ, εγκαινιάζοντας έτσι μια παράδοση που, τουλάχιστον στη Δύση, συνεχίζεται μέχρι σήμερα.

Η μελέτη των ευαγγελικών περικοπών που αναφέρονται στο άστρο της Βηθλεέμ οδηγεί στις ακόλουθες επισημάνσεις:

- ◆ Η κίνηση του «αστέρα» που περιγράφουν οι ευαγγελικές περικοπές δεν συμπίπτει με τη φαινομένη κίνηση των ουρανίων σωμάτων (από Ανατολή σε Δύση).
- ◆ Η φαινομένη λαμπρότητα του «αστέρα» –λένε τα (απόκρυφα) κείμενα– σκίαζε ακόμη και το φως του Ήλιου. Όμως κανείς άλλος εκτός από τους Μάγους δεν αντελήφθη τον «αστέρα».
- ◆ Ο «αστέρας» ανέλαμπε και εξαφανιζόταν, στεκόταν ή εκινείτο «κατά το δοκούν», αναίτια ή αναλόγως των αναγκών και της περιοχής όπου βρίσκονταν οι Μάγοι –συμπεριφορά που δεν μπορεί κατ’ ουδένα τρόπο να παρουσιάζει ένα αστρονομικό αντικείμενο.
- ◆ Ο «αστέρας» έδειξε έναν συγκεκριμένο μικρό τόπο, τον τόπον όπου γεννήθηκε ο Ιησούς. Ένα αστρονομικό αντικείμενο, όμως, λόγω της τεράστιας απόστασης στην οποία βρίσκεται, δεν μπορεί να «δείξει» έναν συγκεκριμένο τόπο στη γήινη επιφάνεια: μόνο κατεύθυνση (προσανατολισμό) μπορεί να δείξει. Προκειμένου να δειχθεί ένα ορισμένο γήινο σημείο, θα πρέπει το αντικείμενο να υπάρξει στα πολύ χαμηλά στρώματα της γήινης ατμόσφαιρας, πράγμα αδύνατον για ένα αστρονομικό αντικείμενο.

Εν όψει των επισημάνσεων αυτών, τις οποίες, ειρήσθω εν παρόδω, είχε κάνει και ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος, η αντικειμενικότητα επιβάλλει υποχρεωτικώς την υιοθέτηση μιας από τις ακόλουθες θέσεις αναφορικά με τη φύση του «αστέρα» της Βηθλεέμ:

α. Ο αστέρας δεν υπήρξε ποτέ, ήταν ένας μύθος, επινόηση των συγγραφέων του κατά Ματθαίον Ευαγγελίου, με στόχους αδιάφορους και άσχετους με την υπηρετήση της επιστημονικής και ιστορικής αλήθειας.

β. Ο αστέρας υπήρξε ένα φαινόμενο υπερβατικό και υπερ-λογικό, πέρα και έξω από τα όρια της επιστήμης –χωρίς αυτό να σημαίνει ότι το γεγονός υπήρξε «αφύσικο», «υπεράνω» ή «έξω» από τα όρια του γενικότερου φυσικού νόμου· αντιθέτως, ίσως να σημαίνει ότι το εν λόγω φαινόμενο εξελισσόταν εντός του πλαισίου κάποιων φυσικών νόμων άγνωστων ακόμη στην επιστήμη. Για τους ορθόδοξους χριστιανούς που δεν έχουν ανάγκη επιβεβαίωσης της γέννησης και γενικότερα της ιστορικότητας του προσώπου του Ιησού, το άστρο της Βηθλεέμ είναι ένα καθαρά υπερβατικό γεγονός που εντάσσεται στο γενικότερο πλαίσιο της επί Γης ενσάρκωσης του Υιού και Λόγου του Θεού. Συνεπώς, καθώς τους εκφράζει η θέση του Χρυσοστόμου, δεν θεωρούν το άστρο της Βηθλεέμ ως αστρονομικό ζήτημα και δεν το εξετάζουν κάτω από αυτό το πρίσμα, αφού η μελέτη του ξεφεύγει από τα όρια της επιστήμης. Σύσσωμη η Ορθοδοξία ασπάζεται αυτήν ακριβώς τη θέση και γι' αυτόν τον λόγο δεν έχουν διατυπωθεί προτάσεις για τη φύση του άστρου της Βηθλεέμ από παλαιότερους ορθόδοξους αστρονόμους.

γ. Ο «αστέρας» υπήρξε ένα μετεωρολογικό φαινόμενο δυνάμενο να υλοποιείται και να μορφοποιείται στα όρια της κατώτατης ατμόσφαιρας. Στην περίπτωση όμως αυτή, δεν πρόκειται για αστρονομικό φαινόμενο.

Για τους ανυποχώρητους ορθολογιστές θα μπορούσε –ξέχωρα από την απάντηση περί υπερβατικής φύσης του άστρου– να προταθεί, ως περισσότερο αποδεκτή επιστημονικώς η άποψη ότι το άστρο υπήρξε μια συμπτωματική αλληλουχία «σφαιρικών κεραυνών» και όχι ένα καθαρά αστρονομικό φαινόμενο. Η θέση είναι βεβαίως ακραία, όμως, για έναν λεπτολόγο μελετητή, όχι τόσο ακραία όσο οι άλλες ερμηνείες για τη φύση του άστρου.

Οι παραπάνω γενικές σκέψεις και επισημάνσεις κάνουν υποχρεωτική την κατάθεση των αυστηρά προσωπικών θέσεων και απόψεών μας:

♦ Ο «αστέρας» του Κατά Ματθαίον Ευαγγελίου δεν αποτελεί αστρονομικό αντικείμενο. Τη διατύπωση μιας τέτοιας άποψης θα επέτρεπε

μόνο η έλλειψη στοιχειωδών γνώσεων Αστρονομίας –ή η άμβλυνοση της επιστημονικής οξυδέρκειας από, π.χ., υπέρμετρη θρησκευτική πίστη και μονομέρεια, κοινωνική σκοπιμότητα ή άμετρη ανθρωπίνη φιλοδοξία.

♦ Ο «αστέρας» δεν μπορεί με κανέναν τρόπο να είναι, από όσα μέχρι σήμερα γνωρίζουμε, κάποιο από τα γνωστά ατμοσφαιρικά φαινόμενα. Μετεωρολογικά φαινόμενα τέτοιας έκτασης, διάρκειας και ιδιοτήτων, που να συνάδουν με την ευαγγελικά περιγραφόμενη φύση και κινήσεις του «άστρου» της Βηθλεέμ, δεν έχουν, κατά τη γνώμη μας, παρατηρηθεί ποτέ μέχρι σήμερα, ούτε και γνωρίζουμε φυσικούς παράγοντες ή μηχανισμούς που να μπορούν να τα προκαλέσουν. Με κάθε επιφύλαξη, το πλέον συναφές προς το ευαγγελικό αστέρα της Βηθλεέμ μετεωρολογικό φαινόμενο είναι ο σφαιρικός κεραυνός (ακραία εκδοχή).

♦ Για ένα φαινόμενο όπως ο αστέρας της Βηθλεέμ δεν μας επιτρέπεται να μπούμε στη λογική κατασκευής δογματικών προσωπικών σεναρίων και στη διατύπωση απόψεων που αποσκοπούν όχι στη διερεύνηση της αλήθειας, αλλά στην ψευδεπιβεβαίωση προσωπικών μεταφυσικών ή άλλων δογμάτων, καθώς και την εξυπηρέτηση προσωπικών τακτικών, μεθοδεύσεων και επιδιώξεων.

Μια γενική άποψη θεολογικού και φιλοσοφικού χαρακτήρα που θα μπορούσε να διατυπωθεί είναι η ακόλουθη. Εφόσον ο δημιουργός ίδρυσε τον φυσικό νόμο, δεν είναι δυνατόν να γίνεται συγχρόνως και ο μεγάλος παραβάτης του, καταστρατηγώντας τον έστω και σε έκτακτες περιστάσεις, όπως αυτήν του αστέρα της Βηθλεέμ, υπονομεύοντας όμως με τον τρόπο αυτόν τις ίδιες τις ιδρυτικές προθέσεις του.

Στη βάση όσων προαναφέρθηκαν, θα μπορούσαμε, συνοψίζοντας, να διατυπώσουμε την άποψη ότι φαινόμενα όπως το άστρο της Βηθλεέμ, αν βέβαια αυτό υπήρξε, κινούνται εντός των πλαισίων του γενικότερου φυσικού νόμου, ίσως όμως έξω από το σύστημα της μέχρι σήμερα υπάρχουσας επιστημονικής γνώσης. Υπό την έννοια αυτή, περιγράφοντας το άστρο της Βηθλεέμ, μπορούμε να δεχθούμε τους όρους «υπερ-

βατικό» και «μεταφυσικό», ως προς τη φύση του.

Εν κατακλείδι, ως θετικοί επιστήμονες νομιμοποιούμε να διατυπώνουμε άποψη για το τι δεν ήταν το άστρο της Βηθλεέμ, αλλά όχι να πλάθουμε σενάρια για το τι πιθανώς ήταν.

Πλανηθήκαμε, λοιπόν, χρόνια πολλά όλοι όσοι ψάχνουμε κάθε Χριστούγεννα να ανακαλύψουμε το μαγικό άστρο της αγάπης των παιδικών μας χρόνων στον χειμωνιάτικο ουρανό; Ασφαλώς όχι. Θα συνεχίσουμε την αναζήτηση, ξέροντας όμως ότι ποτέ δεν θα το βρούμε αν δε χαθούμε στη γνώση ενός μακρινού και ανεξάντλητου κόσμου, του μύχιου κόσμου της ψυχής μας, στον οποίο ποτέ ίσως δεν θα καταδυθήκαμε αρκετά και δεν θα κατανοήσαμε πλήρως.

Φώτη Κόντογλου, «Η γέννησις του Χριστού», 1932.

Ο ΑΣΤΕΡΑΣ ΩΣ ΥΠΕΡΒΑΤΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ

Ευαγγελία Λύρατζη
Διδάκτορας Αστροφυσικής

πλειονότητα των ορθοδόξων θεολόγων, επικεντρωμένοι στην ουσία της ευαγγελικής αφήγησης περί του αστέρος της Βηθλεέμ διατυπώνουν την άποψη ότι ο ευαγγελιστής Ματθαίος θέλησε να παρουσιάσει ένα γεγονός απόλυτα θαυματουργό και υπερφυσικό, το οποίο δεν είναι δυνατόν να συνταυτιστεί με ένα φυσικό φαινόμενο. Κοινή είναι η διαπίστωση ότι κανείς δεν μπορεί εύκολα να ξεπεράσει την υπερβατικότητα του φερόμενου ως «άστρου» της Γέννησης και να το εντάξει στους καθορισμένους αστρονομικούς νόμους οι οποίοι διέπουν την εμφάνιση ενός ουρανίου φαινομένου ή σώματος, έστω και εξαιρετικά σπάνιου.

Ο ιερός Ιωάννης ο Χρυσόστομος, μετά τις απόψεις τις οποίες διτύπωσαν ο Ιγνάτιος ο Θεοφόρος και ο Ωριγένης, έχοντας σπουδάσει την Αστρονομική επιστήμη στην Αθήνα, μελέτησε διεξοδικά το θέμα του άστρου της Βηθλεέμ. Η επιστημονική έρευνα με βάση τα ευαγγελικά στοιχεία τον οδήγησε στο συμπέρασμα ότι το «άστρο της Βηθλεέμ» δεν ήταν κατ' ουδένα τρόπο ένα αστρονομικό φαινόμενο (Ομιλία ΣΤ' εις το κατά Ματθαίον, Ρ. Γ. 57, 64-65).

Το εμπνευσμένο κείμενο της άποψης του Ιερού Χρυσοστόμου παρατίθεται (μεταφρασμένο) αυτούσιο: «Διότι βεβαίως δεν ήταν αυτό ένα από τα πολλά άστρα, μάλλον δεν ήταν καν άστρο, όπως εγώ τουλάχιστον νομίζω, αλλά κάποια άορατη δύναμη που πήρε αυτήν τη μορφή. Έδινε την εντύπωση αυτή, πρώτον, από την πορεία του. Διότι δεν υπάρχει, δεν μπορεί να υπάρχει κάποιο άστρο που να ακολουθεί αυτήν την οδό· αλλά κι αν ακόμα αναφέρεις τον Ήλιο ή τη Σελήνη, ή όλα τα άλλα άστρα,

1. Τοῦ δὲ Ἰησοῦ γεννηθέντος ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας ἐν ἡμέραις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως, ἰδοὺ μάγοι ἀπὸ ἀνατολῶν παρεγένοντο εἰς Ἱεροσόλυμα
2. λέγοντες· ποῦ ἐστὶν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; εἶδομεν γὰρ αὐτοῦ τὸν ἀστέρα ἐν τῇ ἀνατολῇ καὶ ἤλθομεν προσκυνῆσαι αὐτῷ.
3. Ἀκούσας δὲ Ἡρώδης ὁ βασιλεὺς ἐταράχθη...
7. Τότε Ἡρώδης λάθρα καλέσας τοὺς μάγους ἠκρίβωσε παρ' αὐτῶν τὸν χρόνον τοῦ φαινομένου ἀστέρος,
8. καὶ πέμψας αὐτοὺς εἰς Βηθλεὲμ εἶπε· πορευθέντες ἀκριβῶς ἐξετάσατε περὶ τοῦ παιδίου, ἐπὰν δὲ εὔρητε, ἀπαγγείλατέ μοι, ὅπως κἀγὼ ἐλθὼν προσκυνήσω αὐτῷ.
9. οἱ δὲ ἀκούσαντες τοῦ βασιλέως ἐπορεύθησαν· καὶ ἰδοὺ ὁ ἀστήρ ὃν εἶδον ἐν τῇ ἀνατολῇ προῆγεν αὐτοῦς, ἕως ἐλθὼν ἔστη ἐπάνω οὗ ἦν τὸ παιδίον.
10. ἰδόντες δὲ τὸν ἀστέρα ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην σφόδρα,
11. καὶ ἐλθόντες εἰς τὴν οἰκίαν εἶδον τὸ παιδίον μετὰ Μαρίας τῆς μητρὸς αὐτοῦ, καὶ πεσόντες προσεκύνησαν αὐτῷ...

ΜΑΤΘΑΙΟΣ Β', 1-11

τα βλέπουμε να ακολουθούν πορεία από τα ανατολικά προς τα δυτικά· αυτό όμως κατευθυνόταν από βορρά προς νότο· διότι αυτή είναι η θέση της Παλαιστίνης σε σχέση με την Περσική χώρα. Δεύτερον, αυτό είναι δυνατόν να το αντιληφθεί κανείς και από το χρονικό διάστημα [ενν. της εμφάνισής του]. Δηλαδή δεν φαινόταν κατά τη νύχτα, αλλά μέρα μεσημέρι, ενώ έλαμπε ο Ήλιος· πράγμα το οποίο δεν είναι χαρακτηριστικό της δύναμης ενός άστρου, αλλά ούτε και της Σελήνης· αυτή λοιπόν που υπερέχει τόσο πολύ απ' όλα τα άστρα, με την εμφάνιση του ηλιακού φωτός, αμέσως κρύβεται και εξαφανίζεται. Αυτό [ενν. το άστρο] δε με την υπερβολική δικιά του λαμπρότητα νίκησε ακόμη και τις ηλιακές ακτίνες, αφού αποδείχθηκε λαμπρότερο από εκείνες και έλαμψε πιο έντονα με τόσο φως. Τρίτον, από το γεγονός ότι εμφανιζόταν και κρυβόταν ξανά. Διότι στον δρόμο μεν προς την Παλαιστίνη φαινόταν ότι τους καθοδηγούσε [ενν. τους Μάγους]· όταν όμως έφτασαν στα Ιεροσόλυμα, κρύφτηκε· έπειτα πάλι όταν άφησαν τον Ηρώδη, αφού του εξήγησαν τον λόγο για τον οποίο ήρθαν και επρόκειτο να φύγουν, εμφανίστηκε ξανά· γεγονός το οποίο δεν έχει να κάνει με την κίνηση των άστρων, αλλά με κάποια έλλογη δύναμη. Ούτε βεβαίως είχε κάποια ιδιαίτερη πορεία, αλλά όταν έπρεπε να πορευτούν αυτοί τους καθοδηγούσε· όταν έπρεπε να σταματήσουν, στεκόταν, φροντίζοντας πάντα για ό,τι ήταν αναγκαίο· όπως ακριβώς και ο στύλος της νεφέλης που έστηνε και ξεσήκωνε το στρατόπεδο των Ιουδαίων, όταν χρειαζόταν. Τέταρτον, από τον τρόπο που έδειχνε θα μπορούσε να το αντιληφθεί κανείς αυτό ξεκάθαρα. Διότι δεν έδειχνε τον τόπο μένοντας επάνω· ούτε βέβαια ήταν δυνατόν σ' αυτούς έτσι να το αντιληφθούν· αλλά το έκανε αυτό κατεβαίνοντας κάτω. Μάθετε λοιπόν ότι τόπο τόσο μικρό και όσον είναι φυσικό να κατέχει μια καλύβα, πολύ περισσότερο δε όσον τόπο είναι φυσικό να κατέχει το σώμα μικρού παιδιού, δεν ήταν δυνατόν και σε άστρο ακόμη να το γνωρίζει. Επειδή βεβαίως ήταν άπειρο το ύψος, δεν μπορούσε έτσι να επισημάνει τόπο στενό και να τον κάνει γνωστό σε όσους ήθελαν να τον δουν. Και αυτό μπορεί κανείς να το αντιληφθεί και από τη Σελήνη, η οποία αν και υπερτερεί τόσο από τα άστρα, σ' όλους που κατοικούν

Μιχαήλ Δαμασκηνού, Άγ. Ιωάννης ο Χρυσόστομος (Κέρκυρα).

στην οικουμένη, και που είναι διασκορπισμένοι σε τόσο μεγάλο γεωγραφικό πλάτος, σ' όλους φαίνεται ότι είναι κοντά. Πώς λοιπόν το αστέρι, πες μου, έδειχνε τόπον τόσο στενό της φάτνης και της καλύβας, εάν δεν κατέβαινε κάτω, αφήνοντας το ύψος εκείνο, και δεν στεκόταν πάνω από το κεφάλι του παιδιού; Αυτό βεβαίως υπονοώντας και ο ευαγγελιστής έλεγε: "ίδού, το άστρο οδήγησε αυτούς, μέχρις ότου ήλθε και στάθηκε πάνω από το σημείο όπου ήταν το παιδί".

Κατά τον ιερό Χρυσόστομο το «άστρο» της Βηθλεέμ ήταν μια θεία και υπερφυσική δύναμη κατευθυνόμενη από τη βούληση του Θεού, η οποία υπό μορφήν «άστρου» οδήγησε αρχικά τους Μάγους στην Ιερουσαλήμ. Στη συνέχεια χάθηκε, και επανεμφανίστηκε για να τους οδηγήσει στη Βηθλεέμ και να τους υποδείξει την οικία στην οποία κατοικούσε ο μικρός Ιησούς. Επισημαίνεται, πολύ σωστά, ότι ο σκοπός της ευαγγελικής διήγησης είναι να αποκαλύψει στον άνθρωπο ηθικές αλήθειες και να του δείξει τη σχέση τους με το Θεό. Το Ευαγγέλιο του Ματθαίου, όμως, δεν αποτελεί επιστημονική πραγματεία. Δεν αποβλέπει στην ικανοποίηση της ανθρώπινης περιέργειας η οποία αναφέρεται στη φύση και στο περιεχόμενο του αισθητού σύμπαντος. Γι' αυτό, συμπερασματικά, οι Πατέρες της Εκκλησίας θεωρούν ότι το υπερφυσικό αυτό γεγονός, που αναφέρει ο Ευαγγελιστής Ματθαίος, αποσκοπεί στο να επισημάνει και να εξάρει το μοναδικό, ανεπανάληπτο και παγκοσμίου σημασίας γεγονός της γέννησης του Μεσσία και σηματοδοτεί την έναρξη της λύσεως του δράματος του ανθρώπου και της σωτηρίας του.

Αργότερα, την άποψη περί υπερβατικότητας του άστρου ενστερνίστηκε και ο άγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως Αιγίνης, ο οποίος, σύμφωνα με τον Ν. Κεφάλα (1903), ανέφερε ότι «ο αστήρ ούτος ήτο υπερφυσικό φαινόμενον, τεταγμένον να οδηγήσει τους μάγους εις προσκύνησιν του Ιησού... ήτο θεία δόξα και ουχί φυσικόν φαινόμενον».

Στο βιβλίο του «Η ιστορική πορεία του Ιησού» (1991) ο καθηγητής της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών Γ. Π. Πατρώ-

νος σημειώνει ότι τα ιερά κείμενα της Καινής Διαθήκης εξέλαβαν το «άστρο της Βηθλεέμ» ως ένα σημείο αποκαλυπτικό: «Και το “σημείον” του αστέρος είχε ως σκοπό να φανερώσει στο λαό του Ισραήλ και στα Έθνη, εκείνο ακριβώς που διά “οράματος” αποκάλυπταν οι Άγγελοι στους Ποιμένες την Αγία εκείνη νύχτα στη Βηθλεέμ. Ο αποκλειστικός, λοιπόν, αυτός “αστήρ” του Ιησού και το αποκαλυπτικό “σημείον” της Έλευσης στον κόσμο του Μεσσία Χριστού, επικεντρώνονται ουσιαστικά στον καθαρά “αποκαλυπτικό χώρο” της θείας Οικονομίας. Ένα “σημείο” ήταν κι αυτό, καθώς και τόσα άλλα “σημεία” συνέβησαν στη συνέχεια, που αποκαλύπτουν το καθένα και μια νέα πλευρά του μυστηρίου του προσώπου του Ιησού Χριστού. Και όλα αυτά μαζί συνθέτουν βασικά στοιχεία της ιστορίας της Καινής Διαθήκης.

Και τούτο υπογραμμίζεται εδώ γιατί το κέντρο βάρους για την εποχή εκείνη και για κάθε εποχή, με αφορμή τον “αστέρα της Βηθλεέμ”, δεν βρίσκεται στην εξωτερική μορφή ή στους “τρόπους” εκδήλωσης της αποκάλυψης, αλλά στο εσωτερικό μήνυμα που προσκομίζει το κάθε “σημείο” προς τον κόσμο των ανθρώπων. Το ερώτημα που τέθηκε και τίθεται διά μέσου όλων των αιώνων είναι: το συγκεκριμένο αυτό “σημείο” ή οποιοδήποτε άλλο “σημείο”, ποιον τελικά κόσμο εκπροσωπεί; Ο ερχόμενος εκφράζει κάποια νέα μορφή κοσμικής εξουσίας ή έρχεται να “υλοποιήσει” και ολοκληρώσει με την παρουσία του και το έργο του το σωτηριολογικό σχέδιο της θείας Οικονομίας; Ο “ερχόμενος” και “τεχθείς εν φάτνη” δεν είναι δυνατόν να κατανοηθεί ως “άρχων” του κόσμου τούτου και ως Καίσαρας, αλλά ως Χριστός Κυρίου και “άρχων ειρήνης”. Και η ειρήνη η δική του θα λειτουργήσει σωτηριολογικά και θα επιβληθεί στον κόσμο όλο, ξεκινώντας από μίαν άσημη πόλη της Βηθλεέμ και από την ασημαντότητα της γέννησης ενός Βρέφους μέσα στη φάτνη».

ΓΕΝΝΗΣΗ ΘΕΩΝ

Γεώργιος Δημητροκάλλης

Καθηγητής του τμήματος Φιλοσοφίας του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης

Την ιστορία της ανθρωπότητας ίσως δεν τη γράφουν οι άνθρωποι, αλλά ορισμένοι μόνον άνθρωποι. Άνθρωποι ξεχωριστοί, προικισμένοι με απίστευτες ιδιότητες και ικανότητες, καλές ή κακές. Είναι ημίθεοι και ήρωες, προφήτες και θεάνθρωποι, και σήμερα πια και κάποιοι πολιτικοί.

Για τα παλιά, μύθοι και θρύλοι μας διηγούνται συναρπαστικές ιστορίες για τη σύλλησή τους, τη γέννησή τους, τις μανάδες που τους γέννησαν και ήταν παρθένες, ή αφού τους γέννησαν ξανάγιναν παρθένες, για υπερφυσικά κατά τη γέννηση φαινόμενα, ή για σημάδια θεϊκά και προφητικά που συνόδευαν το νεογέννητο· αν κάποιο από τα παιδιά αυτά μεγάλωσε τελικά χωρίς πατέρα, ήταν «της χήρας γιος», και η λαϊκή σκέψη και αφήγηση τον προσέχει. Από τις προικισμένες τούτες υπάρξεις, ορισμένες, οι πιο σημαντικές, μεγάλωσαν συγκεκριμένη εποχή στην κοιλιά της μάνας τους: στην εαρινή ισημερία έγινε η σύλληψη και στις χειμερινές τροπές του ήλιου η γέννηση· ανάμεσά τους ο Μίθρας των Περσών και ο δικός μας ο Χριστός. Αργότερα, όταν τα θεϊκά τούτα πλάσματα τέλειωσαν τη γήινη παρουσία τους, αν πέθαιναν, διοσημίες σημάδεψαν τον θάνατό τους.

Τούτων των ανθρώπων οι μανάδες, γυναίκες άγιες, βασίλισσες ή βασιλοπούλες, μίλησαν για την υπερφυσική ή θεϊκή σύλληψη, και για τα οράματα που είχαν κατά την κυοφορία. Ενδεικτικά ας θυμηθούμε τη βασίλισσα Μάγια των Ινδιών· είδε, λέει ένας μύθος, στον ύπνο της έναν ιερό άσπρο ελέφαντα, που άγγιξε το αριστερό της πλευρό με ένα άσπρο λωτολούλουδο που κρατούσε στην προβοσκίδα του, και έτσι συνέλαβε τον Βούδα. Λένε ακόμη και για του ονείρου τα θαύματα: τα μουσικά

όργανα άρχισαν να παίζουν χωρίς αγγιγμό χεριού, οι ποταμοί σταμάτησαν, τα δέντρα γέμισαν άνθη και οι βάλτοι λωτολούλουδα (6^{ος} αι. π.Χ.). Ας θυμηθούμε και την Αλκμήνη, που από τον Δία έπιασε τον Ηρακλή μέσα στη μακριά «τρισέληνο νύχτα», τη Δανάη που από τον Δία-Χρυσή Βροχή συνέλαβε τον Περσέα, κ.ο.κ.

Από τους ιστορικούς πια χρόνους ας θυμηθούμε την Ολυμπιάδα, που είδε τον αετό, το λιοντάρι και τον δράκοντα, τον μεταμορφωμένο δηλαδή Νεκτανεβώ, κι έτσι συνέλαβε τον Αλέξανδρο (Βίος Αλεξάνδρου του Μακεδόνας), αλλά και την Ανδρομάχη, γυναίκα του βασιλιά της Ηπείρου Αρρύβα, που από τη στειρότητά της θεραπεύθηκε στην Επίδαυρο «εκαθεύδουσα», επειδή στο όνειρό της «παις τις ωραίος αγκαλύται». Από ένα μύθο, τέλος, της μακρινής Κίνας, ξέρουμε ότι τον φιλόσοφο Λάο Τσε η μητέρα του τον συνέλαβε από μια ακτίνα του ήλιου, όταν ήταν ογδόντα χρονών (π. 600 π.Χ.).

Κατά την κυοφορία τους επίσης, άλλα οράματα και όνειρα προλέγουν για τα παιδιά που πρόκειται να γεννηθούν. Άγγελος Κυρίου καθοδήγησε στην έρημο την Άγαρ και της είπε και το όνομα του παιδιού της: Ισμαήλ. Η μάνα του Απολλωνίου του Τυανέως είδε στον ύπνο της τον θεό Πρωτέα, κι όταν τον ρώτησε τι θα γεννήσει, εκείνος, λακωνικά, απάντησε: Εμένα! Αργότερα, στα χριστιανικά συναξάρια, θα βρούμε πλήθος από ανάλογες αφηγήσεις για όσες γέννησαν χριστιανούς αγίους.

Όσον αφορά τις υπερφυσικές γεννήσεις, τα του Χριστού μας τα ξέρουμε. Ξέρουμε και για το «Άστρο της Βηθλεέμ» (ή τον Άγγελο με τη μορφή άστρου), που τόσο απασχόλησε τους Πατέρες της Εκκλησίας και τους θεολόγους, τους ιστορικούς της τέχνης, για το πώς παριστάνεται και γιατί, αλλά και τους αστρονόμους που ήθελαν και θέλουν να το ερμηνεύσουν σαν φυσικό ουράνιο φαινόμενο. Από τα παράλληλα και ανάλογα, μία από τις πιο θαυμαστές ειδωλολατρικές γεννήσεις, που ορισμένοι μάλιστα την τοποθετούν στο 3 π.Χ., είναι του Απολλωνίου του Τυανέως, σοφού και πυθαγόρειου φιλόσοφου, προφήτη ή και

θεού κατ' άλλους. Όταν τον γέννησε η μάνα του σε ένα λιβάδι, κύκνοι μαζεύτηκαν και έκαναν κύκλο πάνω από το κεφάλι της τραγουδώντας. Οι χωρικοί μιλούσαν και για ένα «σκηπτό», που ενώ ξεκίνησε να χτυπήσει τη γη, ξαναγύρισε στον ουρανό· «και σκηπτός εν τη γη πεσείσθαι δοκών εμετεωρισθείη τω αιθέρι και αφανισθείη άνω» (Φλάβιου Φιλοστράτου, Βίος Απολλωνίου του Τυανέως). Ο «σκηπτός» του αρχαίου κειμένου, που βέβαια σημαίνει κεραυνός, αλλά και ανεμοστρόβιλος, μάλλον πρέπει να δεχθούμε ότι ήταν νεφελώδης κώνος χερσαίου σίφωνος που τελικά αποσυντετέθη· δεν ήταν δηλαδή κεραυνός όπως συνήθως μεταφράζουν. Για τη θαυμαστή γέννησή του και για τα όσα κατόπιν έκανε, είπαν τον Απολλώνιο του Δία γιο, αν και υπάρχουν ακόμα και αρχαίοι συγγραφείς που τον κατασκευοφάντησαν. Αργότερα, άλλοι υπέθεσαν ότι τα τόσα γύρω από τον Απολλώνιο θαυμαστά γράφτηκαν για να επισκιάσουν τον Ήλιο της Βηθλεέμ.

Ο Βούδας γεννήθηκε και αυτός μέσα σε κήπο, από το δεξιό πλευρό της μάνας του, και ο κόσμος όλος πλημμύρισε από φως. Οι τυφλοί ανέβλεψαν, οι κουφοί άκουσαν, χωλοί και ακρωτηριασμένοι έτρεξαν προς το νεογέννητο. Ας σημειωθεί ότι το φως το πολύ θα το βρούμε και στη γέννηση του Ηρακλή. Παράλληλα, δεν είναι λιγότερα θαυμαστά όσα διηγούνται για τη γέννηση του Ζωροάστρη, αλλά και του Μωάμεθ.

Αντίθετα με τις πιο πάνω θαυμαστές γεννήσεις, υπήρχαν και συφοριασμένες γέννες παιδιών-τεράτων, που τις προανήγγελαν ανατριχιαστικές διοσημίες.

Ξαναγυρίζοντας στις θαυμαστές γεννήσεις, σημειώνω ότι οι επιστήμονες τις περισσότερες ομοιότητες με τη Γέννηση του Χριστού βρίσκουν σε εκείνη του Βούδα. Ορισμένοι μάλιστα έχουν δεχθεί ότι λεπτομέρειες ινδικές επηρέασαν απόκρυφες χριστιανικές διηγήσεις γύρω από τη Γέννηση. Έχει γίνει μάλιστα και μια σύγκριση: ο Χριστός γεννήθηκε από παρθένο για να είναι απόλυτα αμόλυντος· οι βουδικοί μύθοι, αφετέρου, λένε ότι επτά ημέρες μετά τη γέννηση του Βούδα η Μάγια

Η γέννηση του Βούδα από το πλευρό της παρθένου μητέρας του, (Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο).

πέθανε· το πολύτιμο δοχείο που φιλοξένησε ένα Βούδα δεν έπρεπε να ξαναχρησιμοποιηθεί, η Μάγια δεν έπρεπε να ξαναγίνει μητέρα.

Τα νεογέννητα τα ακολουθούν σημάδια θεϊκά. Σύμφωνα με έναν μύθο που αναφέρει ο Πausanias, όταν τον νεογέννητο Ασκληπιό, του Απόλλωνα τον γιο, τον βρήκε ένας βοσκός στο Τίθθιον όρος, «αστραπήν είδεν εκλάμψασαν από του παιδός». Για τους μελλοντικούς αυτοκράτορες των οι Βυζαντινοί έγραψαν πως αετός τους σκίαζε τον ύπνο τον παιδικό (Μαρκιανός και Βασίλειος ο Μακεδών). Τα παράλληλα και τα ανάλογα σε όλον τον κόσμο δεν έχουν τελειωμό: για τον Λεονάρντο Ντα Βίντσι ξέρουμε πως, μωρό στην κούνια ακόμα, ένα γεράκι του άνοιξε το στόμα και του χτύπησε το πρόσωπο δυο φορές.

Κάποτε όμως η γήινη παρουσία τελειώνει. Έρχεται ο θάνατος ή ο αφανισμός. Ο Ρωμύλος, ο Ηλίας, ο Θεάνθρωπος ανελήφθησαν στους ουρανούς. Η Παναγία κι ο άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος, αν και τους έθαψαν, κι αυτοί ανελήφθησαν· στους τάφους τους δεν βρέθηκαν τα σώματά τους.

Όταν ο ήρωας, ο θεός, ο απλώς μέγας, πεθαίνει, η φύση συγκλονίζεται: «Ο δε Ιησούς πάλιν κράζας φωνή μεγάλη αφήκε το πνεύμα. Και ιδού το καταπέτασμα του ναού εσχίσθη εις δύο από άνωθεν έως κάτω, και η γη εσεισθη και αι πέτραι εσχίσθησαν, και τα μνημεία ανεώχθησαν» (Κατά Ματθαίον), ενώ ο Μάρκος κι ο Λουκάς προσθέτουν, «Ην δε ωσει ώρα έκτη και σκότος εγένετο εφ' όλην την γην έως ώρας ενάτης, του Ηλίου εκλείποντος». Σε πολύ μικρότερη κλίμακα τα όσα έγιναν στον θάνατο του Μεγαλέξαντρου, σύμφωνα με μια από τις παραλλαγές του Ψευδοκαλλιस्थένη: «Ταύτα δε αυτού ειπόντος ευθύς εγένετο ομίχλη περί τον αέρα και σκότος και εφάνη μέγας αστήρ πεσών εκ του ουρανού επί την θάλασσαν, και συν αυτώ αετός μέγας, και το χαλκούν άγαλμα Διός το εν Βαβυλώνι, εκινήθη. Ο δε αστήρ πάλιν ανήλθεν εις τον ουρανόν και ο αετός συν αυτώ έχων αστέρα φεγγώδη. Κρυβέντος δε του αστέρος εν τω ουρανώ ευθύς και Αλέξανδρος εκάμμυσε (=έκλεισε) τους οφθαλμούς». Ας προσθέσουμε και τα του Ιουλίου Καίσαρος: μετά τη δολοφονία

του ένας κομήτης φάνηκε στον ουρανό της Ρώμης και ο λαός πίστεψε πως ήταν η ψυχή του δολοφονημένου δικτάτορα που ανέβαινε στους θεούς. Αναμφισβήτητα πρόκειται για ένα φυσικό (ουράνιο) φαινόμενο που συνοδεύει έναν θάνατο, μα ταυτόχρονα πρόκειται για κλασική περίπτωση ψυχής-άστρου, που αντί να 'ναι άστρο μικρούλικο, λαμπερό ή χλωμό πεφταστέρι, ή πυγολαμπίδα, είχε το μέγεθος κομήτη· ο Ιούλιος Καίσαρ ήταν κι αυτός μεγάλος.

Σ' όλου του κόσμου τους μύθους και τα παραμύθια, θα βρούμε ασυνήθη ή και περίεργα φυσικά φαινόμενα να συνοδεύουν τον θάνατο σημαντικών προσώπων. Θα περιοριστούμε στην κλασική γραμματεία πάλι για ν' αναφέρουμε δύο μονάχα από τις πάμπολλες περιπτώσεις. Όταν πέθανε ο φιλόσοφος Καρνεάδης (π. 213-129 π.Χ.) κι έγινε έκλειψη της σελήνης, είπαν ότι έγινε για να του δείξει το φεγγάρι τη συμπάθειά του· *«συμπάθειαν, ως αν είποι τις, αντιτιτομένου του μεθ' ήλιον καλλίστου των άστρων»* (Διογένης Λαέρτιος). Όταν το 163 μ.Χ. ο κυνικός φιλόσοφος Πελεγρίνιος ρίχτηκε στην πυρά, *«σεισμού πρότερον μεγάλου γενομένου συν μυκηθμώ της γης, γυψ αναπτάμενος εκ μέσης φλογός...»*. Αλλά κι όταν πέθανε ο ιδρυτής του ισλαμισμού *«εφάνη εις τον Ουρανό, προς το Νότιον μέρος, μία μεγάλη φωτιά. Τούτη ήτον Άστρον κομίτης, λεγόμενον δοκίτης· άπλωνεν από τον Νότον έως Βορράν· εκράτησεν ημέρας λ'. Εδήλει δε το κράτος και πλατυσμόν ταύτης της θρησκείας, ήτις ήρξατο από Νότου, και παρέτεινε κατά μήκος έως Βορράν»*. (Νεκτάριος ο Κρης, 17^{ος} αι.).

Τελειώνοντας ίσως πρέπει να πούμε ότι σε τέτοια υπερφυσικά φαινόμενα ίσως πίστευε ο Πλούταρχος· σε διάλογό του φαίνεται να τα πιστεύει ένας από τους συνομιλητές (Περί του χραν έμμετρα νυν την Πυθίαν).

ΤΟ ΑΣΤΡΟ ΤΩΝ ΥΜΝΟΓΡΑΦΩΝ

Νικόλαος Γ. Πολίτης

Καθηγητής Φιλοσοφίας Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών

άθε όνομα περιέχει το νόημα κάποιου πράγματος, το οποίο άλλοτε είναι φανερό και άλλοτε όχι. Όταν προφέρουμε ή όταν ακούμε, π.χ., τη λέξη Ηρακλής, είναι εύκολο κάποιος να νομίσει πως πρόκειται για άνθρωπο, ένας άλλος για τον μυθικό ήρωα, ένας τρίτος για ποδοσφαιρική ομάδα. Το ίδιο μπορεί να συμβαίνει και με πολλά άλλα ονόματα τα οποία περιλαμβάνουν στο νόημά τους διάφορα είδη. Έτσι, άλλο μπορεί να εννοεί ένας αγιορείτης λέγοντας «κάθισμα» και άλλο εμείς. Στην ίδια κατηγορία ανήκει και ο όρος άστρο, αφού μπορεί να αφορά ουράνια σώματα, αλλά να αποδίδεται μεταφορικώς και σε πρόσωπα.

Για να γνωρίσουμε τι κρύβεται στη χρήση ενός ονόματος πρέπει να ξέρουμε τα γνωρίσματα του προσώπου στο οποίο αποδίδεται. Αν, δηλαδή, συναντήσωμε τη φράση «αυτός ήταν ο μεγαλύτερος προδότης», μπορούμε να θεωρήσωμε πως γίνεται λόγος είτε για τον Εφιάλτη, αν διαβάζωμε ένα ιστορικό κείμενο, είτε για τον Ιούδα, αν το κείμενο είναι θρησκευτικό. Κάθε ον έχει και κάποιο γνώρισμα ιδιαίτερο που το χαρακτηρίζει, όπως οι άγγελοι, π.χ., που θεωρούνται ως λειτουργικά πνεύματα εις διακονία αποστελλόμενα. Με τα ξεχωριστά γνωρίσματα μπορούμε να αντιληφθούμε τι κρύβεται κάτω από κάποια μεταφορά. Στην κατεύθυνση αυτή θα αναζητήσωμε το νόημα του αστέρος στα λόγια των υμνογράφων των ημερών των Χριστουγέννων.

Αρχικώς, θα δειχθεί πως ο όρος άστρο αποδίδεται τόσο σε ανθρώπους όσο και στον Χριστό. Στη συνέχεια, επειδή το άστρο των Χριστουγέννων δεν ονομάζεται, αλλά χαρακτηρίζεται, θα επιχειρηθεί η διερεύνηση των χαρακτηρισμών, προκειμένου να ταυτισθεί με την πραγματικότητα η οποία εννοείται κάτω από το όνομα.

Όταν οι παλαιοί Έλληνες μιλούσαν για άστρο εννοούσαν είτε τον Σείριο είτε τον Αρκτούρο, δύο λαμπρά, δηλαδή, ουράνια σώματα. Μεταφορικός, όμως, με την ονομασία αυτή εννοούσαν και διάφορα σημαίνοντα και εξέχοντα πρόσωπα, όπως δηλαδή γίνεται και σήμερα. Η ίδια εκδοχή χρησιμοποιείται από τους υμνογράφους, όταν κάνουν λόγο για τους δέκα μάρτυρες, οι οποίοι ονομάζονται «αστέρες φαιδροί» που καταυγάζουν το πλήρωμα της Εκκλησίας. Επειδή μάλιστα εορτάζουν δύο ημέρες πριν από τα Χριστούγεννα, θεωρούνται ως οι απλανείς αστέρες που προηγήθησαν του δρόμου του αστέρος. Θα ονομασθούν επίσης «φωστήρες» απελαύνοντες τα σκότη, αλλά και φωτίζοντες την «αβλεψίαν». Αλλά και ο μαρτυρικός θάνατός τους, που γιορτάζονται δύο ημέρες πριν από τα Χριστούγεννα, χαρακτηρίζεται ως «εωσφόρος», ως άστρο, δηλαδή, που λάμπει την αυγή και «προκαταυγάζει τον εν σπηλαίω τικτόμενον». Στην προκειμένη, λοιπόν, περίπτωση δεν είναι μόνο οι άγιοι που χαρακτηρίζονται ως αστέρες, αλλά και το μαρτύριό τους. Κατά συνέπεια γίνεται εδώ χρήση του ονόματος του αστέρος όχι με κυριολεκτική, αλλά με μεταφορική έννοια και αποδίδεται σε ανθρώπους.

Δεν είναι όμως μόνον οι μάρτυρες που ονομάζονται αστέρες από τους υμνογράφους, αλλά και ο ίδιος ο Χριστός. «*Ήλιος της δικαιοσύνης*» λέγεται στο γνωστό απολυτίκιο. Σε πολλά τροπάρια γίνεται αναφορά και σε μια προφητεία που αναφέρεται στην καταγωγή του Χριστού από τον Ιακώβ. Γράφει λοιπόν ένας υμνογράφος πως θα ανατείλει άστρον εκ του Ιακώβ. Προφανώς, το άστρο που θα ανατείλει εκ του Ιακώβ δεν μπορεί παρά να είναι άνθρωπος, και μάλιστα ο Χριστός. Ένας άλλος ποιητής θα γράψει: «*ιδού ανέτειλε, το άστρον πόρρωθεν, ό προήγγελται πάλαι εξ Ιακώβ, άνθρωπος γενόμενος, ο απερίληπτος Θεός, και οράται σπαργανούμενος*». Η ίδια εκδοχή εκφράζεται και σε ένα άλλο τροπάριο: «*ανέτειλεν άστρον εξ Ιακώβ και ωδήγησε, προς τον της δόξης Ήλιον, δώρα κομίζοντας, Μάγους εκ Περσίδος άνακτας*». Τέλος, σε ένα τροπάριο των Χριστουγέννων, γράφει ο μεγάλος ποιητής Κοσμάς: «*αστεροσκόπους χαράς έπλησας, αστήρ εκ του Ιακώβ,*

ανατείλας Δέσποτα». Είναι λοιπόν σαφές πως και ο Χριστός, όπως οι μάρτυρες, παρομοιάζεται με άστρο και βεβαίως αποκαλείται με τον ίδιο τρόπο.

Μένει τώρα να εξετασθεί τι λένε οι ποιητές και οι υμνογράφοι όταν χρησιμοποιούν την έκφραση άστρο των Χριστουγέννων, προκειμένου να αναγνωρίσουμε τι εννοούν με το όνομα αυτό. Ο ίδιος ποιητής, ο Κοσμάς, προσθέτει πως οι Μάγοι ρωτούσαν, Πού βρίσκεται εκείνο το παιδίον του οποίου εφάνη το δικό του άστρο; Με το να λέγει πως το άστρο είναι «δικό του», σημαίνει ότι ο Χριστός και το συγκεκριμένο άστρο δεν ταυτίζονται. Επίσης, μπορεί να εννοηθεί ότι ο Χριστός εξουσιάζει αυτό το άστρο, αφού είναι δικό του. Αυτήν την εξουσία τη διακρίνουμε στο ότι, όπως γράφεται αλλού, αυτό το άστρο το «προέπεμψε» ή το «προέβαλε» ο Χριστός. Επομένως ο Χριστός, σύμφωνα με τους υμνογράφους, αποστέλλει το άστρο του, για συγκεκριμένο σκοπό.

Παρουσιάζεται επίσης το άστρο να «μηνύει» στους Μάγους να προσκυνήσουν τον Χριστό. Παραλλήλως, για άλλο υμνωδό το άστρο «βοά» ή «κηρύττει» τη γέννηση του Χριστού. Ένας άλλος λέγει πως ο «αστήρ έδειξεν» στους Μάγους «τον προ ηλίου Λόγον» ή «δεικνύει» τον Χριστόν στους αστρολόγους. Όλες αυτές οι συμπεριφορές αφορούν σε πρόσωπα που μπορούν να επιφορτισθούν με την αποστολή να κηρύξουν ή να δείξουν κάτι σε κάποιους άλλους.

Ενισχυτικά αυτής της εκδοχής είναι και άλλα γνωρίσματα. Κατά την υμνωδία των ημερών, το άστρο «οδηγεί» τους αστροπολούντες Μάγους. Αυτό το άστρο για άλλους υμνωδούς «έλκει», βοηθεί δηλαδή τους κουρασμένους Μάγους να εκτελέσουν τον προορισμό τους. Ας θυμηθούμε μάλιστα το έξοχο κοντάκιο του Ρωμανού, πως οι Μάγοι «οδοιπορούν» μαζί με το άστρο. Το «οδοιπορώ» αφορά σε επίγεια συμπεριφορά, πράγμα που σημαίνει ότι το άστρο βρίσκεται εδώ στη γη μαζί με τους Μάγους. Άλλωστε αυτό, ότι δηλαδή βρίσκεται στη γη, συνάγεται και από την προτροπή που γίνεται προς εμάς να δούμε

τη Γέννηση του Χριστού, και αυτό θα επιτευχθεί όταν θα «ακολουθήσωμεν λοιπόν ένθα οδεύει ο αστήρ». Στις περιπτώσεις λοιπόν αυτές το άστρο βρίσκεται στη γη και προχωρεί μαζί με τους Μάγους προς το σπήλαιο της Βηθλεέμ, όπου καλούμεθα και εμείς να συνοδοιπορήσωμε. Ο αστήρ, λοιπόν, που παρουσιάζεται ως ον που ενεργεί ως άνθρωπος, έχει αποσταλεί από τον Χριστό, σύμφωνα με τους υμνογράφους, για τις συγκεκριμένες εργασίες (διακονίες) που αναφέρθηκαν.

Κατά συνέπεια, το άστρο αυτό, σύμφωνα με τα γνωρίσματα που του αποδίδουν οι υμνογράφοι, μπορεί να εκληφθεί ως οντότητα η οποία φέρει σε πέρας συγκεκριμένο έργο. Αυτό λοιπόν το ον που αποστέλλεται για συγκεκριμένο σκοπό, που μεταφέρει εντολές, που βοηθεί οδοιπόρους, δεν μπορεί παρά να είναι, σύμφωνα πάντοτε με τους υμνογράφους των ημερών, ένας άγγελος. Αν μάλιστα υπολογισθούν τα γνωρίσματα που του αποδίδονται, τότε πρέπει να θεωρηθεί πως πρόκειται για τον αρχάγγελο Γαβριήλ.

Ο Αρχάγγελος Γαβριήλ, αρχές 13^{ου} αι., Σινά.

Ο ΑΣΤΕΡΑΣ ΣΤΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

Νικόλαος Γκιολές

Καθηγητής Βυζαντινής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών

Γέννηση του Χριστού ως καθαυτό γεγονός δεν είχε στη διάρκεια των τριών πρώτων χριστιανικών αιώνων για τη θεολογία και τη λειτουργική καμία ουσιαστική σημασία. Μέχρι τις αρχές του 4^{ου} αι. δεν υπάρχει αυτοτελής γιορτή της Γέννησης. Τούτο οφείλεται στο ότι το ταπεινό και πολύ φυσικό γεγονός της Βηθλεέμ υπογράμμιζε κατά κύριο λόγο την ανθρωπινή φύση του Ιησού, ενώ βασική επιδίωξη των πρώτων πατέρων της Εκκλησίας τη δύσκολη για την επικράτηση του χριστιανισμού εκείνη εποχή, ήταν η υπογράμμιση της θείας φύσεώς Του και του σωτηριολογικού έργου Του. Γι' αυτό γίνονται μόνον αναφορές σε λεπτομέρειες από την ευαγγελική ιστορία της Γέννησης που καταδείκνυαν τη θαυμαστή κάθοδο στη γη του νέου Θεού, του Μεσσία, κάθοδο που αποτελεί το πλήρωμα, την εκπλήρωση των προφητειών της Παλαιάς Διαθήκης.

Μια από αυτές τις θαυμαστές λεπτομέρειες που πιστοποιούν την έλευση ενός νέου Θεού και την απαρχή μιας νέας εποχής, προερχόμενη μάλιστα όχι από τον εβραϊκό κόσμο, αλλά από τον εθνικό, είναι ο αστέρας του νέου βασιλιά που είδαν στην Ανατολή και ακολουθώντας τον οι σοφοί Μάγοι από την Περσία ήλθαν στην Παλαιστίνη για να προσκυνήσουν τον τεχθέντα βασιλέα των Ιουδαίων. Μιλάει γι' αυτό ο ευαγγελιστής Ματθαίος: «...και ιδού ο αστήρ, όν είδον εν τη ανατολή, προήγεν αυτούς έως ελθών εστάθη επάνω ού ην το παιδίον...» (Ματθ. 2, 2-12). Στο απόκρυφο κείμενο του Πρωτοευαγγελίου του Ιακώβου οι Μάγοι διευκρινίζουν περαιτέρω στους εβραίους αρχιερείς το είδος του άστρου που είδαν: «είδομεν αστέρα παμμεγέθη λάμψαντα εν τοις άστροις τούτοις και αμβλύναντα αυτούς, ώστε τους αστέρας μη φαίνε-

σθαι...». Σε συριακό απόκρυφο κείμενο αντιπαραβάλλεται ο αστέρας αυτός με τον ήλιο.

Ο αστέρας, σύμφωνα με το κανονικό κείμενο του ευαγγελιστή Ματθαίου (13, 7) και το απόκρυφο του ΨευφοΜατθαίου (2, 11) που ακολουθεί το πρώτο, στάθηκε πάνω από την οικία όπου βρίσκονταν το Παιδίον με τη μητέρα Του, ενώ κατά το απόκρυφο Πρωτοευαγγέλιο πάνω από σπήλαιο (13). Η πρώτη περίπτωση είναι ορθότερη γιατί, σύμφωνα με την επικρατούσα άποψη, η προσκύνηση των Μάγων, που συνδέεται με τη σφαγή από τον Ηρώδη των νηπίων «από διετούς και κατωτέρου, κατά τον χρόνον όν ηκριβωσε παρά των μάγων» (Ματθ. 2, 16), έγινε δύο χρόνια μετά τη Γέννηση του Χριστού. Τούτο ενισχύεται και από την εικονογραφία όπου ο Χριστός σε παραστάσεις Προσκύνησης των Μάγων αποδίδεται αρκετά ανεπτυγμένος ηλικιακά. Το δεύτερο συνηθίζεται στις παραστάσεις Γέννησης με τον νεογέννητο Ιησού φασκιωμένο μέσα στη φάτνη. Πολύ σύντομα τα δύο αυτά επεισόδια –η Προσκύνηση των Μάγων με τον μικρό Χριστό στην αγκαλιά της Παναγίας, που είναι το παλαιότερο, και η Γέννηση με το θείο Βρέφος στη φάτνη, που εμφανίστηκε τον 4^ο αι., μετά την καθιέρωση της αυτοτελούς γιορτής της Γέννησης– στη χριστιανική εικονογραφία θα συμπυκνωθούν σε μια σύνθεση, και ο εξάκτινος ή οκτάκτινος συνήθως αστέρας θα εικονίζεται στον ουρανό μπροστά από τους Μάγους και θα απουσιάζει συχνά από τη σκηνή της Γέννησης με τη φάτνη. Την εμφάνιση του αστέρα με την προσκύνηση των Μάγων συνδέουν το γεγονός της Γέννησης του Ιησού και οι πρώτοι χριστιανοί

συγγραφείς, όπως ο Ιουστίνος, ο Ωριγένης, ο Ευσέβιος, ο Γρηγόριος ο Θεολόγος και ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος.

Η παρουσία του αστέρα σε παραστάσεις Γέννησης όπου θα συνυπάρχει το επεισόδιο της Προσκύνησης των Μάγων θα πρέπει να ερμηνευθεί με βάση τις παλαιοδιαθηκικές μαρτυρίες τις οποίες οι χριστιανοί πατέρες ερμήνευσαν ως προφητείες, προεικονίσεις της έλευσης του Χριστού και της απαρχής μιας νέας εποχής. Ο αστέρας στις περιπτώσεις αυτές είναι σύμβολο του νέου θεού. Μια από τις σημαντικότερες προφητείες του είδους είναι αυτή του Μωυσή· περιλαμβάνεται στο βιβλίο των Αριθμών (24, 17) και διακηρύσσει ότι: *«ανατελεί άστρον εξ Ιακώβ, αναστήσεται άνθρωπος εξ Ισραήλ και θραύσει τους αρχηγούς Μωάβ...»*. Ήδη ο μάρτυρας Ιουστίνος (2^{ος} αι.) συσχέτισε το κείμενο με τον Χριστό, που έμελλε να ανατείλει ως άστρο. Αυτόν θα ακολουθήσει τον 4^ο αι. ο εκκλησιαστικός ιστορικός Ευσέβιος και αργότερα ο υμνογράφος Ρωμανός ο Μελωδός. Μονοφυσιτικές μάλιστα λαϊκές παραδόσεις ταυτίζουν το θείο Βρέφος με αστέρα που κατήλθε από τον ουρανό, εισήλθε στο σπήλαιο και μεταμορφώθηκε στον επίγειο Χριστό. Η απόδοση της μορφής του νέου θεού με το σύμβολο του οκτάκτινου, συνήθως, ή πολυάκτινου αστέρα πηγάζει από τις παλαιές απόψεις των αστρολατρών Χαλδαίων, που επηρέασαν και πολλούς σημιτικούς λαούς και που συμβόλιζαν τη θεότητα με οκτάκτινο αστέρα. Οι χριστιανοί χρησιμοποίησαν για προσηλυτιστικούς λόγους την ευρύτατα διαδεδομένη και οικεία στους μη χριστιανούς παραπάνω αντίληψη, για να διευκολύνουν την είσοδό τους στη νέα θρησκεία. Εξ αυτού προήλθε το από πολύ νωρίς (3^{ος} αι.) πλατιά διαδεδομένο σύμβολο/μονόγραμμα του Χριστού, το χριστόγραμμα, που αποτελείται από διασταυρούμενα τα γράμματα Χ και Ρ.

Σε μερικά απόκρυφα κείμενα ο αστέρας της Βηθλεέμ περιγράφεται σαν στήλη φωτός που διεισδύει στο σπήλαιο. Τούτο συμφωνεί με ανάλογες εικονογραφικές αποδόσεις του θέματος στη βυζαντινή και μεταβυζαντινή τέχνη, όπου από τεταρτοκύκλιο ουρανού κατέρχεται φωτεινή δέσμη με άστρο συνήθως στην απόληξη ή λίγο πιο πάνω ή

παράπλευρα, και διαπερνώντας την οροφή του σπηλαίου στέκεται πάνω από τη φάτνη.

Παράλληλα με την απεικόνιση του αστέρα που οδηγεί τους Μάγους, σύμφωνα με την ευαγγελική παράδοση, απαντά πολύ συχνά από τον 6^ο αι., κυρίως στην Ανατολή, και η περίπτωση του σκηπτοκρατούντος αγγέλου –σπάνια σε μερικά μεταβυζαντινά παραδείγματα θα κραδαίνει σπάθη– να προηγείται των Μάγων και να τους δεικνύει τον τόπο με τον νεογέννητο Χριστό, ή να στέκεται παράπλευρα, όταν προσκυνούν οι Μάγοι. Ο άγγελος-αστέρας εικονίζεται συνήθως πεζός, λιγότερο έφιππος σε μερικά υστεροβυζαντινά και μεταβυζαντινά παραδείγματα. Σπανιότερα εικονίζεται ιπτάμενος. Σε μερικές περιπτώσεις συνυπάρχει με τον αστέρα. Σε έργο του περίφημου Κρητικού ζωγράφου Μιχαήλ Δαμασκηνού με την Προσκύνηση των Μάγων η ιπτάμενη μικροσκοπική μορφή του αγγέλου ακτινοβολεί ως αστέρας. Αποδίδεται έτσι ρεαλιστικότερα ο άγγελος-αστέρας.

Η προσωποποίηση του άστρου οφείλεται κυρίως στην επίδραση της αυτοκρατορικής εθιμοτυπίας, η οποία πολύ ενωρίς μεταφέρθηκε στον νέο Βασιλιά-Χριστό για να υπογραμμιστεί η θείκη φύση Του. Όπως στα ανάκτορα οι προσερχόμενοι για να ζητήσουν ακρόαση από τον αυτοκράτορα συνοδεύονται από αξιωματούχο, το ίδιο πρέπει να γίνεται και με αυτούς που προσέρχονται για να προσκυνήσουν τον νέο κοσμοκράτορα Χριστό. Παράλληλα, αποφασιστική είναι και η επίδραση της ελληνικής ανθρωποκεντρικής τέχνης, η οποία προσωποποιεί τις ασώματες πνευματικές δυνάμεις και έρχεται σε αντίθεση με την ανατολική αντίληψη, που τις αποδίδει με το σύμβολο του φωτεινού αστέρα. Τούτο διασαφηνίζεται επακριβώς σε συριακό απόκρυφο. Λέγει το κείμενο, σε ελεύθερη μετάφραση: *«άγγελος στάλθηκε στην Περσία. Αυτός εμφανίστηκε και φώτισε όλη τη γη της Περσίας με τη μορφή λαμπερού αστέρα... και οδήγησε τους πέρσες Βασιλείς στα Ιεροσόλυμα»*. Ανάλογες είναι και οι απόψεις των πατέρων της Εκκλησίας, όπως οι άγιοι Γρηγόριος ο Θεολόγος και Ιωάννης ο Χρυσόστομος, αλλά και του Ρωμανού του Μελωδού.

Η ΜΕΤΟΥΣΙΩΣΗ ΤΟΥ ΑΣΤΕΡΟΣ

Αθηνά Σχινά

Κριτικός και Ιστορικός Τέχνης Πανεπιστημίου Αθηνών

τις περισσότερες «Γεννήσεις» της δυτικής εικονογραφίας εμφανίζεται η Θεοτόκος ημικλινής ή αναγειρόμενη να κοιτά έκπληκτη το αποκαλυπτικό γεγονός και να δέεται στο θείο βρέφος. Κοντά, άλλοτε σε ισοκεφαλία με τη Θεοτόκο, άλλοτε λίγο παράμερα, παρουσιάζεται ο Ιωσήφ, και πλάι του οι αγραυλούντες ποιμένες. Κοντά στους ποιμένες βλέπουμε συνήθως και τους τρεις μάγους, με έναν εξ αυτών να είναι σκουρόχρωμος. Οι μάγοι εμφανίζονται με δύο εκδοχές. Στη μία, όταν η παράσταση της «Γέννησης» περιλαμβάνει στη σύνθεση και την «Προσκύνηση των Μάγων». Στην άλλη, όταν εμφανίζονται σε μια ξεχωριστή σύνθεση, που ανάγεται αποκλειστικά στο επεισόδιο της προσκύνησης. Και στις δύο περιπτώσεις ο αστέρας σχετίζεται με τους μάγους και κατ' επέκταση με τον Χριστό.

Με πρώτη ματιά, η ύπαρξη του αστέρα, μαζί με τις υπόλοιπες αφηγηματικές και πλαισιωτικές λεπτομέρειες, θα μπορούσε να θεωρηθεί απλώς ενισχυτική της επιδιωκόμενης συναισθηματικής ατμόσφαιρας. Στην πραγματικότητα το θέμα εμφανίζεται αρκετά πιο περίπλοκο. Ο αστέρας και οι μάγοι δεν ανεξαρτητοποιούνται ούτε από προβλήματα δογματικής φύσεως ούτε από τις νεοπλατωνικές ιδέες της εποχής. Οι μάγοι έρχονται «εξ Ανατολών» – απ' όπου και οι «Γεννήσεις» της ορθόδοξης εικονογραφίας, στις οποίες υπάρχει πάντοτε ο αστέρας. Επομένως, αυτός έμμεσα συναρτάται και με διαφορετικές δογματικές πεποιθήσεις για τη φύση του Χριστού. Παρεμφερείς είναι οι προσεγγίσεις και για τους «εξ Ανατολών» μάγους, με εξαίρεση την αλληγορική αποδοχή τους ως συμβόλων της κοσμικής εξουσίας η οποία υποκλίνεται στη θρησκευτική.

Έχουμε, είναι αλήθεια, λίγες περιπτώσεις στη δυτική εικονογραφία όπου εμφανίζεται ο αστέρας· και σε αυτές, σύμφωνα με τον καθολικισμό, συμβολίζεται η έλευση του Θεού, η ενσάρκωσή του και η μετέπειτα επιστροφή του στους ουρανούς με την Ανάσταση. Όταν, ιδιαιτέρως, οι ακτίνες του φωτίζουν το Βρέφος, συμβολίζεται η θεική υπόσταση του ενσαρκωθέντος.

Την αναγγελία του χαρμόσυνου γεγονότος αναλαμβάνει ένας ή, συννηθέστερα, δύο άγγελοι. Το άστρο μετουσιώνεται, γίνεται φως ιλαρό, διαχεόμενο σε όλη την ατμόσφαιρα. Γίνεται επίσης, στις περιπτώσεις που παριστάνονται περισσότεροι από δύο αγγέλους, εντολή Θεού μεταφερόμενη στη γη μέσω των ουρανίων ταγμάτων.

Μέχρι την αναγέννηση σπανίζουν εντυπωσιακά οι παραστάσεις που εικονίζουν τον αστέρα, κι όσες υπάρχουν προέρχονται κυρίως από τα εικονογραφημένα χειρόγραφα. Εξάιρεση, η κυριότερη ίσως, αποτελεί μια τοιχογραφία του Τζιότο (1302-5) στο Παρεκκλήσιο Σκροβένι της Πάδοβας, όπου η απεικόνιση του αστέρα με τη μορφή κομήτη μοιάζει να ακολουθεί την ερμηνεία του Ωριγένη (185-254).

Ένα από τα πρώτα εικονογραφημένα χειρόγραφα που παρουσιάζουν τη Γέννηση χωρίς τον αστέρα, τον οποίο έχουν υποκαταστήσει τέσσερις άγγελοι, οι οποίοι ταυτοχρόνως συμβολίζουν και τους Ευαγγελιστές, είναι η «Βίβλος των Κελτών», αναγόμενη στον 8^ο αι. Το κείμενό της βασίζεται στη λατινική μετάφραση (Vetus Latina) του 3^{ου} αι., ενώ το εικονογραφικό της πρότυπο ανάγεται σε βυζαντινές και κοπτικές πηγές, που έχουν υποστεί ιταλικές τροποποιήσεις. Τη Βίβλο αυτή, που είχε κλαπεί από την Εκκλησία των Κελτών το 1007, εντόπισε και διέσωσε ο στρατός του Oliver Cromwell (1599-1658), μεταφέροντάς την στο Δουβλίνο.

Το «Ευαγγέλιο του Ερρίκου Β΄» (1007-1012), ιδρυτή της Επισκοπής της Βαμβέργης (1002-1024), μας διασώζει δύο συναρτώμενες παραστάσεις. Στη μια απεικονίζεται η Γέννηση που στο κέντρο της βρίσκεται ο Χριστός, με εκατέρωθέν του σε ισοκεφαλία τον Ιωσήφ και τη Μαρία, ενώ επάνω δεξιά παρουσιάζεται, αντί του αστέρος, ζεύγος αγγέλων. Στην άλλη εμφανίζεται υπερμεγέθης άγγελος στην κορυφή λόφου να αναγγέλλει το γεγονός στους ποιμένες.

Η πρώτη παράσταση εικονισμού του αστέρος στα δυτικά χειρόγραφα, προέρχεται από το «Ψαλτήρι Ingeborg» (folio 17 recto) της Δανίας (1195). Ανήκε στη πριγκίπισσα Ελεονόρα, μετέπειτα σύζυγο του Φιλίππου Β΄ (1180-1223) και βασίλισσα της Γαλλίας. Βρίσκεται στο Μουσείο Conte του Chantilly. Η παράσταση με τους μάγους χωρίζεται σε δύο οριζόντιες ζώνες. Στην επάνω, με έντονα και φωτεινά χρώματα, εικονίζονται και οι μάγοι (όλοι με λευκό δέρμα) να γνωστοποιούν στον Ηρώδη την εκπλήρωση της προφητείας. Στην κάτω ζώνη οι μάγοι έχουν φτάσει στον Χριστό, που δεν βρίσκεται πλέον στη φάτνη, αλλά στην αγκαλιά της ένθρονης Παναγίας, και τους ευλογεί. Ο μεσαίος μάγος δείχνει τον αστέρα, που, τοποθετημένος πάνω από το κεφάλι της Θεοτόκου, υποδεικνύει συμβολικά τη γαστέρα της ενσάρκωσης.

Χαρακτηριστικό είναι ένα ζωγραφικό μετάλλιο από εικονογραφημένη σελίδα της «Βίβλου της Βιέννης» (1220-30), όπου εμφανίζονται αντί των τριών, τέσσερις μάγοι, που συμβολίζουν τα τέσσερα πέρατα της

Οικουμένης. Ο Χριστός, σε μεγαλύτερη κλίμακα, κρατεί στο αριστερό του χέρι κορώνα, ως σημάδι της βασιλείας του, δείχνοντας στους μάγους την παύση της δικής τους εξουσίας και των συνακόλουθων δεισδαιμονιών (Codex Vindobonensis 2554, folio 2 verso).

Έναν αιώνα αργότερα (1308-10), στο «Ψαλτήρι De Lisle» του Βρετανικού Μουσείου εμφανίζεται κοντά στη Γέννηση το θέμα της ειδοποίησης των ποιμένων από άγγελο που κρατεί τη χαρακτηριστική ταινία με την εξαγγελία «gloria in excelsis deo».

Στα 1410-1416 εμφανίζονται «Οι Πολύ Πλούσιες Ώρες του Δούκα του Berry», φιλοτεχνημένες εξαιρετικά από τους αδελφούς Limbourg για τον αδελφό του Καρόλου Ε΄ της Γαλλίας. Οι «Ώρες» εκείνες στη συνέχεια συμπληρώθηκαν (1485-89) κατόπιν παραγγελίας του Δούκα Καρόλου Α΄ της Σαβοΐας και της συζύγου του Blanche de Montferrat. Η παράσταση της «Προσκύνησης των Μάγων» στο χειρόγραφο αυτό, θεωρείται η σημαντικότερη της εποχής και η πλέον περιγραφική. Εικονίζεται η Παναγία βρεφοκρατούσα, στον τύπο της βασίλισσας που εμφανίζει στον λαό τον διάδοχο προς αναγνώριση του αξιώματός του. Πίσω της βρίσκονται αυλικές θεραπαινίδες. Ο Χριστός βρέφος δέχεται την προσκύνηση των Μάγων. Πρώτος όμως γονατίζει στα πόδια της Θεοτόκου ο Ιωσήφ. Το τετράπλευρο πλαίσιο της παράστασης, στο αριστερό του άνω άκρο, περιλαμβάνει και ενσωματώνει μια ημικυκλική απόληξη, προκειμένου να τονιστεί ιδιαίτερως η παρουσία του αστέρος περικυκλωμένου από υμνωδούς αγγέλους. Οι ακτίνες του περνούν μέσα από ανοίγματα της ψάθινης στέγης, καταλήγοντας στο φωτοστέφανο της Παναγίας. Στο βάθος διακρίνονται, σκόπιμα, τα χαρακτηριστικά μεσαιωνικά κτίρια της Bourges, πρωτεύουσας της επαρχίας του Berry. Από την απεικόνιση αυτή επηρεάστηκαν αργότερα οι Ιταλοί ζωγράφοι Stefano da Zevio (1435) και Gentile da Fabriano (1423).

Κατ' απομίμηση του Δούκα του Berry, και κυρίως της Blanche de Montferrat, η πριγκίπισσα Άννα της Βρετανίας, και μετέπειτα βασίλισσα της Γαλλίας (1477-1514), είχε παραγγείλει στους μικρογράφους

Jean Bourdichon (1457-1521) και Jean Poyet (1465-1515) τις δικές της «Μεγάλες Ώρες», όπως τις ονόμασε: ένα βιβλίο προσευχών με 49 ολοσέλιδες μινιατούρες, σήμερα στην Εθνική Βιβλιοθήκη του Παρισιού. Στην παράσταση της «Γέννησης», συναντάται για πρώτη φορά το αστέρι χωρίς τους μάγους. Στην άνω αριστερή γωνία εμφανίζονται οι ακτίνες του να περνούν από μια οπή της ξυλοστεγούς φάτνης φωτίζοντας τον Ιωσήφ(!), ο οποίος αν και έχει φωτοστέφανο παραμένει στο σκοτάδι της άγνοιας, τόσο που χρειάζεται επιπλέον το τεχνητό φως από ένα φανάρι που κρατεί στα χέρια του. Πίσω του διακρίνονται τα ερείπια αρχαίου οικοδομήματος. Συμβολίζουν τις παλιές ειδωλολατρικές δοξασίες, στις οποίες, μέχρι εκείνη την αποκαλυπτική ώρα, ο Ιωσήφ στηρίζει τα νώτα του. Τα ερείπια αρχίζουν να καλύπτονται από την ξύλινη στέγη (συμβολισμός του κατοπινού ξύλου του Σταυρού) της νέας θρησκείας. Ο Χριστός εκλύει, μέσα από τη φάτνη, αυτόνομο φως, που δεν σχετίζεται με εκείνο του αστέρος, και φωτίζει τη μητέρα του, που τη στιγμή εκείνη αντιλαμβάνεται τον εφεξής ρόλο της. Σε ένα άνοιγμα του στεγάστρου, παρουσιάζονται τέσσερις ποιμένες: συμβολίζουν τους Ευαγγελιστές και την κατοπινή διάδοση των λόγων του Κυρίου (Folio 51verso).

Στο «Βιβλίο των Ωρών» του καρδινάλιου Alessandro Farnese (1520-1589), γνωστότερο ως «Ore di Nostra Donna», ζωγραφισμένο από τον μινιατουρίστα Giulio Clovio (1498-1578) ανάμεσα στα χρόνια 1537-46, η «Γέννηση» παρουσιάζεται μέσα από γαλάζιες, σμαραγδένιες, ρόδινες και χρυσαφένιες αποχρώσεις. Στον λυρικό ρεαλισμό συντελούν η θεατρική κίνηση των σωμάτων, το ογκοπλαστικό σχέδιο και οι φωταυγείς τόνοι της ιλαρότητας του αστέρος, τη μετουσιωμένη διάχυση του οποίου υποδεικνύει ένας άγγελος, στο άνω δεξί τμήμα της παράστασης, η οποία κατά τα άλλα φέρει όλα τα χαρακτηριστικά στιλιστικά γνωρίσματα της ύστερης Αναγέννησης.

Πριν, ωστόσο, από την Αναγέννηση, κατά τον 14^ο κυρίως αιώνα, υπάρχουν αρκετοί ζωγράφοι που εμφανώς επηρεάστηκαν από την ορθόδοξη εικονογραφία του θέματος. Θα ξεχώριζα δύο τουλάχιστον

παραδείγματα, με εμφανή την παρουσία του αστέρος. Το ένα αφορά τον λεγόμενο «Ζωγράφο της Αδριατικής», όπου στη δική του «Γέννηση» (πρώτο τέταρτο 14^{ου} αι.) το άστρο υπέρκειται της κεφαλής του Χριστού· το άλλο είναι του Lorenzo Veneziano, που ζωγράφισε τη βυζαντινίζουσα εικόνα του στα 1360-70. Και οι δύο εικόνες βρίσκονται σήμερα στο Εθνικό Μουσείο Βελιγραδίου.

Ο θαυμασμός και η σχέση που είχαν αναπτύξει τον 15^ο αιώνα οι δυτικοί ζωγράφοι με τους βυζαντινούς, φαίνεται ιδιαίτερα μέσα από μια «Προσκύνηση μάγων» που ζωγραφίζει ο Μπενότσο Γκοτσόλι, συνεργάτης του Φρα Αντζέλικο στις εργασίες του Βατικανού και αργότερα στο Παρεκκλήσι της Παναγίας του Ορβιέτο. Το 1459, ο Γκοτσόλι προσκαλείται στη Φλωρεντία για να φιλοτεχνήσει το Παρεκκλήσι των ανακτόρων των Μεδίκων. Οι μάγοι της «Προσκύνησής» του έχουν τα χαρακτηριστικά προσωπικοτήτων της εποχής και στη συνοδεία τους περιλαμβάνεται έφιππος ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου Ιωάννης VIII ο Παλαιολόγος (!), ενώ το αστέρι υπέρκειται της μορφής του ως ολόλαμπρος Ήλιος.

Την υποκατάσταση του αστέρος με τον ήλιο της δικαιοσύνης την έχουμε ήδη λίγο ενωρίτερα, στην «Προσκύνηση των Μάγων» του Τζεντίλε ντα Φαμπριάνο (Ουφίτσι Φλωρεντίας, 15^{ος} αιώνας). Την ίδια εποχή και στην ίδια πόλη των φώτων, ο Λορέντζο Μόνακο ζωγραφίζει τη δική του «Προσκύνηση», όπου πάνω από το κεφάλι του Χριστού διακρίνεται εμφανώς το υπέρλαμπρο άστρο.

Μέσα από διάφορες συμβολικές υποκαταστάσεις ή μετουσιώσεις του άστρου της Βηθλεέμ, υπάρχουν αρκετά θέματα που δημιούργησαν κατόπιν παραγγελιών πολλοί ζωγράφοι. Συνοπτικά αναφέρω τα έργα των Βαν ντερ Βάιντεν (1460), Χανς Πλέντενβουρφ και Στέφαν Λόχχερ (1460, όπου το άστρο αποτυπώνεται σε μια σημαία της ακολουθίας των μάγων), Πιέρο ντέλα Φραντσέσκα (1477), Ούγκο βαν ντερ Γκους (1475), Λεονάρντο ντα Βίντσι (1481), Γιάκοπο Μπασάνο (1560), Δομ. Θεοτοκόπουλου (1567, 1570, 1574), Καραβάτζιο («Μαντόνα του Λορέττο», 1604).

Η ΤΩΝ ΜΑΓΩΝ ΠΡΟΣΚΥΝΗΣΙΣ

ΙΔΟΥ ΜΑΓΟΙ ΕΞ ΑΝΑΤΟΛΩΝ...

Στράτος Θεοδοσίου - Μάνος Δανέζης

ε το άστρο της Βηθλεέμ συνδέθηκε αρκετά νωρίς το ερώτημα: Ποιοι ήταν οι σοφοί Μάγοι που, καθοδηγούμενοι, κατά Ματθαίον, από το άστρο, ήλθαν από την Ανατολή στην Ιερουσαλήμ και από εκεί στη Βηθλεέμ για να προσκυνήσουν τον νεογέννητο Ιησού;

Ο Ιουστίνος ο Μάρτυρας, σε περισσότερο από ένα χωρία του Διαλόγου προς Ιουδαίον Τρύφωνα, υποστηρίζει ότι οι Μάγοι ήταν Άραβες (π.χ.: «*Των από Αραβίας ουν μάγων ελθόντων εις Βηθλεέμ...*» P. G., Διάλογος προς Ιουδαίον Τρύφωνα, 78, 78). Την ίδια άποψη θα υποστηρίξουν λίγο αργότερα τόσο ο Τερτυλλιανός στο Κατά Μαρκίωνος (Adv. Marcionem III, XIII) όσο και ο Ιερώνυμος (340-460), ότι δηλ. οι Μάγοι ήταν αστρολάτρες Ναβαταίοι από την Πετραία Αραβία.

Πολλοί μελετητές των Γραφών, ορμώμενοι από την αναφορά του Βιβλίου του Δανιήλ, «...ουκ επερωτά επαοιδόν, μάγον και Χαλδαίον» (Δαν. Β', 10), υποστήριζαν ότι οι Μάγοι ήταν Χαλδαίοι, επικαλούμενοι μάλιστα το γνωστό γεγονός ότι στη Βαβυλώνα είχε δημιουργηθεί, κατά την αιχμαλωσία, μια ισχυρή εβραϊκή κοινότητα, που ίσως να αντάλλαξε θεολογικές-επιστημονικές απόψεις με τους Χαλδαίους σοφούς.

Ο Ιάκωβος (Πρωτοευαγγέλιο), αντιθέτως, αλλά και ο Ησύχιος και ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος (337/345-407), αναφέρουν ότι οι Μάγοι κατάγονταν από την Περσία, αφού σ' αυτήν τη χώρα οδηγούσε η ονομασία «μάγος», που σήμαινε τον σοφό ιερέα του Ζωροαστρισμού. Αφετέρου, ο πολυγραφότατος Ωριγένης ο Αλεξανδρινός (185-254) πίστευε ότι οι Μάγοι ήταν Αιγύπτιοι «επαοιδοί» (P. G., 13, 768B), άποψη την οποία συμμεριζόταν και ο Μέγας Αθανάσιος, που αναφέρει τους Μάγους ως Αιγυπτίους επαοιδούς (P. G., 26, 952). Τέλος, άλλοι μελετητές

των Γραφών υποστήριζαν ότι οι «μάγοι» ήταν Αφγανοί σοφοί από τη μακρινή Βακτριανή....

Σύμφωνα με τους σκεπτικιστές και ορθολογιστές ερευνητές, οι τρεις Μάγοι από την Ανατολή είναι ένας μύθος τον οποίο έπλασαν οι εξ Ιουδαίων Χριστιανοί, που ανέμεναν τον Μεσσία όχι μόνο ως Σωτήρα ελευθερωτή, αλλά συγχρόνως και ως σπουδαίο γήινο βασιλιά που θα υπέτασσε τους άλλους λαούς της οικουμένης. Έτσι, οι σοφοί Μάγοι, με την παρουσία και το προσκύνημά τους, αλλά και με το είδος των δώρων τους, επικύρωναν προκαταβολικά τόσο τη γήινη κυριαρχία όσο και την κοσμοσωτήρια και ειρηνοποιό αποστολή του νέου βασιλιά. Άλλοι όμως ορθολογιστές ερευνητές αντιτείνουν ότι θα ήταν αδιανόητο και απαράδεκτο για τους μονοθεϊστές Ιουδαίους, Μάγοι μιθραϊστές από την Ανατολή να επικυρώσουν τη γέννηση του δαυϊδικού Μεσσία τους, και θεωρούν την εν λόγω ευαγγελική αναφορά εμβόλιμη, μεταγενέστερη και μιθραϊστικό κατάλοιπο.

Ο εκκλησιαστικός συγγραφέας Κόιντος Σεπτίμιος Τερτυλλιανός (2^{ος} αι.) θεωρεί τους Μάγους ως βασιλείς («... βασιλείς Αράβων και Σαβά δώρα προσάξουσι» Ψαλ. 71, 10). Την άποψη αυτή αποδέχτηκε η παράδοση και έτσι μεγαλοπρεπείς απεικονίζει τους Μάγους η θρησκευτική τέχνη.

Τα ονόματά τους δεν διασώθηκαν. Πρώτος αναφέρεται ονομαστικά στους Μάγους ο Βέδας ο Αιδέσιμος (Venerable Bede, 672-735), επιφανής Άγγλος εκκλησιαστικός συγγραφέας, με τα ονόματα Γκαθεσπά, Μελχιώρ και Βιθισαρεά (στα χειρόγραφα της Παρισίνης Βιβλιοθήκης, του 8^{ου} αιώνα [Liber pontificalis ecclesiae Revenatis του ιστορικού Angellus της Ραβέννας] ονομάζονται Γκεθασπώ, Μελχιώρ και Βιθισαρεά). Ο Konrandin Ferrari d' Ochierno (1969) και ο Κ. Χασάπης (1970) αναφέρουν ότι ο Βέδας και ο Angellus κατά πάσα πιθανότητα άντλησαν τις πληροφορίες τους για τα ονόματα των τριών Μάγων από ένα μωσαϊκό στον ναό του Αγίου Απολλιναρίου του Νέου της Ραβέννας (560), όπου ένας ανώνυμος Βυζαντινός αγιογράφος παρου-

οίασε για πρώτη φορά τα ονόματα αυτά. Η παράδοση όμως διατήρησε τα ονόματα που έδωσαν στους τρεις Μάγους οι συγγραφείς του 9^{ου} αιώνα: πρώτος ο Γκάσπαρ, που προσέφερε τον χρυσό, δεύτερος ο Μελχιώρ, που έφερε τον λίβανο, και τρίτος ο Βαλτάσαρ, που παρέδωσε στο θείο βρέφος τη σμύρνα.

Τα ελληνικά εγκυκλοπαιδικά λεξικά, στο λήμμα «Μάγος» αναφέρουν ότι σημαίνει τον σοφό άνδρα που ανήκε στη μηδική τάξη των ιερέων της Περσίας. Την ίδια ερμηνεία δίνει και το Concise Oxford Dictionary (1971): Magus (Magi): Member of ancient persian priestly caste; the (three) Magi, the «wise men» from the East who brought offerings to the infant Christ, δηλ.: Μάγος (Μάγοι), Μέλος της αρχαίας περσικής ιερατικής κάστας· οι (τρεις) Μάγοι είναι οι «σοφοί άντρες» από την Ανατολή οι οποίοι έφεραν δώρα στον μικρό Χριστό.

Για τους μάγους γενικά, πρώτος από τους αρχαίους Έλληνες συγγραφείς δίνει συγκεκριμένες πληροφορίες ο Ηρόδοτος. Ο μεγάλος ιστορικός αναφέρει ότι μεταξύ των έξι φυλών της Μηδίας υπήρχε μία από την οποία προέρχονταν οι λεγόμενοι μάγοι: ιερείς, αστρολόγοι-αστρονόμοι και θεματοφύλακες των επιστημονικών γνώσεων της εποχής τους. Κατείχαν τη συμπυκνωμένη πείρα της φυλής τους, που μεταδιδόταν από γενιά σε γενιά, και έτσι ήταν μάντεις, αποκρυφιστές και ερμηνευτές των ονείρων αλλά και των φαινομένων της φύσης. Γενικά ήταν σοφοί που είχαν πρόσβαση στην υπερβατική γνώση. Παρατηρούσαν τα άστρα και όλα τα ουράνια σώματα και από τις κινήσεις τους έκαναν προβλέψεις για το μέλλον και τις τύχες των βασιλέων, των αυλικών αλλά και των κοινών ανθρώπων. Για τους λόγους αυτούς είχαν ουσιαστική δύναμη και ασκούσαν σημαντική πολιτική επιρροή. Από τη Μηδία, ισχυρή τάξη μάγων δημιουργήθηκε και στην Περσία. Στη λεγόμενη Στήλη του Μπεχιστούν απεικονίζεται ο Δαρείος ο Α΄ στηριγμένος στο τόξο του να πατάει με το πόδι του τον σωριασμένο καταγής ηττημένο μάγο Γκαουμάτ ή Γαυμάτα, τον Ψευδοσμέρδη, που επιχείρησε, υπερεκτιμώντας τη δύναμή του, να σφετεριστεί τον θρόνο των Αχαιμενιδών το 520 π.Χ.. Πράγματι η τάξη των μάγων είχε μεγάλη

δύναμη στα σχετικά με τη διοίκηση της χώρας θέματα, αφού συχνά επηρέαζε με τις «προβλέψεις» και τους «χρησμούς» της τις αυτοκρατορικές αποφάσεις.

Όπως αναφέρεται, οι μάγοι οργανώθηκαν από τον Ζαρατούστρα σε τρεις ειδικές ομάδες –Χερδέβ, Μοδέβ και Διτούρ Μοδέβ– ανάλογα με τις συγκεκριμένες γνώσεις και ενασχολήσεις τους. Όντως, στους Gatha (Στίχους) της Αβέστα (το ιερό Βιβλίο του Νόμου του Ζωροαστρισμού) υπάρχει ο όρος «μαγαβάν», ενώ και στην υπόλοιπη Αβέστα απαντάται ο όρος «μόγου» και «μάγου», ως επίθετο παράγωγο λέξης «μάγα», που σημαίνει δώρο. Σύμφωνα με τον G. Ricciotti (1941), επειδή ως «μάγα», δηλαδή θεϊκό δώρο, εθεωρείτο η διδασκαλία του Ζωροάστρη, με τον όρο «μόγου» ή «μάγου» (και τελικά «μάγος»), που σημαίνει τον «μετέχοντα στο (θείο) δώρο», χαρακτηρίζαν τους μαθητές ή τους ιερείς του Ζωροαστρισμού.

Αν οι Μάγοι που προσκύνησαν το Βρέφος ήταν όντως ιερείς του Ζωροαστρισμού, έπρεπε, ως «σοφοί άνδρες», να ήταν αντίπαλοι των ψευδομαντικών διδασκαλιών των Χαλδαίων, οι οποίες καταδικάζονται στην Αβέστα. Σύμφωνα με τον Διογένη Λαέρτιο (Βίοι Φιλοσόφων, II, 45, Σωκράτης) κάποιος μάγος από τη Συρία είχε προβλέψει το τραγικό τέλος του Σωκράτη: «Ο Αριστοτέλης διηγείται ότι κάποιος μάγος από τη Συρία που ήλθε στις Αθήνας, προείπε ότι κοντά στα άλλα δεινά που απειλούσαν τον Σωκράτη, αυτός θα είχε και βίαιο τέλος».

Λέγεται ότι οι μάγοι, ως άνθρωποι πολυμαθείς, είχαν κύκλο μαθητών στους οποίους συμπεριλαμβάνονταν και αρχαίοι Έλληνες φιλόσοφοι. Μια παράδοση αναφέρει ως έναν από τους μαθητές τους τον Πρωταγόρα...

Η χριστιανική παράδοση αναφέρει ότι οι κατακτητές Πέρσες του Χοσρόη Β', το 614 μ.Χ., δεν βεβήλωσαν τον Ναό της Γεννήσεως επειδή σεβάστηκαν την εικόνα (ή μεγαλοπρεπές μωσαϊκό) που κοσμούσε την είσοδο του ναού, με θέμα την Προσκύνηση των Τριών Μάγων, τους οποίους οι Πέρσες θεωρούσαν ομοεθνείς τους.

Γενικά όμως μάγοι αναφέρονται σε όλους τους σπουδαίους ανατολικούς λαούς της αρχαιότητας, άνθρωποι που, όπως φαίνεται, ασκούσαν σημαντική επίδραση στη θρησκευτική ζωή και στα δημόσια πράγματα των κοινωνιών αυτών –είναι οι ίδιοι τους οποίους οι Έλληνες αποκαλούσαν και «παιδαγωγούς». Φαίνεται, λοιπόν, ότι οι μάγοι αντιπροσώπευαν τον ολιγομελή μυστικιστικό πυρήνα ανθρώπων που υπήρχε πάντα στο εσωτερικό όλων των μεγάλων θρησκειών. Μια ομάδα ευσεβών ιερέων, πολυμαθών και μνημένων που εργαζόταν για το συνολικό καλό.

Αυτός είναι ο λόγος που κάθε λαός της Ανατολής θέλει τους τρεις Μάγους δικούς του, αφού ουσιαστικά είναι άγνωστη η χώρα προέλευσής τους. Έτσι, κάποιοι Πέρσες χωρικοί από την κωμόπολη Σαβέχ, νοτιοδυτικά της Τεχεράνης, είπαν στον Βενετσιάνο έμπορο και τυχοδιώκτη ταξιδευτή Μάρκο Πόλο, όπως αναφέρει ο ίδιος στην αφήγηση του ταξιδιού του, καθώς διερχόταν από την περιοχή τους οδεύοντας προς την Κίνα, πως οι Μάγοι ξεκίνησαν από εκεί. Για να αποδείξουν μάλιστα τον ισχυρισμό τους, οι χωρικοί έδειχναν σχετικά αρχαϊκά κείμενα γραμμένα σε σφηνοειδή γραφή. Η αξιοπιστία της πληροφορίας δεν μπορεί, βέβαια, να συζητηθεί με ιστορικά επιστημονικά κριτήρια.

Αλλά και η περίφημη πόλη Σιππάρ της Βαβυλωνίας (η Σεφαρβαίμ της Παλαιάς Διαθήκης), σημερινή Αμπού Χαμπά, νοτιοδυτικά της Βαγδάτης, πιθανολογείται ως η πόλη από την οποία ξεκίνησαν οι Μάγοι, αφού μάγοι ονομάζονταν από τους Βαβυλώνιους οι σοφοί ιερείς του μεγάλου θεού Ήλιου Σαμάς. Την άποψη υποστηρίζει ο Άγγλος αστρονόμος David Hughes (1976), που θεωρεί ότι οι Μάγοι ξεκίνησαν από τη Σεφαρβαίμ, υπολογίζει μάλιστα ότι για να κάνουν ένα ταξίδι 600 περίπου μιλίων χρειάστηκαν, μαζί με τις προετοιμασίες του ταξιδιού, περίπου τέσσερις μήνες.

Ας σημειωθεί ότι οι ανασκαφές του 1894 στη Σιππάρ έφεραν στο φως τα θεμέλια ενός τεράστιου ναού-αστεροσκοπείου. Παράλληλα, ανακαλύφθηκαν χιλιάδες πήλινες πινακίδες με καταγραφές των κινήσεων των γνωστών στους Βαβυλώνιους πλανητών, με ερμηνεία αυτών των

κινήσεων και των θέσεων τους στην ουράνια σφαίρα για την πρόβλεψη του μέλλοντος. Στη συνέχεια, οι ανασκαφές του 1925 έφεραν στο φως και άλλες πήλινες πινακίδες, κάποιες από τις οποίες, όπως ανακάλυψε ο Γερμανός μελετητής P. Schnabel, αναφέρουν παρατήρηση μιας συνόδου των πλανητών Δία και Κρόνου στην περιοχή του αστερισμού των Ιχθύων. Οι θέσεις των δύο πλανητών, όπως έχουν καταγραφεί στις πινακίδες, μελετήθηκαν και καταγράφηκαν για περίοδο τουλάχιστον πέντε μηνών. Η παρατήρηση αυτή, κατά τους υπολογισμούς σύγχρονων αστρονόμων, είχε γίνει το αντίστοιχο έτος 7 π.Χ., μάλιστα δε η σύνοδος των γιγάντων πλανητών παρατηρήθηκε τρεις φορές κατά τη διάρκεια του έτους αυτού: στις 29 Μαΐου, τις 3 Οκτωβρίου και τις 4 Δεκεμβρίου. Συνεπώς είχε άμεση σχέση με την τριπλή σύνοδο που, πολύ αργότερα, ο Γιοχάνες Κέπλερ, σε συνδυασμό με την εμφάνιση καινοφανούς αστέρος, θεώρησε ότι ήταν το «άστρο της Βηθλεέμ».

Σύμφωνα με τις Πράξεις των Αποστόλων (ΙΓ', 6-8) ο Σέργιος, ο ανθύπατος της Κύπρου, φιλοξενούσε στην Αυλή του τον Ιουδαίο Μάγο Βαρ-Ιησού (Γιο του Ιησού) ή Ελύμα. Αλλά και ο βασιλιάς της Αρμενίας Τριδάτης Α' –όπως αναφέρει το 66 μ.Χ. ο συγγραφέας Πλίνιος ο πρεσβύτερος (Natur. Hist. Liber XXX, VI)– επισκεπτόμενος, σε μια αναζήτηση του σωτήρα του κόσμου, τον Νέρωνα στη Νεάπολη, έφερε μαζί του από την Παρθία μεγάλη ακολουθία μάγων.

Βλέπουμε λοιπόν ότι οι Μάγοι μπορεί να ήταν Μήδοι, Πέρσες, Άραβες, Χαλδαίοι, Βαβυλώνιοι, Αρμένιοι, Πάρθοι, Αφγανοί, ή σοφοί ιερείς οποιουδήποτε άλλου σπουδαίου ανατολικού λαού. Ο Robert Graves, στο βιβλίο του «Ο βασιλέας Ιησούς» (King Jesus, 1995), υποστηρίζει ότι οι Μάγοι ήταν Ιουδαίοι της φυλής του Ισάχαρ από τη Δαμασκό. Αλλά και άλλοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι πιθανώς να ήταν Ιουδαίοι προερχόμενοι από τις μεγάλες κοινότητες της εβραϊκής διασποράς στην Ανατολή. Όμως κάτι τέτοιο μάλλον είναι απίθανο, γιατί οι σοφοί Ιουδαίοι της διασποράς οπωσδήποτε θα ήξεραν την προφητεία του Μιχαία, που μιλούσε για τη γέννηση του Μεσσία στη φτωχή πολιχνη της Βηθλεέμ....

Καταλογος Εικονων

- Σελ. 6-7 (αριστερά) Η γέννηση του Χριστού, περ. 1360 – 1370, (μέσον) Γέννηση του Χριστού, πρώτο μισό 15^{ου} αι., (δεξιά) Γέννηση. Προσκύνηση Μάγων, πρώτο μισό 17^{ου} αι..
- Σελ. 8 Άγιος Ματθαίος, τέλη 13^{ου} – 14^{ου} αι. Αχρίδα, Παναγία Περιβλεπτος.
- Σελ. 14 Βαβυλωνιακό Ζιγκουράτ.
- Σελ. 15 Από τον τάφο του Ραμόζ Θήβες (Αίγυπτος) περ. 1370 π.Χ..
- Σελ. 16 Η βροχή διαττόντων του 1833 (ξυλογραφία).
- Σελ. 17 Βροχή διαττόντων.
- Σελ. 18 Ο κομήτης του Χάλεϊ (φωτ. του 1910)
- Σελ. 25 Σάντρο Μποτιτσέλι, Προσκύνηση των Μάγων (Φλωρεντία, 15^{ος} αι.).
- Σελ. 28 Οι ορατοί με γυμνό μάτι πλανήτες συγκεντρωμένοι προς την ίδια πλευρά του ουρανού.
- Σελ. 32 Μιχαήλ Αβράμης Γέννηση του Χριστού, Α΄ μισό 17^{ου} αι. Κέρκυρα, Παναγία των Ξένων.
- Σελ. 37 Τζότο ντι Μποντόνε, Η σφαγή των Νηπίων, παρεκκλήσι Σκροβέني.
- Σελ. 40 Η Γέννηση (λεπτομέρεια από επιστήλιο με σκηνές του βίου της Παναγίας), Σινά 12^{ος} αι..
- Σελ. 42 Η σφαγή των νηπίων.
- Σελ. 44 Γέννηση, αρχές 16^{ου} αι. Βενετία, Ελληνικό Ινστιτούτο.
- Σελ. 50 Η γέννηση του Χριστού 1548, Μετέωρα, Μονή Βαρλαάμ.
- Σελ. 54 Κώστα Μαλάμου, Η Βάπτιση.
- Σελ. 56 Ο Απόλλωνας-Ήλιος, ρωμαϊκό ψηφιδωτό του 225 μ.Χ..
- Σελ. 62 Ο Ευαγγελιστής Λουκάς από Τετραευάγγελο, Άγιο Όρος, Μονή Σταυρονικήτα 950 – 960.
- Σελ. 66-67 Ραφαήλ Σάντι, Η Προσκύνηση των Μάγων.
- Σελ. 68 Ιερόνυμος Μπος, Τα Επιφάνεια (τρίπτυχο) Μαδρίτη. α) Ο δωρητής με τον Άγιο Πέτρο και τον Ιωσήφ. β) Η Παναγία με το θείο βρέφος και οι τρεις Μάγοι. γ) Η γυναίκα του δωρητή με την Αγία Αγνή.
- Σελ. 85 Γέννησις, πρώτο ήμισυ 17^{ου} αι., Μουσείο Μπενάκη.
- Σελ. 86 Φρα Αντζέλικο, Η προσκύνηση των Μάγων.
- Σελ. 92 Λίππι, Η Προσκύνηση των Μάγων.
- Σελ. 100 Τζότο ντι Μποντόνε, Ερίφανυ, παρεκκλήσι Σκροβέني.
- Σελ. 102 Τζότο ντι Μποντόνε, Η Γέννηση (λεπτομέρεια).
- Σελ. 107 Δομήνικος Θεοτοκόπουλος, Η προσκύνηση των Ποιμένων (1603-1607), Μαδρίτη.
- Σελ. 108 Η Προσκύνηση των μάγων, τέλη 11^{ου} αι. Μονή Δαφνίου, καθολικό.
- Σελ. 115 Ντομένικο Γκιρλαντάγιο, Προσκύνηση των Μάγων, Φλωρεντία, μετά το 1485.
- Σελ. 120 Λεονάρντο Ντα Βίντσι, Η Προσκύνηση των Μάγων.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Θεοδοσίου, Στράτος και Δανέζης, Μάνος, *Στα Ίχνη του Ι.Χ.Θ. Υ.Σ. -Αστρονομία, Ιστορία, Φιλοσοφία, Διάυλος*, 2000.
- Θεοδοσίου, Στράτος και Δανέζης, Μάνος, *Η Οδύσσεια των Ημερολογίων*, Τομ. 1-2, Διάυλος, 1995.
- Κέλλερ, Βέρνερ, *Η Βίβλος ως Ιστορία των Λαών*, μετ. Α. Παπαδημητρίου, 1968.
- Παπαγεωργίου, Χρήστος, *Το Άστρον των Μάγων*, Θεσσαλονίκη, 1973.
- Χασάπης, Κωνσταντίνος, *Ο Αστήρ της Βηθλεέμ: Αστρονομικός Προσδιορισμός του Χρόνου της Γεννήσεως του Ιησού Χριστού*, Καραβίας, 1970.
- Clark, D.H. & Stephenson, Francis Richard, *The Historical Supernovae*, Pergamon Press, 1977.
- Finegan, Jack, *Handbook of Biblical Chronology*, Princeton University Press, 1964.
- Hanson, J.K., *The Star of Bethlehem: The History, Mystery, and Beauty of the Christmas Star*, Hearst Books, 1994.
- Hoehner, Harold, *Chronological Aspects of the Life of Christ*, Zondervan, 1977.
- Hughes, David, *Star of Bethlehem*, Pocket, 1980.
- Jaubert, A., *The Date of the Last Supper*, Alba, 1965.
- Kidger, Mark, *The Star of Bethlehem*, Princeton University Press, 1999.
- Martin, E. L., *The Birth of Christ Recalculated*, Foundation for Biblical Research, 1978.
- Matthews, J. & Matthews, C., *The Winter Solstice: The Sacred Traditions of Christmas*, Quest Books, 1998.
- Molnar, Michael R., *The Star of Bethlehem: The Legacy of the Magi*, Rutgers University Press, 1999.
- Moore, Sir Patrick, *The Star of Bethlehem*, Canopus Publishing Limited, 2001.
- Mosley, J., *The Christmas Star*, Griffith Observatory, 1987.
- Ruckstuhl, E., *Chronology of the Last Days of Jesus*, Desclee, 1965.
- Trexler, Richard C., *The Journey of the Magi: Meanings in History of a Christian Story*, Princeton University Press, 1997.
- Yeomans, Donald K., *Comets: A Chronological History of Observation, Science, Myth, and Folklore*, Wiley, 1991.

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗΣ

Σενάριο-Σκηνοθεσία
Διεύθυνση Παραγωγής
Παναγιώτης Δ. Σιμόπουλος

Μουσική Σύνθεση και Παραγωγή
Μπάμπης Μπλαζουδάκης

Sound Design-Μείξη Ήχου
Αναστάσιος Κ. Κατσάρης

Ελληνική Αφήγηση
Χρήστος Σιμαρδάνης

Αφήγηση Ευαγγελίων
Κώστας Σεραφειμίδης

Αγγλική Αφήγηση
Dunkan Skinner

Κείμενα
Επιστημονική Επιμέλεια
Διονύσης Π. Σιμόπουλος

Τεχνική Διεύθυνση
Μάνος Κιτσώνας

Επιστημονικοί Συνεργάτες
Αλέξης Δεληβοριάς
Βάλια Λύρατζη

Εικονική Πραγματικότητα
3D Animations

Art FX
Ιωάννης Βαμβακάς

Evans & Sutherland
Digital Theater Division
Salt Lake City, Utah, USA

Guru-Animation/Post Production
Σωτήρης Μπενέκος

Minds and Bytes
Αλέξανδρος Αραπαντώνης

Assembly & Slicing
Evans & Sutherland
Digital Theater Division
Salt Lake City, Utah, USA
Michael Daut

Προγραμματισμός Αυτοματισμών
Μάνος Κιτσώνας
Γιώργος Μαυρικός
Χρήστος Χρηστογιώργος

Τεχνικοί Παραγωγής
Γιώργος Μαυρικός
Χρήστος Χρηστογιώργος

Διαφάνειες & Γραφικά
Μάριος Παρίσης

Solo Cello & Κρητική Λύρα
Susan Helen Norton

Soprano
Μαρία Κλεινάκη

Παιδική Χορωδία
Χάρης Μπλαζουδάκης
Λίλιαν Μπλαζουδάκη
Αλέξανδρος Μπλαζουδάκης
Νώντας Μεγαπάνος
Κατερίνα Μεγαπάνου

Διεύθυνση Λειτουργίας
Γιάννης Αποστολίδης
Κώστας Πανταζόπουλος

Τεχνική Υποστήριξη
Γιώργος Τσεσμελής
Λουκάς Αρμπιλιάς
Άρης Νουκάκης

Χειριστές-Τεχνικοί Πλανηταρίου
Χριστόδουλος Χαλικιόπουλος
Γιάννης Χειράκης

Γραμματεία-Κρατήσεις-Ταμείο
Νάντια Σινοπούλου

Σπυριδούλα Χαλικιοπούλου
Ευαγγελία Κοσιάδου
Γιώργος Παππούς
Ταρσίτσα Χρηστίδη

Διεύθυνση Επικοινωνίας
Γλυκερία Ανυφαντή

Δημόσιες Σχέσεις
Εύη Γαρδίκη
Νίκος Θωμαΐδης
Πένυ Θωμοπούλου
Ναυσικά Πολενάκη
Πωλίνα Τριανταφύλλου

Ηχοληψία
StarGazer Audio-Studio
Ιδρύματος Ευγενίδου

Αναπαραγωγή Ήχου
6.1 Surround Sound 40.000 w

Συστήματα Παρουσίασης
Digistar 3
Digital Sky
SkyVision

Παραγωγή
Ίδρυμα Ευγενίδου
© 2006

Σελιδοποίηση - Επιμέλεια εκδόσεως: Εκδοτικό Τμήμα Ιδρύματος Ευγενίδου

Η γέννηση του Χριστού στη φτωχική φάτνη της Βηθλεέμ αναγγέλθηκε στους ταπεινούς βοσκούς από «πλήθος στρατιᾶς οὐρανόυ», και στο λαό του Ισραήλ από την άφιξη των Σοφών Μάγων της Ανατολής. Με οδηγό τους το φως «ἀστέρος ὃν εἶδον ἐν τῇ Ανατολῇ», διέσχισαν ερήμους και ὄρη για να έρθουν να προσκυνήσουν «τὸ ἄγνωστο αὐτὸ παιδίον».

Τι ήταν όμως αυτό το φως που οδήγησε τους Μάγους μακριά από τη χώρα τους; Τι είδους άστρο τους καθοδήγησε στο μέρος εκείνο όπου ήταν σπαργανωμένο το θείο βρέφος της Βηθλεέμ; Τι ήταν άραγε το μυστηριώδες και υπέροχο αυτό άστρο, του οποίου το ακτινοβόλο φως φωτίζει και εμπνέει τους ανθρώπους εδώ και 2.000, σχεδόν, χρόνια;

Λεωφ. Συγγρού 387 - 17564 Π. Φάληρο, τηλ. 210 9469600, fax: 210 9430171
e-mail: public@eugenfound.edu.gr, <http://www.eugenfound.edu.gr>